

naše planine

7-8
1979

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

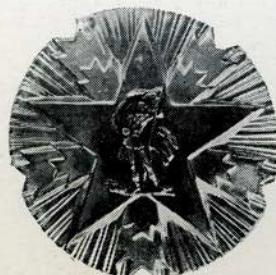
Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 150 dinara (za inozemstvo 15 USA dolara). Cijena pojedinačnog dvobroja 30 dinara (za inozemstvo 3 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godište 71 (31)	Srpanj—Kolovoz 1979.	Broj 7—8
Volumen 71 (31)	Juli—August 1979.	No 7—3
Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«		

S A D R Č A J

Danijel Vukušić: Tadijevac na Velebitu	161
Dr Neda Köhler Kubelka: Silaz u kanjon Colorada	164
Uzeir Beširović: Dojmovi s Prokletija	166
Želimir Kantura: Kolovratske stijene	169
Ante Rukavina: Kamenčići sa staza	171
Ramo Kolar: Šezdeset treskavičkih uspomena	175
Uzeir Beširović: Slap Skok na Treskavici	177
Vladimir Dumbović: Rio de Janeiro i Glava šećera	178
Dr Tomislav Sablek: S puta po Norveškoj	183
Bećir Isaković: Na Lipnici i na Bobovcu	187
Kliko Sakib: Povijesni spomenici jajačkih planina	189
Donald Gašparac: Elektroplaninarski reli	191
H. Čaušević: Raspadanje cjevitosti planinarstva	192
Pisma uredništvu	194
Ivan Jakovina: Sjećanje na prvu slavonsku štafetu	195
Matija Jaklin: Izlet na Ivaničicu prije pola stoljeća	196
Polemika o jednoj knjizi	197
Božidar Veljković: Naši suradnici — radio-amateri	201
Speleologija	202
In memoriam	203
Iz naših organizacija	203
Alpinistika	204
Prvenstveni usponi	204
Publicistika	206
Vijesti	206

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Stipe Božić na Mount Everestu 1979. godine

Na rubovima Tadijevca u Velebitu

DANIJEL VUKUŠIĆ

JABLANAC

Tadijevac sam poznavao još od rane mlađosti, ali sam rjeđe do njega planinario. Posljednjih desetak godina ponekad vodim planinare i znatiželjnike na rubove Tadijevca, gdje se nalazi jedan od najdubljih dolaca Velebita. Vrlo je privlačan zbog svoje ljepote i osebujnosti. Obilazili su ga i poznavali tek rijetki domaćih žitelja, poneki lugar, drvošća i lički volar. Planinari ga često zaobilaze, a da to i ne znaju, jer o njemu malo ili ništa ne čuju, dok mu lokaciju tek rijetki mogu odrediti.

U te sam predjele vodio poneko društvo rođaka, prijatelja, znanaca, a ponekad i biologe, koji su se zanimali za floru i faunu područja. Usput su uživali u iznimnim ljepotama prirode, kojima obiluje ovaj predio na razmazu sjevernog i srednjeg Velebita.

Tadijevac je vrlo dubok dolac, ljevkastog oblika. Rubovi su mu u pravoj kružnici, promjera oko 400 metara, s vrlo strmim travnatim pristrancima, koji se na dnu spajaju. Pristranci su toliko strmi, da je izlazak iz dolca u ravnoj crti vrlo težak, iako je cijeli dolac obrastao dosta visokom travom. Površine pod kamenom jedva su zamjetljive, osim na ljevkastom dnu na koje se kroz tisućljeća kotrljalo kamenje s pristranaka i

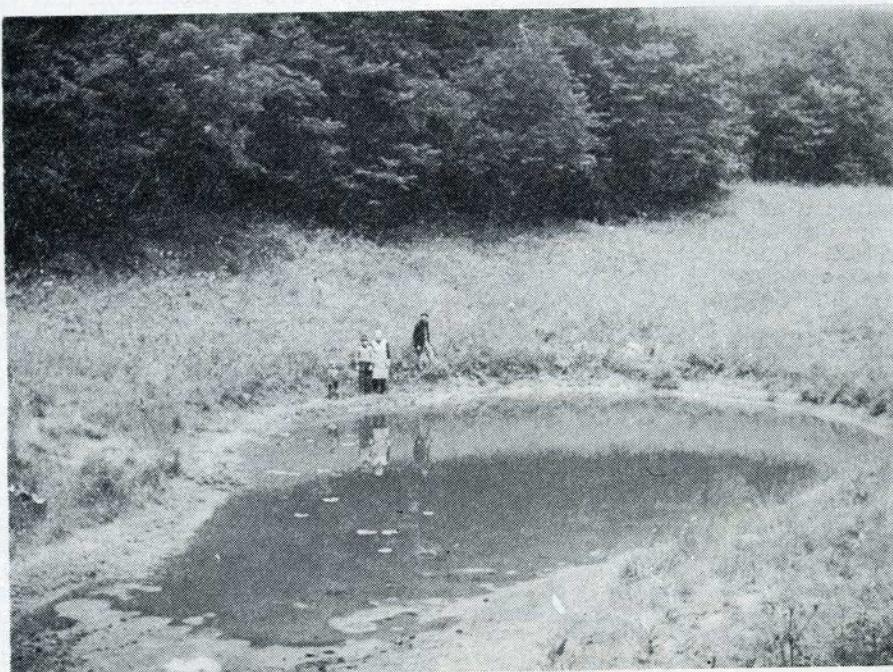
vrhova. Ima planinara slabijih živaca ili srca, tako da se ne usuđuju proći oko dolca puteljkom kojim su se u prošlosti služili žitelji Šegote s Alana. Oni su ga do drugoga svjetskog rata svake godine kosili kao dražbovanu čistinu.

U Podgorju se još i danas prepričava jedna zgoda iz vremena kosidbe u Tadijevcu. Muž i žena vezase balu sijena na sjevernoj strani dolca i kad završiše posao, muž će zeni:

— Bare, daj molin te ponesi balu oko dolca na Plandište, a ja ću je odnit u Podgorje.

Dakle, radije odnijeti u Podgorje oko 20 kilometara udaljenosti, nego pronijeti oko dijela dolca.

Cijeli je dolac okružen gustom šumom i relativno niskim šumovitim vrhovima, tako da se naizmjence, prema dobu dana, uvijek neki dijelovi pristranaka nalaze u sjeni. Kružeći oko dolca, tu sunce, nekako stidljivo proviruje iza vrhova. Na južnoj strani dolca, na Plandištu, smjestilo se jezerce (lokva) bistre vode, veličine oko 30×15 metara, koje su rujući i kaljužajući se prije dvadesetak godina stvorile i oblikovale divlje divlje svinje. U vodi se zadržavaju vodenjaci, žabe, puno-

Koć jezercu u Tadijevcu

Foto: D. Đurović

glavci, a često i zmije bjelouške. Svinje se često oko vode kaljužaju. Medvjedi, srne, tetrojebke te druga divljač i ptice idu na pojilište, dok lisice vrebaju i na plijen.

Na sjevernoj strani, u jedva primjetnom kamenjaru obrasлом travom, nalazi se izvor u udubini male pećine, s kamenicom od 2–3 litre. Voda je vrlo bistra i hladna, ali nažalost za dulje suše presuši. Ponekad preko dolca pirk a lagan vjetar, lelujajući visokom travom. Oглаšava se divljač i čuje pjev ptica. Često se oko podneva nad cijelim krajolikom slegne zastrašujuća tišina, te se čovjek, ako je sam, osjeća sitan, nemoćan, osamljen i udaljen od svijeta.

Dolac je na svoj način lijep i osebujan, ali ipak na čovjeka djeluje snagom svoje divljine. U njemu je sačuvana praiskonska divljina, iako se tu obavljaše poslovi oko sjenokoše. Zbog udaljenosti i nedostupnosti za eksplotaciju ništa drugo od prirodnih ljepota nije nagrdjivano.

Dolac je kao i lanac vrhova prema narodnoj predaji dobio ime po zasluzi senjskog uskoka Tadije, koji je negdje oko dolca u jednom okršaju sa svojim uskocima potukao Turke. Na kojem se predjelu vodila bitka, nije poznato.

Ovom će zgodom opisati dva izleta u Tadijevac, koji se po svemu bitno razlikuju.

Bilo je to u prvoj polovini mjeseca kolovoza 1977. godine. Ja, žena Anka, kći Daniča i dva unučića, Pero i Goran, spremisimo se na izlet do Tadijevca. Planirali smo da usput naberemo čaja od ljekovita bilja, što činimo svakog ljeta. Sabirući dvanaestak vrsta bilja za čaj, podmirujemo brojne rođake i prijatelje. Krenusmo iz Mireva kamionom šumarije Jablanac do Relić Prenke, da odatle nastavimo s pješačenjem. Dan je bio djelomično oblačan, ali gledajući na kretanje oblaka, bilo je nade da neće kišiti. Od Relić Prenke krenemo uz vrh prema sjeveru, držeći se staroga puta. Put je djelomice obrastao šikrom, te smo ga češće zaobilazili, penjući se do prijevoja Vodice. Od prijevoja se put spušta u udolinu, zaobilazeći Pločavi dolac. Dalje vodi istočno oko dolca do Tadijevea, izlazeći na Plandište.

Prolazeći oko Pločavog dolca iznenadimo srndača, gdje ispod puta pase travu. Iznena-

den, zagleda se u nas stojeći na mjestu, da tek nakon našeg glasnog divljenja njegovoj ljepoti, nagne u bijeg. Na domaku Tadijevca vidjesmo tetrijebku, koja trkom pobiježi u prvi šikar. Stigavši na Plandište čujemo kako se iz zapadnog vrha glasi srndač, kojega smo vjerojatno poplašili s pojilišta i paše.

Iako se sunce već visoko uzdiglo, u dolcu se osjećala svježina jutra. Kad bi se sunce pomolilo iza oblaka gonjenih jugozapadnim vjetrom, na travi se po cijelom dolcu iskrise kapljice rose. Odmarali smo se i šetali, dok je povremeno grijalo sunce, a povremeno su preko dolca plovile manje i veće sjene oblaka. Rosa se u jedva vidljivoj maglici isparivala. Netom se rosa isparila, prionusmo berbi metvice (nana), požurujući da posao obavimo prije kiše, jer se već dalo naslutiti da će uskoro kišiti. Oblaci se sve više gomilaju i nabijaju poprimajući olovnu boju. Sunce tek tu i tamo zasja kroz pukotine oblaka. Na brzu ruku naložim vatru pod gustom krošnjom bukve, gdje smo se odlučili skloniti i nešto založiti.

Dok se vatra rasplamsala, već su počele i prve kapi kiše. Sve smo prenijeli pod krošnju do vatre, da tamo dogotovimo čišćenje čaja, što smo i obavili. Još dok ručasmo, preko dolca se vidjela prava zavjesa kiše, ugodno šušteći po krošnjama iznad nas. Sjedili smo dosta dugo gledajući mlazeve kiše, dok se dim kroz krošnju širio Plandištem. Kako je kiša trajno padala, ne odoli vatru ni krošnja, te se krupnije kaplje vode počeće runiti s lišća i padati po nama. Izidem na čistinu, pogledam naokolo i vrativši se do vatre reknom: »Ovo je popodnevna tiha kiša, koja do noći neće prestati«. Ubroz spremimo naprtnjače na ledi i put pod noge. Nedogorjelu vatru zbog sigurnosti razbacamo po rosoj travi i krenemo prema cesti. Nije bilo moguće zaobići svaki šikar i travu, stoga se do prijevoja Vodice dobro orosismo. Od prijevoja do ceste potreban je oprez zbog strmine i klizava tla, pokrivena mokrim lišćem. Maloga Gorana dalje ne možemo voditi, niti sam može hodati takvom strminom, stoga ga dignem na svoju naprtnjaču da ga ponesem. S prijevoja se zaputimo ravno prema cesti ne birajući puta. Mali se Goran uzne-mirio bojeći se strmine i dubokih dolaca.

Nadomak ceste čujemo šum teškog kamenja, što nam je dalo naslutiti, da nam izmaće posljednje sredstvo prijevoza do kuće. Na cestu siđemo kod Gnjilovca, nazvanog po ilovastom zemljištu, gdje se uvijek u jednoj lokvi zadržava voda. Odatle praćeni kišom zagrabišmo ubrzanim korakom, pri čemu se Goran sa svoje četiri godine dobro držao. Put cestom od šest kilometara činio nam se prilično dug, jer nas je preko Prosiška i Čukovca šibao lagan ali hladan vjetar. Kući stigosmo, kako se u našem narodu kaže, mokri i pod pazuhom. Pošto se presvu-kosmo, naložimo vatru, koja se ubrzno rasplamsala. Uz vatru se udobno i zadovoljno smjestimo, samo se mali Goran tužio da ga peku noge, jer mu bedra i listove nažuljaše

mokre traperice. Svima je s lica zračilo zadovoljstvo, jer se i ovako naporan izlet ubraja u draga sjećanja.

Slijedeći izlet u Tadijevac uslijedio je 10. srpnja 1978. godine, kad me, čuvši za Tadijevac, zamoliše planinari iz Šibenika, prof. Ivan Antunac i student prava Zoran Petković, da ih tamo povedem. Rečeno, dogovoren.

Već sutradan njih dvojica stižu s Alana do Mireva u 6 sati ujutro, Petković s naprtnjačom na ledima. Pridružuje nam se i mali Janko Heidl, dak petog razreda osnovne škole, koji je u to vrijeme boravio s bakom Vićom i djedom Šimom Balen na Mirevu. Šime je študio snagu za planirani pohod na Hajdučke kukove, gdje smo namjeravali tražiti hajdučku pećinu, što nažalost nismo ostvarili. Tamo nas vuče vruća želja, da pronađemo hajdučku pećinu, koja zaista postoji, a koju još nitko nije uspio pronaći. O njoj su ispričane mnoge legende. Istina je, da su tu hajduci poraženi od austrougarske vojske. Većina u okružju izginuše, a tek nekoliki izazora pobjegoše u tadašnju Tursku Bosnu.

Sumarijski autobus stiže oko 8 sati. Zastavimo ga i odmah krenemo. Na Mrkvištu izidemo iz autobraša, da bez odmora nastavimo put prema vrhovima Tadijevca s razlikom relativne visine 250—300 metara, doista strmim usponom. Za jedan sat stižemo na sjeverne rubove Tadijevca, gdje sjedнемo da predahnemo. Na mokom sagu bujne trave i cvijeća sjedimo kao prikovani cijedan sat. Razgovarali smo o ljepoti krajolika i svemu što je s tim vezano. Usprkos našem glasnom razgovoru odjednom ugledasmo srndača, kako na jugozapadnoj strani dolca izide iz šume i počne mirno pasti rosnu travu. Taj dio dolca još je bio u sjeni. Mirno je pasao ne osvrćući se na naš razgovor. Lagano je koračao prema Plandištu i jezeru. Gledali smo ga kroz dalekozor, prateći svaki njegov korak. Zoran primakne dalekozor na oči i podulje se zagleda u srndača, pa će čistim dalmatinskim naglaskom:

— Ati gospo što je lip! Kako ga judi mogu od mila ubit?

Još smo neko vrijeme sjedili, a potom razvezasmo naprtnjače, te prionemo jelu, koje smo zalijevali dobrim crnjakom. Kad potrošimo zalihu vode, spustisemo se do izvora, da se osvježimo hladnom vodom. Una-toč stalnom osvježavanju, osjećali smo sve jaču vrućinu, jer se sunce visoko izdiglo i dobro prigrijalo. Natočimo boce vodom i počnemo se penjati zapadnom strminom prema Plandištu.

Na Plandište izidosmo prilično zadihani i oznojeni, i tu malo zastadosmo. Iza pre-daha podemo u obilazak jezera, da pogledamo tragove divljači koja dolazi na pojlište. Među imim tragovima ugledasmo otisak prve medvjede šape. Povrativši se s jezera, sjednemo u visoku travu, gledajući suprotnu stranu dolca, gdje se svjetlucao tanki mlaz vode što je tekla niz travom obrasle naslage kamena. Oko nas su oblijetali rojevi šum-

Berba čaja u Tadijevcu

Foto: D. Vukušić

skih mušica, koje nisu bile nametljive, stoga smo uživali promatrajući njihovo kruženje zrakom. Raznobojni leptiri prelijetahu sa cvijeta na cvijet. Malo smo razgovarali, jer je svaki bio zabavljen svojim mislima.

Kad je sunce jače pripeklo, povučemo se u sjenu drveća prepustivši se blagom milovanju povjetarca, koji je pirkao preko dolca, jedva njišući visoku travu. Opet šutnja. Svatko se zadubio u svoje misli ili možda užitke. Mene misli zanesoše u davnju prošlost, redajući mi slike minulih zbivanja. U prvi mah mi se pojaviše slike brojnih goveda i konja, koja plandovaše rubovima šume na Plandištu, po čemu taj dio diočine i dobi ime. Zatim se redaše slike kosaca i žetelica za vrijeme kosidbe, mučno iznašanje sijena iz dubine dolca, teško disanje žena i muškaraca oznojenja lica pod bremenom sijena, te mnoge psovke i kletve na račun dubokog Tadijevca, što je skoro uvijek završavalo šalamama.

Ako bi slučajni namjernik površno promatrao rad i patnje ovog naroda, sigurno bi pomislio da je taj narod nesretan. Ali, kad bi iz prikraka slušao dosjetke, šale i pjesme, osobito pri povratku kućama, onda bi došao do zaključka da je taj narod zaista sretan i nasmijan. Podgorac ima smisla za humor i u najmučnijim prilikama, te često i vlastitu nezgodu ovije u humor.

Na dnu dolca bjelasale su se rasute kosti konjorskog kostura koji se pri paši skotrljao u dolac, a možda ga usmrtiše vuci ili medvjed. Dolje sam silazio iz znatiželje, što me se posebno dojimilo. Sa dna dolca ne vidi se ništa, osim vijenca šume na rubovima i krug nebeskog plavetnila, koji se odozdo pričinja poput svoda razapetog šatora na krunama vrhova.

Trgnuvši se iz razmišljanja, osjetim nela-godnost, jer mi se misli vratise u grubu

stvarnost. Sjetio sam se kako je na ovim visovima nekada brujao život, iako uz izvješne patnje, ali toliko sretan i drag da se nijakva materijalna dobra nisu mogla s njime usporediti. Ova lijepa planina pjesme i zadovoljstva, sada je dobila naziv »Pusta planina«.

Na njenim zarašlim putevima nećete više nikoga sresti, osim slučajnog planinara ili drvošćeu. Nije stoga čudno što čovjekom ovladaju turobne misli kad razmišlja kako je jedan osebuhan način života u relativno kratkom vremenu za svagda iščezao.

Odjednom se Zoran okrene prema meni i prozbori:

— Čujte, šjor Danijele! Da vi niste s nama, ja bi se osića vrlo nesigurno u ovoj div-

ljini i prostoru, pren mi je na Velebitu svagdi lipo.

— Ova planina osvaja svakog ljubitelja prirode — odgovorim i dodam:

— Lijepo nam je, ali je vrijeme povratka kući.

Precabismo naprtnjače na leđa te laganim koracima zagazismo prema prijevoju i spustimo se na Malu Prenku, odakle produžimo prema Mirevu i Alanu, klateći se umorno prašnjavom cestom.

Stigavši kući u kasno popodne, obilno ručamo i pođemo na počinak. Na večer će se po običaju nastaviti ugodni razgovori pokraj razgorjele vatre.

Silazak u kanjon Colorado

Dr NEDA KÖHLER KUBELKA

ZAGREB

Sretno smo stigli do Amerike preletjevši »Veliku baru« i spustili se u Los Angeles. Tu smo iznajmili auto i započeli naš obilazak nacionalnih parkova. Među prvima koje smo obišli bio je Grand Canyon u državi Arizoni koji je proglašen nacionalnim parkom 1919. godine. Stigli smo u predvečerje i imali sreću da uživamo u zalazu sunca na Mather Pointu, jednom od brojnih vidikovaca na južnom rubu kanjona, nazvanom u čast majke prvog direktora ovog parka. Divili smo se sve purpurnjem, veličanstvenom krajoliku predivnog kanjona. Vidjeli smo do tada već mnogo slika i dijapositiva toga čuda prirode, ali je ipak doživljaj u živo bio nešto jedinstveno, nikad do tada viđeno. Promatrali smo igru svjetlosti i sjenе u sve žarčim bojama nepreglednog kanjona na dnu kojega je tekao Colorado. Imena pojedinih vrhova koji su se dizali pred nama bila su vrlo zvučna, a nastala su zbog sličnosti s hramovima Orijenta, kao npr. Hram Ozirisa, Hram Šive, Hram Izide, Hram Bude, Hram Zorcastra, Kruna Wotana.

Nacionalni park Grand Canyon obuhvaća tok rijeke Colorado u dužini od 443 km i najdublji je i najduži od mnogih kanjona koje je izdubla ta rijeka, probijajući se kroz razne mineralne slojeve tokom milenijsa. Ime Colorado, koje je dao rijeci početkom 18. stoljeća istraživač Fray Kino, na španjolskom jeziku znači obojen, zbog crvenkaste boje vode. Nacionalni park se može razgledati iz zraka organiziranim letovima, vodenim putem (kraćom ili dužom vožnjom rijekom Colorado), te pješačkim spuštanjem do korita rijeke označenim stazama.

Odluka da se spusitmo do rijeke Colorado, utvrđena je već prve večeri našeg boravka. Izabrali smo spust zvan Bright Angel Trail, koji počinje na južnom rubu kanjona na visini od 2100 m i spušta se do rijeke Colorado na visini od 600 m. Staza uspona i spusta trasirana je u duljini od 13,5 km. Složili smo

plan puta na osnovi izvrsnih karata dobivenih na ulazu u park. Opskrbili smo se s dovoljno tekućine i koncentrirane hrane, jer spust do dna kanjona traje najmanje šest sati, a uspon osam i više, ovisno o vrućini i kondiciji pješača. Na samom početku puta saznali smo od osoblja parka da pitke vode ima na tri dobro označena mjesta, što je s obzirom na žegu po kojoj smo pošli bilo od neobične važnosti. Spuštanje u Grand Canyon bila je jedna od rijetkih planinarskih tura kada nam je cilj bio 1500 m u dubini, kada nam je prvo poluvrijeme hodanja bilo spuštanje, a povratak mukotrpnog penjanje.

Sasvim na početku puta prošli smo kroz velik otvor u stijeni kao kroz simbol ulaza u neko novo carstvo, carstvo raskošnih stijena i divljih voda. Spuštali smo se širokom mulatijerom, sretali mnoge planinare, kao i kolonu jahača na mulama. Oni su već davno prije rezervirali za taj dan mule, jer ih ima u vrlo ograničenom broju. Silazili smo sve dublje, okruženi veličanstvenim stijenama u svim mogućim nijansama žute, crvene, sive i smeđe boje, ovisno o mineralnom sastavu tih stijena. One pružaju retrospektivni pogled na geološku prošlost, koja se proteže i do dva bilijuna godina unatrag. Stijene su pravi biološki muzej, s fosilima raznih koralja, školjaka i ostatka reptila. Bio je početak mjeseca lipnja, kada je vrijeme dosta stabilno i kada sve cvate. Naročito smo se divili prekrasnim žutim i crvenim kaktusima koji su masovno cvali i ukrašavali divjinu surih stijena. Sustretali smo razne guštore i male glodavce, dok rijetku ružičastu čegrtušu srećom nismo vidjeli. Naši su fotoaparati neumorno radili, bilo je toliko prekrasnih motiva za snimanje da smo potrošili tri puta više filmova od predviđenog.

Spustili smo se tako serpentinama, zapravo proširenim starim indijanskim putem, do

mjesta zvanog Indian Garden gdje su nekoc bili indijanski vrtovi. Ovo se mjesto nalazi na oko pola puta. Kad smo se osvrnuli na golemo stijene kroz koje smo prošli, činilo nam se nevjerojatnim da je bio moguć silaz kroz takav predio. Indijanski vrt je mjesto za odmor, s lijepim stolovima, klupama, pitkom vodom, kućom čuvara parka i savršeno uređenim sanitarnim čvorom. Sve ove tekovine civilizacije činile su nam se posve nestvarne u onoj divljini.

Dobro smo se odmorili i okrijepili na tom odmaralištu i počeli drugu etapu spuštanja po sve divljijem i jedinstvenom krajoliku. Put nas je vodio kraj potoka Garden, pritoke Colorada, okružene zelenilom. Tu su stršali prekrasni cvjetovi žute agave, neki i preko tri metara visoki. Susreli smo stado muflona koje se gostilo u tom zelenilu. Visoko iznad nas dizale su se stijene i osjećali smo se sve sitniji i osamljeniji, jer je vrlo malo ljudi krenulo na drugu etapu spuštanja. Na svim važnijim mjestima puta nalazile su se informativne table koje su opisivale što se na tom mjestu može vidjeti, kako su nastale i od čega su građene pojedine stijene, koja flora i fauna ovđe postoji. Tekstovi su bili pisani sažeto i bili su ilustrirani, tako da ih je svatko mogao razumijeti. Čovjek se tamo nalazio u potpunoj divljini, ali je imao osjećaj da ga brižna ruka vodi i poučava o svemu što ga okružuje i upozorava na eventualne opasnosti. Takav osjećaj imali smo u svim nacionalnim parkovima koje smo prošli.

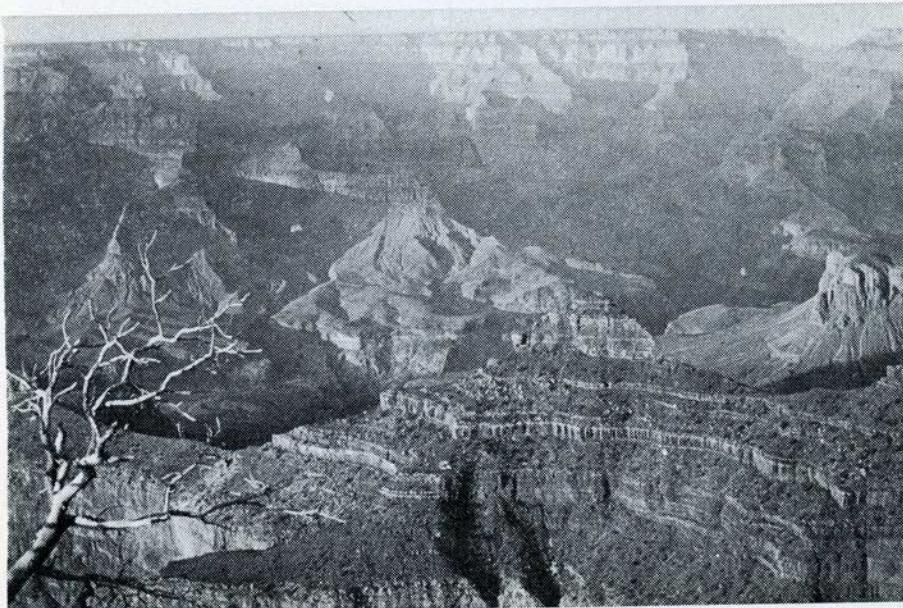
Približavali smo se zadnjoj dionici našeg puta. Stijene nad našim glavama sve više su se sužavale, puteljak je postajao sve uži uz sve bučniju pritoku Colorado kraj koje smo išli. Prošli smo mimo malog skloništa pri dnu kanjona i najednom se pred nama stvorila

veličanstvena slika nabujale, bučne, svjetložute rijeke Colorado, koja je sva zapjenjena tečila među divovskim stijenama i silovito se probijala među golemlim kamenim blokovima. Slika je bila više nego impresivna.

Našoj radosti nije bilo kraja. Svi smo nemočili, kako smo se zarekli, noge u rijeku, jer kupanje u toj hladnoj divljakuši punoj virova nije dolazilo u obzir. Valjala se tako rijeka pred nama, doplovili su i čamci s izletnicima koji su nam veselo mahali iz svojih žarko crvenih pojaseva za spasavanje. Na obali je bilo svega nekoliko ljudi koji su namjeravali šatorovati. Mi smo se odmorili i osvježili u društvu svizaca koji su se pojavili čim smo počeli jesti, polupitomi, već naučeni da s planinama dijele obroke. Sunčali smo se i uživali u prekrasnom pejzažu te nastojali ne misliti da nam predstoji uspinjanje od 1500 m visinske razlike.

Bilo je već kasno poslijepodne i krajnje vrijeme da krenemo, ali nas je začarala ova divla rijeka koju su obasjavale kose zrake sunca i stvarale od muljevitih voda zlatnu bujicu okruženu crvenim rubinskim stijenama. Bilo je to pravo vilinsko carstvo predivne prirode. Sjene su se sve više izdužavale i bio je već više nego posljednji čas da krenemo. Penjući se potkraj već u potpunom mraku, s nogama koje smo jedva podizali, sretno smo se dovukli do našeg šatora. Uvukli smo se u vreće za spavanje ne maknuvši se više do slijedećeg dana. Sutradan smo se jedva digli, hodajući kao kauboji nakon divljeg rođeda. Ali sve se to brzo zaboravljalo, ostaje samo prekrasna uspomena na jedinstven doživljaj koji nam je pružio kanjon Colorado.

* Sudjelovali dr Borivoj Kubelka, dipl. ing Lota Arh-Lipovac, Branislav Čelap i autor članka.

Dojmovi s Prokletija

UZEIR REŠIROVIĆ

SARAJEVO

Vrh Đerovice

Svaki korak uspona daruje nam šire i veće vidike. Ljepote i tajne istočnih Prokletija ne odupiru nam se više. Sve se više i više otkrivaju. Sve je ispod nas kao na dlanu. Nepregledno prostranstvo Prokletija, pa i dio ravne Metohije. Samo duboki i mrki kajnioni i gudure skriveni su od našeg pogleda i znatiželje.

Zeleno-sivi visoki masiv: Kožnjar, Bođicevica, Maja Rops, Maja Kurvala i drugi, gledani odavde s vrha Đerovice (2565 m) dje-

luju snažno, surovo, lijepo i nadasve privlačno. Njihova zaobljena pleća, kameni vrhovi i intenzivno zeleni hrpti nalik su na slikovnice iz dječijih crtanki.

Kameni bijeli tornjevi dalekih zapadnih Prokletija odavde izgledaju kao stambeni oblikoderi našeg vremena u nekom nepoznatom gradu, samo nisu tako simetrično poređani i ne zaklanjavaju nam vidike, kao npr. oni na Čengić Vili na južnom ulazu u Sarajevo.

Oblaci se utrukuju plavim nebom. Nekud uzaludno i besciljno žure. Mrki rasuti kamen

Vrh Đerovice s jezerima u podnožju

Foto: U. Beširović

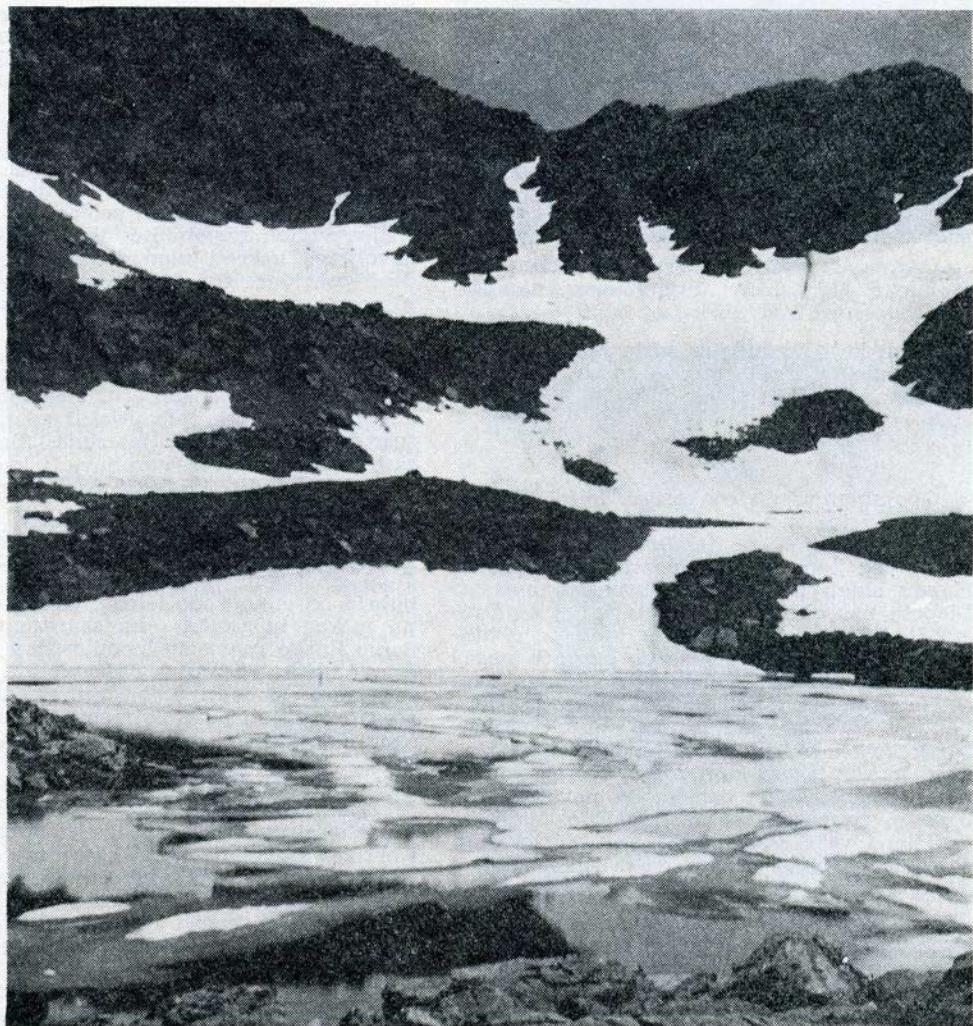
ovdje na vrhu mirno sačekuje udarce vjetra. Jedan oblak, veličine i oblika guvna, boje pečenog kreća, zaklonio je sunce, pa nam tako na kratko načini hlad. Inače, ovdje su jake kratke i siromašne sjenke.

Vrh Đerovice, kao dokon starac, prosipa pogledi i namiguje na sve strane. Horizonti se odavde ne gube, nego se jednostavno stajaju s oblacima. I kad oči ne bi služile ljudskim potrebama, odavde bi sigurno sagledale početak i kraj svijeta, bar nama se tako čini. Najveštiji umjetnik svijeta svih vremena — priroda — izdašno je ovdje prosula zelenu boju i sa dosta sivog kamenja i bistrih voda ukrasila ovaj dio Prokletija.

Ovaj vrh, najviši na kraju svih tih izlomljenih i ispreturanih prokletijskih vrhova, kada mu god dođemo u pohode izaziva neke čudne i snažne emocije. Izaziva ljudsku sjetu na daleke, drage i nepovratne dane, s kojima su otišli naša mladost i najljepše godine života. Ali, iza nas ostaše ovi redovi i fotosi, koji podsjećaju na boravak i ljepotu Đerovice.

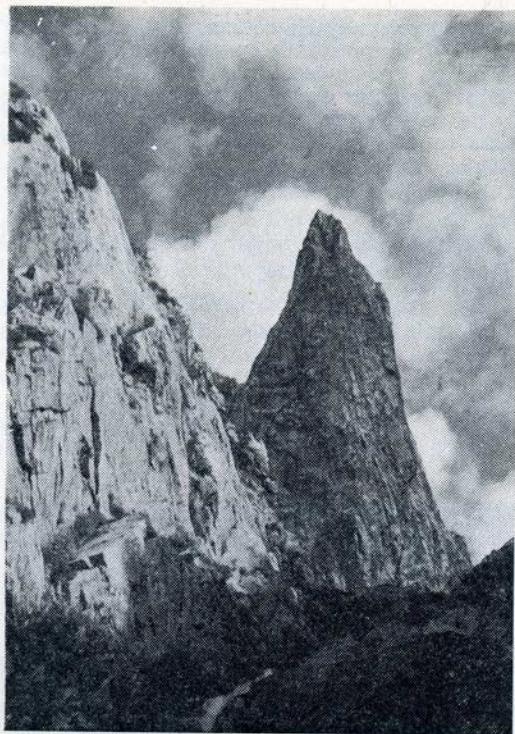
Ovdje na vrhu čovjek najradije šuti. Očina i dušom upija ljepotu.

Oči vrhova nisu stidljive. Nikada im pogleda nije dosta. Nikada im pogled nije obran.

Veliko Đerovičko jezero

Foto: U. Beširović

»Koplje«

Foto: U. Beširović

Ljudi koji ne žude za visinama, dalekosežnim vidicima i oblacima — sasvim je sigurno — ne mogu nas shvatiti.

»Koplje«

Opojno mirišu sjenokosi u dolini Grbaje. Sunčan ljetni dan. Svečani ljetni mir, samo zrikavci zriču. Tišina je. Drugujemo s ljepotom sivog kamenja i intenzivnim zelenilom. Kakav sklad boja! Jak i ugodan kontrast. Ljepota nas okružuje. Ljepota kojoj se divimo. Plašljivi, pjenušavi potok, sjere boje, biježi ka dolini. Uspinjemo se po bespuću nogama i rukama. Sporo odmičemo. Voda nam ometa kretanje. Bijela tečnost, poput rastopljenog srebra ili morske pjene, grgolji, šapče, nerijetko skače i urla, u tome uskom i strmom karanfilskom kamenjaru. Korak po korak stajemo: čas na kamen, čas na travu, čas u vodu, pa tako sve naizmjenično. Vidik je sve širi i veći. Volušnica i Vojuša izgledaju nam sasvim blizu. Čini se da ih rukom možemo dohvati.

Ispod nas je sunovrat. Iznad nas kameni toranj para oblake. Veličanstven je, bijel i elegantan, kao da ga je neki umjetnik godinama dotjerivao, oblikovao i ukrašavao. Kočoperno se i nametljivo ističe. Divovske stijene ovdje su u vječnom poljupcu i zagrljaju.

Prelazimo najveću kamenu zasjedu, pomoći užeta i karabinera. Branko nas vješt osigurava, kao iškusni penjač. Reče nam da su ovaj kameni toranj nazvali »koplje«.

Nakon mukotrpnog uspona, ulazimo u velik kameni amfiteatar. Dostojanstveno smo ušli kao u samostan. Ovdje su vječno prisutna samo dva elementa: kamen i vječni ni-jeg. Ovdje postoje samo dvije boje: bijelo-siva — kamen i bijelo-tamna — snijeg. Kameni sipar je iste boje kao i snijeg. Ovaj prostrani amfiteatar nalazi se podno zapadnog vrha Karanfila (2480 m). Samo se djelimično vidi s vrha Volušnice. Teško je pristupačan.

Oči ne miruju. Pogled luta po kamenoj ljepoti što je, gotovo, vječna. Osjećamo svom snagom nenadmašnu ljepotu što nas okružuje. Ovaj amfiteatar s Kopljem dočarava romantiku, egzotiku i poeziju.

Vraćamo se u dolinu istim putem, drugog i nema. Sunce je klonulo ka zapadu. Sporo je lazilo. Suton se tihno nečujno spuštao. Sumrak se sgušnjavao. Sve je oko nas, kao i mi, utonulo u prvi mrak, ovdje u divnoj dolini Grbaji.

Skrivena Đerovička jezera

Dva plava gorska oka, nalik na zrele trnine, prekrivao je sloj leda i snijega. Od snijega i leda nismo vidjeli zelene oči Đerovice. Nismo vidjeli ljepotu lica tih jezera. To zadovoljstvo uskrati nam debeli snježni i ledeni pokrivač. Osjećamo svom snagom stihinjost i odsutnost zadovoljstva toga neočekivanog susreta.

Dolje prema Boksu vidi se uzak put, što nam nudi povratak u dolinu. Hitro odmičemo strmo. Ševe nas nadljeću. Neprestano cvrkuću, kao da nas žele utješiti za razočarani susret sa derovičkim jezerima. Slab vjetar puše, kao da nam se umiljava, i kao da nas i on želi utješiti i vratiti nam raspoloženje, koje je nužno za ove visine.

Veliko đerovičko jezero zatekosmo kako zarobljeno stenje pod teretom leda i snijega. Ovaj smaragdni dragulj, pobijedilo je i nabubrio od silne vode i leda, pa nas podsjeća na teškog bolesnika, na samrtnoj postelji. Samo julsko sunce, što nemilosrdno peče, nosi mu radost i nadu za ozdravljenje — da će se uskoro oslobođiti leda i snijega, da će progledati i zasjati punim sjajem i ljepotom gorskog oka, kakvog smo ga ranije navikli gledati.

Iz sumornog jezera obilno otječe voda i pretvara se u žureći potok, koji se u hrcpcu i bijeloj spirali hitro spušta ka dolini. Bistar i brz kao poskok — potok savladuje olako sve prepreke. Ništa ga spriječiti ni omesti ne može na njegovom putu zanosa. Pod ovim ledom skriva se boja i ljepota najvećeg i najljepšeg đerovičkog jezera. No ovog puta ostasmo ga željni.

I tako, putujući planinama, čovjek se neosjetno pretvara u hodočasnika, koji se vječno klanja jednom istinskom božanstvu — prirodi.

Kolovratske stijene

ŽELIMIR KANTURA

ZAGREB, PD »Vihor«

Već je prošlo prilično godina od kada sam prvi puta čuo za Kolovratske stijene. Neumorni Žohar, taj stari dragi prijatelj, uporno je nastojao da u program društva uđu i te stijene. Ovaj puta ga nismo poslušali, a on, pomalo ljut na naš nemar, nije svoj prijedlog više ponavljao. No, u meni, tamo negdje u dubokoj podsvijesti, ostalo je nešto što me dugo vremena kopkalo. Sve do danas.

Bio si u pravu, dragi Žohar, i ne zamjeri! Često puta u životu, kada se čovjeku nudi nešto lijepo, on hoće ono drugo. Trebalo je puno godina lutanja, sve do ove 1978., da me put nanese upravo ovamo.

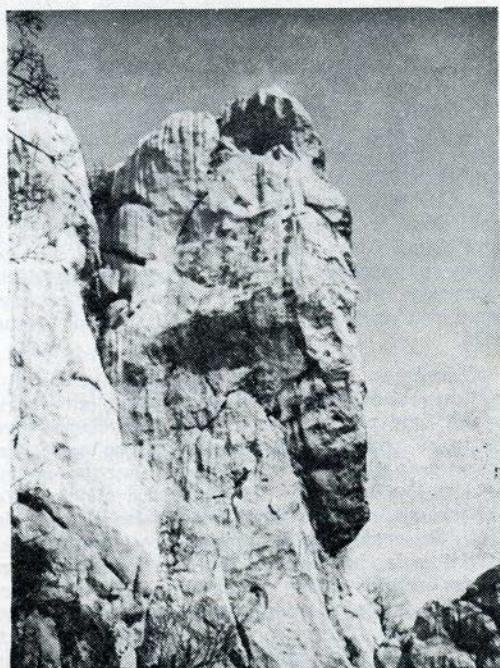
Ovamo smo došli gradeći karike u lancu našega puta kroz Veliku Kapelu. Nismo u početku mogli ni slutiti da ćemo s potresne Matića poljane, kroz ljupke Samarske stijene, preko bizarre ljepote Bijelih stijena, doći čak ovamo, na Kolovratske stijene. A sada smo eto ovđe! I ne samo ovđe! Pogledom čeznutljivo gledamo dalje prema magličastom Velebitu i dolje prema predivnom našem plavom moru. Stisnut teretom viđenog, ne mogu se ne prisjetiti, da si baš Ti, stari moj prijatelju, želio da zajedno dođemo ovamo.

Vesna, Kristina, Zoran i ja uspjeli smo u listopadu 1977. riješiti prolaz s Bijelih stijena (1335 m) preko Velike Javornice (1375 m), ispod Krpan-bila do Stalka. Tek tu, stojeći kraj prekrasne lugarnice, shvatili smo svu veličinu kapelske šume što je svojim zelenilom prekrila Dulibu čak do Kolovratskih stijena. Taj puta morali smo natrag na Bijele stijene, ali čvrsto zakleti da ćemo slijedeći put proniknuti u tajne Kapelske prašume. Kada smo se te večeri, nakon gotovo dvanaestosatnog hoda ponovno našli na Bijelim stijenama, nisam mogao ni slutiti koliko ćemo napora morati uložiti da svoju zakletvu ostvarimo. Neću pričati o prolomu oblaka koji nas je potopio u šumi usred kolovoza, kada smo Kristina, Zoran i ja uspjeli proći kroz Dulibu, ali samo do podnožja Kolovratskih stijena.

»Sjedimo na toj gomili složenoj nenadmašivim prirodnim silama, koje u posmatrača pobuduju istodobno strah i divljenje i gledamo preko zelenih glavica kapelske prašume, koja se širi kroz ogromne površine, a u kojoj vlada grobna tišina i pustinjski mir.«

Dr Josip Poljak
(Hrvatski planinar, 1933)

Danas je predivan 20. svibanj 1978. Imamo petnaestak, što vihoraša što končarevac. Sada ili nikada! Ovaj put smo došli automobilima cestom od Jasenka za Novi Vinodolski, a zatim šumskom cestom do lugarnice. Divna, mala u zeleno obojena kućica, kao da je kićicom umjetnika naslikana. Ali, prazna i zatvorena. Srce mi zaigra pri pomisliti kakva bi to planinarska kuća mogla biti. Kroz zatvorene prozore bez kapaka ljepe se vidi unutrašnji raspored i bjelina lakiranih podova. Dvije sobe, kuhinja i blagovaonica. Pred kućom velika cisterna. Kao da već čujem pjesmu razdragnih planinara i sve one lude doskočice, što na smijeh tje-

Vrh Kolovratskih stijena

Foto: Ž. Kantura

raju da se kuća trese. Jer, što ti je kuća bez ljudi? Ništa.

Uzeli smo naprtnjače i krenuli. Naprijed Zoran, kao i uvijek. Za njim uvijek vjerne Vesna i Anka, pa svi ostali. Ja sam zadnji. U ruci nosim svoj notes i upisujem satnicu i važnije punktove. Ja sam neka vrsta kronologa i putopisca. To je moje zaduženje u svim našim pothvatima. Gotovo okomito na jug, veoma strmim dijelom, Zoran je oštroskrenuo gore. Opet ga je uhvatila ona poznata istraživačka groznica. Sada mu može govoriti što god želiš, on te neće čuti. Već je zašao u jarak i ja ga ni ne vidim. Naglo se penjemo prema jedva vidljivom prijevoju. Samo Anka, taj sićušni mali stvor, ne zaostaje. Slijedi ga u stopu. Nevjerojatno koliko ona ima energije. Niska, crnokosa, pomalo kosih indijanskih očiju, uvijek natovarena ogromnim ruksakom. Zbog tih značajki, kao i divne maske na jednoj krabuljnoj zabavi, nазвали smo je Indijanka. Iako Indijanke znamo uglavnom samo po opisu, ona stvarno odgovara zamišljenom liku. Tiha, suzdržljiva, dubokih tamnih očiju, ne zna za »ne mogu«. Uvijek i sve može i hoće. A tek taj ruksak! Već je fama: ako ide Anka-Indijanka, onda će na izletu biti i »šnenokrli«. Njenu naprtnjaču nazivamo frižider. I uvijek i za svakoga smiješak. Što je ta sve već uz nas prošla, ali smiješak nije izgubila.

Izlazimo prema prijevoju. Njisu se grane bjelogorice pod udarima blagog vjetra. Zasopljen izlazim na vrh. Po malenom planku što se stere pod nogama posjedalo društvo da predahne. Ošine me svibanjski vjetar prepun mirisa trave i cvijeća. Puše tamo od Jadrana, ali nam se more sakrilo iza grebena što ga tvore Černi vrh (1167 m), Čubrin vrh (1146 m) i drugi bezimeni vrhovi sve tamo prema Velebitu. Ovamo na zapad, čudnom igrom slučaja, nad nama se nadvio Zapadak (1272 m) preko kojeg se samo nazire Ričićko bilo (1266 m). Anka nudi dobre, »stare«, domaće kolačice. Tu je Nacek, Drago sa siničićem, i svi oni dragi prijatelji što godinama zajedno dijelimo tvrde ali predivne goranske staze. Srce ti mora zaigrati nad tom simfonijom ljepote, prijateljstva i emocija.

Okrećemo grebenom prema jugoistoku i nakon nekoliko minuta pred nama se pojave niske i potpuno rastrgane stijene. Suma prestaje, a kroz stijene nema vidljiva puta. Tek tamo naprijed, kao naslikane, surovo se rušći u Dulibu, stoje Kolovratske stijene. Veselimo se susretu koji smo tako davno željeli. Što smo dublje u stijenama, sve su vidljiviji prirodni prolazi što se čas sužuju na širinu cipele, a čas zatim šire do lijepa staze. Polako napredujemo i uskoro izlazimo na označeni vrh. U prvi čas pomislih da je to glavni vrh, pa sam bio pomalo razočaran. Drugačije sam ga u svojoj mašti zamišljao. Nema one draži pravoga vrha. Samo mala gomila usred grebena stijenja i nevremenom

polomljeni kolac što je svojedobno označavao vrh. Zoran me razveselio opaskom da je to manji vrh (1082 m).

Nastavljamo dalje, jedan za drugim, jer sada drugačije nije moguće. Stijene poprimaju ozbiljnost i dostojanstvo. Sada su već visoke i do pet pa i više metara, često presegene vrtačama što tamnim otvorima dna izazivaju onaj osjećaj nepoznatoga. Tisuću već poznatih, a ipak uvijek ponovljenih pitanja: Što li je na dnu? Ima li kakav brlog? Je li to ponor kroz koji odlaze dragocjene kraške vode?

Niz strmu, gotovo okomitu liticu, visoku oko osam metara, staza kao po stubištu silazi u maleni dolac. Ovaj je prepun svibanjskog cvijeća. Kao da me želi demantirati u pogledu izgubljenih voda. Bit će da je mnoga zlačana kapljica na svom dalekom putu ovdje zastala da se odmori u populjku šarenih cvjetova.

Uspon na suprotnu stranu, a zatim malo u desno i pred nama se pojavi skupina visokih stijena. To mora da je vrh. I zaista. Za kratko i sjedim na vršnom šilju Kolovratskih stijena (1092 m). Ne dragi prijatelju, nije to Mont Blanc, nije to ni Matterhorn, niti je to bilo što drugo na svijetu. To je još veće, još ljepše i još toplije. Sva surovost hladnih alpskih monumenata ovdje je poprimila toplinu minijature. Ova minuciozna prirodna kreacija stopila je u sebi pobjedičku čežnju osvajača Alpa s našom iskrenom željom da ovamo dodemo. Sve one surine uhodanih alpskih staza postaju ovdje samo šare u predivnom sagu što ga tvori zeleni Duliba i bijela Kolovratska stijena. Sva ona strava od sunovratne alpske spoznaje ovdje postaje tek nježan zagrljaj šume koja u sebi skriva stazu što te tiho vrludajući vodi prema plavetnili nedalekog Jadrana.

Tu na sjever vidi se Velika Javornica, pa Klek, tamo u Liku Plješivica, a ovamo na jugoistok nepregledan greben najduže i najveće planine, Velebit.

A tamo pod nogama, tamo gdje završavaju svi putevi, tamo modro plavo more svojim malim valićima hlađi duge, suncem spržene kapelske goleti.

Dodi i vidi prijatelju!

PRILAZ KOLOVRATSKIM STIJENAMA

Ogulin — Jasenak (javni autobusni prijevoz). Jasenak — Stalak (rijetki javni prijevoz i to samo kada nema snijega, autobusom Ogulin — Novi Vinodolski). Stvarna udaljenost 12 km. Lugarnica Stalak ima cisternu ali su potrebne tablete za pročišćavanje vode. Bijele Stijene — Stalak: dobro označenom (markiranom) stazom preko Velike Javornice 3,5 sata. Stalak — odvojak na cesti za Novi Vinodolski (označen) 6 km. To je šumska cesta pridivna rampom koja je u pravilu otvorena. Šumskom cestom još 3 km do raskrižja, a ovdje desno (j. i.) šumskom cestom daljnja dva km do šumarske kuće. Cisterna. Od šumske kuće do vrha dobro označenim putom 1 sat. Cijeli put moguće je organizirati autobusom sve do podnožja Kolovratskih stijena jer su šumske ceste u veoma dobrom stanju i dovoljno široke. Upozorava se da radnim danom šumarija kamionima izvlači drvo.

Kamenčići sa staza

ANTE RUKAVINA
GOSPIĆ

Knjiga dojmova

Odlučili su u PSH da se preuredi sklonište u Baškim Oštarijama. Od nekoliko ideja: izgradnja nove kuće, preuzimanje napuštenе oštarijske škole ili popravak već korištenog skloništa usvojena je posljednja. To je sklonište inače kuća Jure Brklačića zvanog »Šijleg«, umirovljenog mesara sa zagrebačkog Dolca, koji je tu kuću već prije iznajmljivao PSH na ugovorno korištenje.

Sada ju je trebalo najprije izvana preuređiti, u prvom redu staviti novi krov, a onda raditi dalje već prema tome koliko bude sredstava. U slijedećim godinama radovi će se nastaviti tako da ovo mjesto bude pristojno sklonište na ovoj važnoj planinskoj točki Velebita. Vlasnik kuće Jure poznat je obližnjim Ličanima po jednoj anegdoti na koju se on samo nasmije, ali je ne poriče. Radi se o tom da je u svojim mlađim danima ubijenog vuka tako mesarski obradio i osudio na dimu da je izgledao kao suha ovčetina. Po običaju zimi naišli Pažani tražeći baš takvo meso ili kako oni kažu »kaštradine«. A Jure im uvali već prije pripremljenog vuka. Bilo je malo straha da ne saznaju za podvalu, ali je sve dobro prošlo.

No slijedeće godine eto Pažana opet k Juri po kaštradinu. Jure se malo uzvрpoljio jer ne zna kako je bilo s lanjskim mesom, pa ih onako usput bojažljivo priupita:

— A kakva vam je bila ona lanjska, misleći na prodanog vuka?

— Gospe mi, prilična, samo malo čudnovata. Macka od nje bizi, pas na nju rezi, ali je bila dobra za poist, odgovore Pažani mijesajući po bodulski rogate i šušate suglasnike.

Da, to je bilo onda, još prije rata, a sada Jure boravi preko cijelog ljeta u Oštarijama, u svojem zavičaju koji nikada nije zaboravio. On će nadzirati radeove i pomagati pri poslu. Trebalo je naći majstore i pripremiti materijal da radeove mogu početi. Sve je teklo skoro po planu. Najteže je bilo naći zidare u najvećem jeku njihove sezone, ali su ipak pronađeni. S njima su ugovoren poslovi koje trebaju izvršiti da bi sklonište djelovalo što ljepše.

Planinar iz Gospića pomagao je pri tom u okviru svojih mogućnosti pa je tako došao i s komisijom iz Zagreba, iz Saveza, koja je trebala pregledati radeove i isplatiti zidare. Utvrđeno je da se zidari nisu držali dogovora jer su neke radeove izveli brzopletno, mimo dogovora, i da ima nekoliko estetskih nedostataka, kako bi rekli učeni stručnjaci. Jure je bio ljut. Njemu se nije sviđalo da mu kuća bude onakva kako je nije zamišljaо, a potrošeni su veliki novci. Vikao je i pred ko-

misijom na zidare i pričao da se s njima cijelo vrijeme svadao. Onako visok i snažan kao stijena podizao se od stola i mašući rukama pokazivao gdje su nedostaci. Najednom dohvati knjižicu u koju su planinari upisivali svoje dojmove o boravku u skloništu i listači je nervozno skoro da ne više:

— Vidite što o meni ljudi pišu ovdje, kako sam ih lijepo primao i kako mi se zahvaljuju na gostoprinstvu; sve sam učinio da im bude ljepše, a još bih i bolje da se nisam po cijele dane svadao sa zidarima. Ali oni nisu htjeli raditi nego po svoju, samo da budu što prije gotovi i da poberi novce. A što meni ostaje kuća neurđena to njih nije briga.

Vitlao je tako knjižicom preko stola da što bolje potkrijepi svoje riječi. Zidari su se branili kako su znali, iako nisu bili u pravu, jer su vidjeli da je situacija za njih nepovoljna, a radilo se o isplati. Ipak nisu popuštili u svojim tvrdjenjima i prepirkala se nastavljala. Da nekako riješi neugodnu situaciju Planinar iz Gospića uze od Jure knjižicu upisanih dojmova, na brzinu je pregleda, sine mu ideja, i zato odluči da pročita pojedine zapise, ali da ih usput malo »zasoli« ubaćenim rečenicama koje su mu na brzinu pale na pamet i koje su trebale što bolje potvrditi Jurine riječi, jer je on uistinu bio u pravu. I počne čitati.

26. VII 1978.

Nakon napornog dana, ugodno provedene noći i srdačnog i gostoljubivog dočeka domara Jure, čije gostoprinstvo čini ovu kuću toplijom, krećemo dalje na more. (Nadamo se da će domaćin Jure konačno svršiti svoje si-noćne prepirkice sa zidarima i dobro se odmoriti slijedećih dana).

Marina Vodnica i Davorin Zver, PD Ravna gora, Varaždin

5. VIII 1978.

Mnogo hvala najljubaznijem domaru. (Šteta što ga zidari gnjave.)

Predrag Horvat, PD »Ravna gora« Varaždin.

A Stanislav Lakoš i Zvonko Hladnik iz Zagreba ovako završavaju svoje utiske:

... Moramo priznati da smo se ugodno iznenadili kad smo ugleđali napola renoviranu kuću s vrlo ljubaznim domaćinima. Smatramo da bi PSH trebao nešto učiniti slično i s ostalim skloništima na Velebitu, a posebno s Rosijevim i Jelovom rujom. Najljepše se za-

hvalujemo domarima i nadamo se da ćemo se uskoro opet vidjeti. (Dotle će valjda domar Jure i ljubazna mu supruga zaboraviti prepirke koje su imali sa zidarima oko gradnje).

6. VIII. 1978.

Polovica puta je iza nas. Zlatni slavonski hrčci i hrčke stigli su do Oštarija. Nakon svih problema sa skloništim ugodno su nas iznenadili izgled i uđobnost ovog skloništa, a nenasve ljubaznost i susretljivost domara, strica Jure. Sreća je što je PSH našao ovakva čovjeka, a bilo bi dobro kada bi i u drugim skloništima radili ljudi slični njemu. (Koliko li samo on pomaže zidarima u radu, ali nam se čini da ga oni baš ne slušaju). Toplo mu zahvaljujemo na gostoprimgstvu u nadi da ćemo se još nekada vidjeti.

Tomislav Babić, PD »Platak«, Rijeka, Vesna Fridrich, Silva Hain, Ljerka Hain i Krešimir Sablek, svi iz PD »Sokolovac« Slav. Požega.

5, 6, 7. VIII. 1978.

Poslije sjevernog i srednjeg Velebita veoma smo toplo dočekani u Oštarijama. Prava je rijetkost naći na tako dobrog i srdačnog domara. (Žao nam ga je bilo kad se sinoć nešto prepričao sa zidarima što popravljaju ovo sklonište.) Nastavljamo dalje na južni Velebit i kad bi svagdje bilo kao kod strica Jure!

Tomislav Vitemberg, Branko Crnić, Jozo Galić, PD »Sokolovac«, Slav. Požega.

Za vrijeme čitanja Jure otvorio usta i ne vjeruje sam sebi da to zbilja tako piše, ali šuti: misli da je možda on preskočio koju stranicu ili da nije sve pročitao. Na kraju čitanja uvjerljivo povije prema zidarima:

— Eto vidite i čujte što su ljudi o meni pisali, a i o vama, sad ste se uvjerili da se i napismeno govor o vašim propustima.

Čitanje je djelovalo na sve pomirljivo, jer su bili očiti »pismeni dokazi« koje nitko nije provjeravao i spor sa zidarima brzo je riješen. Isplata se odvijala u redu iako nešto niža od ugovorene. Planinar iz Gospića, misleći da je obavio svoje, počeo je razgovor s Jurinom ženom i njenom rodakinjom i nije ni primijetio da članovi komisije iz Zagreba, Znika i Kralj, hoće još jednom dokazati zidarima njihove greške, pa listaju po knjižici tražeći inkriminirane rečenice. A rečenica nigdje. Oni i dalje listaju, listaju i na koncu zamole Planinara iz Gospića da im potraži u knjižici te rečenice što ih je malo prije čitao, ono što prolaznici pišu o zidarima.

Planinar u prvi mah nije shvatio što oni traže, a onda... sve se odmah razjasnilo. Bilo je i malo smijeha, raspoloženje se još više pravilo, a Jure se tek onda dosjetio zašto on te rečenice nikada prije nije pročitao u toj maloj knjižici kojom se ponosio.

Urednik Naših planina dr Željko Poljak vršio je posljednje korekcije prije tiskanja vođica Planine Hrvatske. Došao u Gospic da još jednom provjeri neke pojedinosti u okolini Visočice, a najavio je dolazak već nekoliko dana prije. Dočekao ga je Planinar iz Gospića. Prije nastavka puta prema Visočici još jednom upita Željko:

— Hoće li biti sigurno otvoren Gojtanov dom?

— Hoće sigurno. Jučer sam to ugovorio s domarom i rekao mu da ćete doći. On će čekati u domu.

— Ipak bi bilo dobro da ja ponesem rezervni ključ, jer tko zna?

— Ne, nije potrebno, uporan je bio Planinar, domar je obećao, a u najgorem slučaju doći će jedan od njegovih sinova.

— Svejedno, dobro bi bilo da ponesem ključ, uporan je Željko, valjda poučen prijasnijim iskustvima.

— Ne treba, još će upornije Planinar, evo ključ je u mene, ali toliko vjerujem u domara Migelu da ga sigurno ne treba ponijeti.

I u sumrak su Željko i društvo pošli prema Visočici.

— — —

Drugi dan došao Željko opet do Planinara iz Gospića. Izgledao je kao oličen svim onim neugodnim bojama koje utisne u tijelo duga hladna noć u planini. Domar nije došao, ni njegov sin, a kako im se bilo kasno i teško vraćati po mrkloj noći, prenočili su u skromnom skloništu bez pokrivača. Gledali su jedan drugoga bez riječi, jer su izrazi lica govorili sve.

— — —

Oba se i danas sjete ove noći, istina, sa smiješkom na licu, ali obadvojicu pomalo zazebe ova mala uspomena.

Sljemenski osamljenik

Planinske staze, označene ili neoznačene, otvaraju planinu, otkrivaju njezinu unutrašnjost i sve ono što iz daljine ne možemo vidjeti. Obično nas dovode na poznata, draga mesta, na koja se i ponovo vraćamo. I nikad nam ne dosade, jer ih volimo.

A između staza? To su planinska mora, ponajviše nedokučivi predjeli, neistraženi i nepoznati. Mogu to biti nepregledne šume, neprohodne gudure, teško osvojivi vrhovi ali i umiljata zgodna mjesta za koja se i ne sluti koliko ljepote skrivaju. Tako je to i na golemim planinama, ali i na onima koje su nam često dostupne.

Levstekovu stazu na Medvednici poznaju mnogi planinari kao i mnoge druge sljemenske staze. Rijetki je prolaznici napuste, po-

neko da se odmori u hladu, a netko da izbjegne poznate dijelove Medvednice. A da izvan tih toliko poznatih puteva može biti kakvih zanimljivosti to malo tko i sluti.

Tko li pozna Stare sjenokoše ispod sljemenskog vrha 811 m, nešto lijevo od Levstekove staze? Nema ih u vodičima, ne spominju se u razgovorima, čak možda nitko više za njih i ne zna osim jednog čovjeka i njegovih najbližih. I nisu tu više sjenokoše iako im tako govorи njihovo ime. Sad je to dio sljemenskih šuma, dio bjelogoričnih sljemenskih obronaka gdje se na uskom prostoru smjestilo i nekoliko borova i tako tom prostoru nekadašnjih sjenokoša daju ugordan izgled.

A to je već skoro tri desetljeća drugi dom Miroslava Haramije, starog planinara, člana Zagreb-maticе, inače zdravstvenog tehničara u mirovini. Obišao je on mnoge naše planine. Redovito, jednom ili dva puta godišnje odlazi na Klek, to mu je kao neki zavjet. Obišao je i dobar dio Velebita, Triglav, druge slovenske planine, sve slavonske, a i dalje. Sve to zorno potvrđuje svojom planinarskom iskaznicom ispunjenom mnogobrojnim pečatima i brojnim sjećanjima s izleta. Ali ovdje ispod Sljemena našao je svoj pravi planinarski kutak.

Sreli smo ga slučajno. Bio je tu, u svom skromnom skloništu na Starim sjenokošama. Jedna uska stazica prolazila je svega nekoliko metara od njega. Rijetko ju je tko koristio, to se vidjelo po sasvim malo ugaženoj travi, a ako je tko i pogledao prema skloništu i viđio pred njom čovjeka što sjedi i ne miće seugo, dugo, mogao je pomisliti da je i to jedan dio okamenjenog obronka ove planine. Ipak je to živahan i krepak starac, možda je već i u osmom desetljeću života, ali o tom ne ćemo ni kasnije s njim pričati.

Dom mu je tu dolje, u Gračanima. Bila je to skromna obitelj s troje djece i svi visokobrazovani. On je u mirovini već 17 godina, od 1962. Medvednica iznad njegove kuće čini mu se kao njegovo prošireno dvorište. Tu je odlazio svakog dana, lutan izvan uobičajenih staza i jednog dana na nekom zgodnom obronku napravio obično, jednostavno sklonište. I to od slučajno nađenih dašćica i odlomljenih grana. Brzo su mu ga uništili neki mangupi. Isto se dogodilo i s drugim. Ali je lutan i dalje, tražio je skrovita zgodna mjesta sve dok nije našao na one lijepe borove i zgodne stijene što su nedaleko od njih virile iz zemlje. Na strmoj padini bile su nalik davno zakananim deblima.

S niže strane otkopao je nešto zemlje i kamena, te usadio dva stupa, pa opet preko njih naslagao odlomljene grane, pokrio ih svim i svačim i njegovo današnje sklonište bilo je gotovo. Unutra je klupica, mali stol — i to je bilo sve. U šupljini stijene spremljeno je malo trešćica i papira da se slijedeći put lakše naloži vatru. A pred stijenom je ognjište. Kao ono nekadašnje, starinsko, na kojem po dolasku svaki put potpali nekoliko

suhih grana, toliko da ugodaj bude onaj pravi. Tu je i staklenka vina da poslije skromna ručka popije obveznu kupicu ili da počasti uistinu slučajne prolaznike, kao što smo upravo mi bili, jer kakav bi to bio ručak bez »gemišteka«. A tu je i cigareta, toliko da i Miroslav ne bude bez ijednog današnjeg potroša.

I dolazi on tu svaki dan već skoro 30 godina. Dovle mu je oko jedan sat lagana uspona, a najmanje je ovdje tjedno 2—3 puta u one dane kad nema posla u vrtu. Dolazi i razmišlja. Uživa u takvu odmoru. Premeće povijest svog života, sjeća se sjetno svoje po-kojne žene. Baš nedavno, na godišnjicu njezine smrti, bila je misa u sljemenskoj kapelici. Poslije se oko njegova skloništa skupili svi njegovi unucići. Igrali se pod borovima i uživali onaj mir protkan sunčevim zracima između ograna, za koji se čini kao da ga je stvorio Miroslav samo za sebe. Tiši ga i tuga s druge strane jer su mu četiri unucića, što žive s ocem u Osijeku, također ostali bez majke. Tako tuga zatamnjuje njegov mir, slijega mu se na ramena i trga sreću što je ovdje osjeća.

— Pa, je li Vam tu lijepo?

— Jest, ja sam tu sretan!

— Što radite po cijeli dan sam?

— Razmišljam, prošećem se i uživam. Sam sam tu, miran. Priredim si ručak, počistim odlomljene grane i katkad zapalim cigaretu i opet razmišljam.

Nastala je šutnja, tamna kao sjena onoga bora što se nagnuo iznad skloništa. Prekida-mo je novim pitanjem.

— A odakle potječu Vaši stari. Vaše prezime zvuči turski, znači nešto kao vojnik, ali ponekad i nešto ružnije, kao razbojnik?

— E, mi smo se doselili ovamo prije petsto godina i danas ima nas više kuća. A tko će znati tko je što onda bio.

Tako smo u ugodnu razgovoru proveli, sada već s prijateljem Miroslavom, dobar dio popodneva. Ostavili smo ga samoga, jer možda smo mi njemu i smetali. Neka uživa i neka bude sretan. Tko zna, možda smo mu pokvarili današnji dan. Nadamo se da nismo. I vi, slučajni prolaznici, navratite na prstima, tako da ne pomaknete ni jednu sjenu njegovih borova. Obidite ga tiho da i dalje u miru uživa onaj dio svoje sreće koja ispunjava njegove dane.

U mijenjanju sjena na lišću, u izmjeni promjena koje okružuju njegovo sklonište on pronalazi opravdanje za sve ono što ga je zateklo u životu. I s onom suzom koja klizi niz njegovo, skoro bismo rekli svetačko lice, odlijevaju se boli njegova života. A ostaju mu oni trenuci za kojima čezne odlazeći u svoje sklonište. I nemotje ga smetati, nemojmo dirati njegovo sklonište. To je dio njegove sreće. Neka bude sretan onoliko koliko mu užitka donesu njegovi koraci po dragom Sljemenu i mir njegova skloništa ispod uvijek zelenih borova na Starim sjenokošama.

Nada

Hodali smo kroz maglu. Obavila je planinu i nas. Koračajući polako svatko se zabavio svojim mislima i željom da prepukne ova vlažna koprena i da nas obaspe sunce sredine rujna. Ovdje među vrhovima planine jesen je već počela ne čekajući službene datume, ali je sunce još uvijek toliko jarko da oko jedanaeste natjera maglu da se isuče oko velebitskih vrhova i ostavi divan dan.

I dok smo sa zapadne strane svladavali strminu Sv. brda to se i dogodi. Za desetak minuta činilo se kao da magle nije ni bilo; iz vrtača se izvijala u obliku maglenih zavjesa kao da su u vrtačama gorjele vatre, i gubila se i nestajala otvarajući nam vidike. A i srca. Jer sva nataložena tjeskoba izgubi se u prozirnom dahu sunčana dana i sad već svatko ima svoju usputnu priču i svoju radost. A Nada je gledala prema Tulovim gredama, prema Malom Halanu, i u tom pogledu kao da je s vrha tekla njezina neizgovorenata priča.

Tamo se rodila. Na Malom Halanu. Istina, oni su ga zvali jednostavno Alan. Bilo ih je puno dječjirlije. Otac lugar. I nemirne meduratne godine u vječnom strahu od žandara i financa urezale su joj se u pamćenje, ali joj nikada nisu mogle potpuno zatamniti dane djetinjstva i misli s kojima se već tada počela baviti.

Tu je bila onda granica, banovinska, po sredini planine. Nikad joj to nije bilo jasno zašto je baš tu na dohvati ruke od njihova stana, a nisu je poštivali ni krijumčari, ni žandari, a ni ovce. I zašto nije bila s bilo koje strane planine, jer planinu nitko nije mogao rascijepiti, kao što se nisu mogla zaustaviti dalmatinska stada u naletu za pašom ili požar tjeran vjetrom.

Preko ljeta vraćala se iz sela u podnožju planine gdje je pohađala školu i zatim čuvala svoje malo stado ovaca sve do ponovnog odlaska u školu. I nije joj to bilo teško. Svatko od djece imao je svoje zaduženje već prema svom uzrastu. Samo ju je boljelo što su ovce s dana u dan bile skoro gladne i željne sočne trave, jer su obično vruća ljeta sasušila sve na pašnjacima. A ona je snatrla: jednog dana otići će u Veliki grad i izučiti visoke škole. A zatim se vratiti ovamo. I pretvoriti ove pašnjake u zelene travnjake po kojima će skakutati tisuće sitnih janjaca. I ono kame je što sad bjelinom prekriva sva obzorja trebala je prerasti bujna livada na kojoj će se igrati zadovoljni pastiri, a ovce plandovati pod krošnjama izraslog drveća. Uz ove titrilo je u djetinjstvu duši i stotine drugih sanjačije je ostvarenje Nada željela i htjela u njima sudjelovati.

Ali rat je sve promijenio. Nada je svršila poslije rata druge škole i ostala u Velikom gradu. Ali se s rodnim krajem nikad nije ra-

stala, jer na drugi način, iz knjiga, sad proučava njegovu povijest i između redaka gleda ga onakva kakva ga je nekad željela imati kao na svom dlanu. I zato često posjećuje prve vidike svog djetinjstva i često, često misli na svoje vizije koje se nisu ostvarile.

Gleda gole kamenjare, iste kakvi su bili pred trideset, tristo ili tri tisuće godina. Njihovu povijest svakog dana prati iz knjiga u svom muzeju gdje radi i koji put ni ne shvaća zašto su toliko važni kad ih tako često spominju stari spisi. I hodajući iznova po ovim starim stazama uvijek sve više utvrđi zašto su oni važni.

I zato je u Nadi još uvijek gorjela — nada.

Strankinja

Promatrajući velebitska pusta naselja i misleći na ljude koji su u njima živjeli često se postavi pitanje: od čega su ti ljudi tu živjeli i kako su živjeli. I nalazi se puno odgovora koji opravdavaju njihovo raseljavanje. Nisu ti velebitski stanovnici bili samo pastiri još od pradavnih vremena, već su oni posizali i za drugim djelatnostima samo da bi se što lakše održali na svom tvrdom kamenu. Gradili su oni velebitske ceste, sudjelovali u istraživanju velebitskog rudnog blaga, bili uglijenari, drvosječe, krijumčari, bavili se samouki različitim vrstama kućne radinosti, to jest izradom drvenog i zemljjanog posuda i sličnih predmeta, a bili su i u različitim službama, lugari, žandari, financi, što ih je sve trebalo još više vezati za Velebit. Ipak su odlazili ...

Njihov život i raseljavanje nije zanimalo samo naše stručnjake nego i strane, naročito onih zemalja u koje su se najviše useljavali. Malo je poznato da je početkom ovoga stoljeća Amerikanka i profesorica ekonomije na jednom ženskom koledu, miss Emily Green Balch, proučavala uzroke iseljavanja naših ljudi u Sjedinjene američke države. Ona je nekoliko godina obilazila naše krajeve, a naročito se dugo zadržavala na Velebitu. O tome je godine 1910. napisala i knjigu Our Slavic fellow-citizens (Naši slavenski sugrađani). U toj knjizi osobito se puno osvrće na Velebit i njegove ljudе. Već ih je upoznala u Americi i kaže za njih da su tamo glasoviti drvosječe, »famous woodsmen«, a vidjela je diljem Velebita kako se kale za taj posao. Čula je na Velebitu brojne naše narodne pjesme i oduševljavala se hrvatskim jezikom za koji je napisala da je najeforičniji od svih slavenskih jezika i jedan od najljepših na svijetu. Čudila se zašto sele naši ljudi iz ravnicačarskih krajeva, ali je uvidjala težak život velebitskih stanovnika, glavni uzrok napuštanja svoje domovine.

Za njezine lijepe riječi o našim ljudima i Velebitu red je da joj se odužimo i s ovih nekoliko redaka.

Veliko jezero na Treskavici

Foto: Branko Popović

Šezdeset treskavičkih uspomena

RAMO KOLAR

SARAJEVO

A lila je kiša, curkom. Oblaci nad rijekom i zemljom. Željezница zavučena u maglu. Na raskrsnici prema Rajskom dolu izašao sam iz teretnog kamiona i uputio se prema Turovima. Deset koračaja kad naleti »landrover« i pokupi me. Tek tad sam vidio koliko zapravo pada: krov od cerade je prokišnjavao.

Trese se i skače terensko vozilo ko igračka. Kamenje na putu ko pola kuće. Desno u ponoru su čuveni Kazani.

Muslim: planinar, mlad, srce mu se proširilo, bije ko sat, ide na Treskavicu. Kako? Koliko ima? S kim?

Prolazimo kolonu, u šatorskim krilima, žutim kabanicama, pod najlonskim vrećama. Sporo hodaju.

Čaj na Sustavcu. Kose se suše kraj peći. Tepsija s plastičnim šoljama kruži. Pristižu nove grupe. Tri konja pokisla ržu ispod bukava kraj nadošle rijeke. Deseci sanduka opreme valja im iznijeti na Kozju Luku.

Popušili smo po jednu-dvije, odmorske, pritegли se i krenuli. Moj drug Mile Petrović je s kišobranom. Poneko se i smješka — njegovim hlačama, kišobranu. Ali Mile ne zastaje. Cipele su mu dobre. Profesor Pavle Fukarek jaše konja. Kiša, loše sedlo i klizav teren nisu mu saveznici. U neka doba pod

Slap Skok
Foto: U. Beširović

jednom jelikom pade profesor. Smijeh. I naravno pomogće mu da ponovo uzjaše.

— Ovo me podsjeća na partizansku kolonu — reče profesor Fazlija Alikalfić, koji poslije toga ni slučajno neće na konja. Momci iz sela prokisli do gole kože. Ne žale se.

— Koliko ima još — pita Hrvoje iz zeničkog »Poštara«. Odobrovoljavam ga i kažem mu: Još sat-dva.

U hrbatu smo Skoka. Stari dobri uspon. Voda sa svih strana. Cipele premazane blatom.

S lijeve strane huk vodopada, zovu ga Skok.

— On se ne vidi ljeti — izreče neko, ali i pak gleda.

Iako je magla i gotovo neprozirna kiša, vidi se vodopad kao iz sna iznikao, sa sre-

brnastim nitima, tridesetak metara visok. Milijarde kapljica rose stijene i skaču u podnožje da se smire u rijeci kao raspojasani divlji mustanzi, oni bijeli, iz filmova s Divljeg Zapada. Pokušavaju fotoaparati, ali ne zlaci.

— Kad se vratimo — predlažu neki Tu-

Lasićeva česma. Teče hladna kao i uvijek. Ko će se osvježiti znojan, umoran. Hrvoje kaže: Ja ću, pa makar ne maknu više. Iscrpio ga Skok.

— Još malo, tješi se grupa.

Lišće i komadi smrznutog snijega.

— Ko je iz Sarajeva — opet će Hrvoje, očito sklon raspoloženju i šali.

Javismo se nas nekoliko,

— Pa, dobro ljudi, što mi niste javili da ponesem skije. Valjda misli na podobar komad snijega iza mosta na Željeznici.

Kiša, kao da se nebo otvorilo. Sustižem Batu pri samom ulazu na Kozju Luku.

— Predsjednik (Gradskog planinarskog saveza Sarajeva) na čelu kolone, kao i uvijek — čujem iza sebe.

— Davno sam ja krenuo — kaže Tomo (Batinic) Bato.

Jos jednom čaj, u domu smo, selimo se u »sušaru«, deseci košulja, džemperi, puši se, para napunila veliku prostoriju. Upoznamoj Zorana iz Zenice, plav momak, nasmijan, da-de mi adresu, kaže »pajdo, piši«. U sali ruk-saci, čekamo da se smjestimo. Pedesetak nas je iz svih društava u republici, govorit čemo ovu subotu i nedjelju o temi »Zaštita čovjekova okoliša«. Imaju planinari iskustva i is-kustva, a valja bome i što bolje zaštititi ove ljepote koje imamo.

S gitarom je išlo kao i uvijek: prvo se na-šla jedna, pa još jedna, a hor amatera bio je kao i uvijek na visini.

Ujutro je prestala kiša, koristimo priliku i na platou kraj doma sadimo šezdeset mladih sadnica bora. U čast 60. godišnjice Partije, SKOJ-a i revolucionarnih sindikata. Lijepa i nasmijana, Danica Petrović, bilježi gdje je ona sadila mladice. Emina, kolegica joj iz PD

»Bukovik«, pokušava fotoaparatom da to o-vjekovječi, ali se kasnije ispostavilo da je na oblačnom vremenu bila »šesnaestinka« umje-sto 2,8. Mina je to prokomentirala:

— Nema veze, ako bude imalo ličilo na mene, fotosi će ispasti kako valja.

Stjepanka iz »Šipada« je posadila desetak, Boro isto tako. I pjesma. »Uz to, tako to ide«, kaže Pavle Fukarek, i objašnjava nam kako treba saditi i kako dalje njegovati te male nemoćne boriće.

Na jezero nismo otišli, na Đokin toranj takoder. Loše vrijeme.

— Daj ti meni štambilje, makar ja i ne bio na vrhu — Zoran će, — a ko će mi to i provjeravati u Zenici.

Gitaru i makaroni za ručak. Moramo na-zad. Puni su nam blokovi adresa. Telefona. Uz put, opet kiša, ali fotoaparat ne može za-bilježiti kako vodopad Skok veze sjajnu bi-jelu priču iz snijega i kiše i ostavlja je Željeznici u amanet. Drugi put, jer dogovorili smo se — Treskavica nas je zarobila po ko-zna koji put — opet za dvadeset dana ovdje.

— Javi na telefon..., reče Dana i otrča kao mogućnost.
s Minkom da prva zauzme mjesto u autobu-su u Turovima.

Kiša nas je pratila, sitnija i dosadnija ne-go jučer. Ni nagovještaja od sunca.

Slap Skok na Treskavici

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Proljetni dan, sunčan i topao. Bukova staba okitila se mladim lišćem nježno zelene boje. Šuma se pomladila. Raspjevale se ptice. Vjetar čarlija kroz mlado bukovovo lišće. To je pravi razvigorac, kako kažu naši bo-sanski gorštaci.

Hrasnički potok nadao, nabujao, kao mlade djevojčake grudi. Čudan, nemiran. Hu-či, pjeni, pomamno skače. Navire kao moma-čka snaga. Valja drvlje i kamenje, kao da je poludio. Put od Turova do Skoka vodi nas uz ovaj potok.

Podno Skoka naišli smo na zaglušnu huku slapa. Sa sivotamne stijene, visoke 30 metra, u samoubilačkom skoku pruža se bijeli pjenušavi slap vode. Uz zaglušnu huku, kao da pomoć traži, voda se rastvara u bijele če-stice, koje liče na raspletenu bijelu grivu. Voda se poput samoubice obrušava u suno-vrat. Dolje pod kamenom liticom kao pijana srlja, grgoće i pjeni se u kamenu prekrivenom zelenom mahovinom.

Bijela zavjesa vode, u sivotamnom ambi-jentu, na svjetlu dana izgleda kao vjenčana koprena nevjeste. Pod sunčevim zracima pre-ljeva se u spektar boja. Ovo je vodopad su-novrata, koji posjetiocima šalje vlažan za-grljaj svoje ljepote. Djevičanski bijel. U mno-

gome podsjeća na slap Peričnik u Triglav-skim Vratima i na Skakavac u Perućici, samo je dvostruko kraći od ovog posljednjeg.

Voda puna snage, kao naložena peć bub-njara, zagrijana, pa hoće da pukne od snage i života. Ne zna šta će od sebe i kuda s viškom snage, pa što može drugo u ovoj vrleti nego da se baca s litice u ponor. I tako svakog proljeća i jeseni, dok u ljeto joj sna-gajenja i vodopad umire.

Padom tanane vodene zavjese u dnu vodo-pada neminovno se završava misterija, lju-bav, ljepota, život i smrt toga divnog slapa.

Elegancija skoka vode zadivljuje i izaziva uzdah divljenja. Vodopadi su, nesumnjivo, oltari smjelosti i odvažnosti.

* * *

Inače, voda ovog slapa nastaje gore visoko pod stjenom Orlicom, gdje otiče voda Ve-likog jezera. U toku ljeta i za vrijeme sušnih dana vodopad nestaje.

Podno sela Turova voda Hrasničkog potoka sastaje se s vodom Godinjskog potoka i tu od njihove udružene vode nastaje tok rijeke Željeznice, koja se ulijeva u rijeku Bosnu u Sa-rajevskom polju.

Rio de Janeiro i Glava šećera

Zapažanja iz Južne Amerike

VLADIMIR DUMBOVIĆ

ZAGREB

Iz Bogote, prijestolnice Kolumbije (vidi: NP 1979 br. 3—4 s 63), nastavljamo putovanje avionom za Rio de Janeiro. Noć se već spustila, kada smo napustili Bogotu. Na putu odnosno u zraku proveli smo cijelu noć, da bismo ujutro ugledali Rio. Noć se skratila, jer putujemo na istok odnosno jugoistok, pa za nas sunce ranije izlazi. Putovali smo brazilskim avionom VARIG, koji saobraća na liniji Meksiko — Bogota — Manaus — Rio de Janeiro — Sao Paulo.

VARIG — međukontinentalna brazilska avio-kompanija

Već sam prije putovao avionima raznih kompanija na međukontinentalnim linijama, ali sada prvi puta VARIG-om. On nam je priredio ugodno iznenađenje kakvo još nigrde nisam vidio ni doživio.

Nastojim svoje putopise pisati u okviru geografskih zapažanja, a manje kao novinarsku reportazu, pa stoga u pravilu manje govorim o običnim svakidašnjim stvarima npr. o jelu i sl. ali ovaj puta baš moram govoriti o jelu, jer ono što smo dobili u tom avionu nadilazi sve što sam prije doživio u avionima na raznim meridijanima i paralelama.

Obroci koje putnici dobivaju u avionima na dužim linijama, imaju oblik šarenog mozaika. Sastoje se od raznih jela, u malim količinama, ali su odlične kvalitete i tako ukusno servirani da nam već na prvi pogled rade žlijedze slinovnice. Ovaj puta u tom VARIG-ovom avionu bilo je više od toga. Uz ona

uobičajena jela na poslužavniku bio je još čokoladni puding s dvije pločice čokolade u omotu s panoratom Rija. Dok je drugdje pribor za jelo obično iz plastike, izuzetno iz ravнog metala, ovde je iz srebrnastog metalata s dekoriranim dršcima. Dok su drugdje ubrusi obično papirnati, ovde u VARIG-u su iz teksila bijele boje. Kao što se stol u svečanim zgodama ukrašuje cvijećem, i ovde je na poslužavniku uz šaroliku jela jedan crveni karafil. Bio je tu još jedan paketić s pastom i četkicom za zube i malim češljjem. Prije jela bio je putnicima razdijeljen tiskani jelovnik, kao da smo u nekom prvorazrednom restoranu ili na turističkom brodu. K tome još smo dobili razne turističke publikacije o Brazilu i o radu ove avio-kompanije.

Amazonija — »zeleni pakao«

Letimo iznad Amazonije i sijećemo rijeku Amazonas, jednu od najvećih rijeka svijeta. Imamo najveće porječe na svijetu sa 7 milijuna km² (naša Sava ima porječe od 96.000 km²). Slijedećmo u grad Manaus, na obali rijeke Rio Grande, koja nedaleko utiče u Amazonas. Odavde pa nizvodno Amazonas nije uža od 5 kilometara. Prema ušću širina joj se povećava i preko 100 kilometara. Ima golemu deltu Širine 300 kilometara. Izvorište joj je u Peruanskim Andama. Njeno porječe ima još uvijek neistraženih dijelova, i prilikom izgradnje cesta otkrivaju se nova primitivna plemena, koja žive na stupnju kamenog doba. Teče ekvatorskim pojasmom, pa tu ima mnogo vlagi i kiša. Tu su nepregledne prašume pu-

Što je Brazil?

Brazil spada među najveće zemlje svijeta (8,5 milijuna km² sa 109 milijuna stanovnika, 1976 godine). Prosječna mu je naseljenost 13 st./km². Neka su mu područja gotovo nenaseljena, npr. Amazonas (prosječna naseljenost 0,6 st./km²). Brazil je najveća zemlja Latinske Amerike i po površini i po stanovništvu. Glavnina Brazilaca živi u atlantskom dijelu zemlje. Tu su njegovi najveći gradovi Rio de Janeiro i još veći São Paulo. Oni zajedno imaju preko 10 milijuna stanovnika, a sa širim područjima i 20 milijuna, što znači oko petinu stanovništva.

Brazil se obilježava s nekoliko »naj-«, npr. najveći, najljepši i sl. S godišnjom proizvodnjom 1,66 milijuna tona Brazil je najveći proizvodač kave na svijetu; centar kave je São Paulo. Brazil je zemlja sambe, masovnog plesa u danima karnevala, što privlači svake godine velik broj turista. U tome Brazil nema premca. Brazil je pojam nogometa. U Riju je stadion za preko 200.000 gledalaca. Obiluje golemim ležištima kvalitetne željezne rude (70% čistog željeza). Rio je turistička metropola svijeta, ljepotica na obalama Atlantika. Zbog prirodnih ljepota teško mu je naći premcu u svijetu.

Brazil bio je zemlja portugalske kolonizacije

Da razumijemo današnju geografsku stvarnost Brazila, treba nešto znati o njegovoj povijesti. Brazil je slučajno otkriven. Bilo je to u doba svjetskih geografskih otkrića na prijelazu u 16. stoljeće. Dok su Španjolci plovili na zapad u novootkrivenu Ameriku, Portugalcii su plovili istočnim Atlantikom uz obale

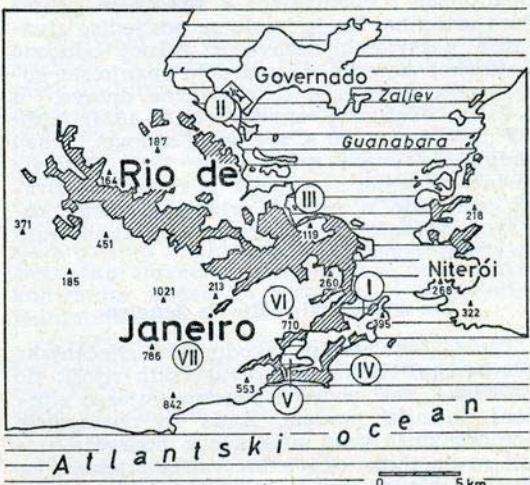
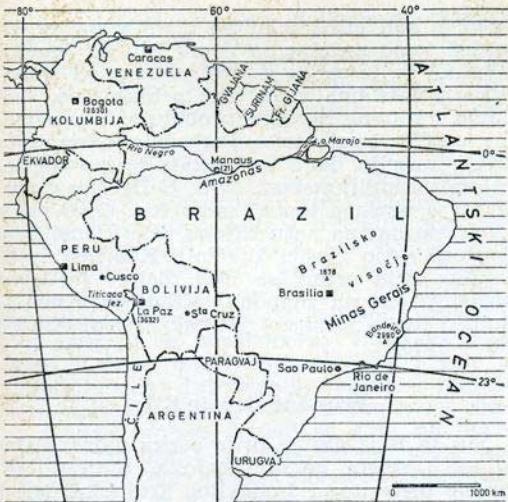
ne osebujnih biljnih i životinjskih vrsta. Ima tu opasnih insekata, ima mrava i do 5 cm dužine; u vodama Amazonasa i u njezinim pritocima žive strašne piranje (ribe s oštrim zubima), koje u tren oka izjedu sve do kostiju. Jednom riječju to je »zeleni pakao«.

Ali taj »zeleni pakao« ima blagotvorno značenje u svjetskim dimenzijama, jer je proizvođač 20% kisika na Zemlji. Amazonas je poradi svoje goleme prašumske vegetacije bitan faktor ekološke ravnoteže u svijetu.

Bilo bi veoma zanimljivo gledati iz aviona ovo nepregledno zelenilo kroz koje se probija Amazonas sa spletom svojih rukava i mnogobrojnim pritocima, međutim, mi ne viđesmo ništa, jer smo putevali noću.

Uz Amazonas do grada Manausa plove i veliki prekoceanski brodovi, ali je rijeka i dalje uzvodno plovna za manje brodove. Manaus (314.000 st.—1970) je administrativni centar Amazonije. Razvio se kao sabiralište kaučuka koji se dobivao u okolišnjim šumama. U doba »kaučukove groznice« to je privuklo velik broj pridošlica. Danas više nema ovu funkciju, zbog konkurencije Malaje (u Aziji), koja proizvodi goleme količine sirovog kaučuka, ali je dobio funkciju administrativnog centra i postao važna točka riječnog i zračnog prometa.

Nastavljamo put za Rio de Janeiro, kamo stigsmo rano ujutro. Prvi dojmovi su bili veoma ugodni, jer nas je dočekalo sunce. Ovo ističemo zato što smo na dosadašnjem putu, pogotovo u Bogoti, imali malo sunca a k tome je bilo i kiše. A kasnije u Limi (Peru) bila je trajna naoblaka s povremenom kišom. Ugledasmo odnosno uđosmo u nov velik rasširovan aerodrom »Galeao«. Njegove hale su pregrađene dekoriranim bijelo-srebrnastim metalom. Poslije kratke pasoške kontrole krenuli smo luksuznim autobusom i stigli u naš hotel »Gloriju«, nedaleko samog centra, blizu glavne ulice Rua Branca.

I Pao de Acusar, II aerodrom Galeoa, III luka, IV plaža Copacabana, V jezero Rodrigo de Freitas, VI brdo Corcovado (710 m), VII vodopad Cascatinha. Skica prikazuje gradove Rio i Niteroi (označeno košim ćrtama), zaljev Quanabara i otok Governado. Ulaz u zaljev je kod Glave šećera (I).

Afrike i oko nje za Indiju. Međutim, 1500. godine jaka oluja baci portugalske pomorce, pod vodstvom Cabrala, daleko na zapad, na obale današnjeg Brazila. U Brazil prodiru također Španjolci, Francuzi i Nizozemci, ali Portugalci su se biološki miješali s domorodačkim stanovništvom, zemlji nadjenuli svoj jezik i elemente svoje kulture. Zbog toga se u Brazilu govori portugalski, a u ostalim dijelovima Južne Amerike španjolski. Na prijelazu u ovo stoljeće dolazi do imigracije Evropljana, ponavljaju Nijemaca, Talijana, Poljaka i dr. Zbog toga u Brazilu ima relativno mnogo bijelaca, koji se također nazivaju Kreolima. Veleposjednici na plantaže u sjevernim dijelovima zemlje dovode crnačko stanovništvo.

Zbog toga je etnička slika Brazila šarena. Bijelci čine oko 30% stanovništva zemlje, Crnci 8%, Indijanci 2%. Ostalo su mješavci (oko 60%), s time da je mestika više nego mulata. Brazil nema rasnih problema, kao ni ostali krajevi Južne odnosno Latinske Amerike.

U ovoj etničkoj mješavini ima i Azijata, od kojih su najbrojniji Japanci. Ovo navodimo, jer je japanski jezik prisutan u Brazilu; npr. na formularima za ulaznu vizu a također i na reklamama nalazimo japansko pismo. Ovo će biti jamačno radi japanskih turista, koji su također poslije drugog svjetskog rata postali svjetski turistički nomadi.

Brazil dobiva političku nezavisnost 1822.

Postankom SAD (1776) i pobedom francuske revolucije (1789), naime zahvaljujući njezinim tekovinama, javljaju se oslobođilački pokreti u Južnoj Americi protiv kolonizatora Španjolaca i Portugalaca s konačnom pobjedom ustanika, što je imalo za posljedice stvaranje nezavisnih država u Južnoj odnosno Latinskoj Americi. U području španjolske kolonizacije formiraju se nezavisne države, u početku »Velika Granada« (1810—1824) (vidi: NP 1978. br. 9—10 s. 214 desni stupac). Brazil proglašuje svoju nezavisnost 1822. Najprije je bio carevina, a od 1899. je republika. Brazil sudjeluje u prvom svjetskom ratu na strani Antante, a u drugom svjetskom ratu na strani Saveznika.

Što znači naziv »Rio de Janeiro«

Rio de Janeiro u prijevodu znači siječanska (januarska) rijeka, od portugalskih riječi: *rio* — rijeka (lat. *rivus*) i *janeiro* (mjesec siječanj, latinski januar). Kada su portugalski pomorci došli prvi puta u ovo područje, misili su da je to ušće jedne velike rijeke, i jer je tada bio mjesec siječanj (januar), nazvali su po njemu taj zaljev, slično kao što su Francuzi (1534) nazvali rijeku sv. Lovrinca na granici Kanade i SAD, jer su je otkrili na dan sv. Lovre.

Kasnije će Portugalci ustanoviti da to nije ušće rijeke već morski zaljev s uskim ulaz-

zom, u koji utiče nekoliko manjih rječica. Unatoč tome zadržao se naziv Rio de Janeiro. Budući da je zaljev dobro zaštićen od Atlantika, naime ima uzak ulaz s brdovitim obala i k tome razvedenu obalu s mnogo otoka, otočića i poluotoka, Portugalci osnivaju tu svoje naselje, koje će postati jezgra današnjem višemilijunskom Riju. U Brazilu za taj grad se običava kazati samo Rio. Ovaj naziv podsjeća nas na našu Rijeku, čije je ime istog postanka (po rječici Rječini). Kao godina osnutka Rija uzima se 1565. Zaljev je danas urbaniziran: na zapadnoj strani je višemilijunski Rio, a nasuprot je grad Niteroj (330.000 st. — 1970).

Prirodne ljepote Rija

Što je Rio? On je prije svega more, plaže, sunce i zeleni gorski krajolik. Smjestio se podno brdovitog i šumovitog krajolika. Ima i strmih padina, koje su ogoljeli, kao npr. Glavna šećera. Pozadinu Rija je više manje pod prašumom, naime šumski pokrov u velikom svom dijelu nije pretrpio znatnije promjene intervencijom čovjeka. Brazil odnosno Rio ljubomorno čuva drvoliku vegetaciju, koja ima osebujnih oblika. Budući da je zelenilo jedan od osnovnih elemenata turizma, u namjeri da se zelenilo što više ušćiva, ceste prolaze kroz tunele i preko vijadukata. Time ostaje više manje netaknut šumski pokrov. Kada su Portugalci došli u ove krajeve, u tim šumama su našli Indijance. Danas više nema Indijanaca, ali Rio ima favele, sirotinjske nastambe.

Plaže Rija obiluju bijelo-žučkastim pjeskom. Tu je i toliko poznata praia Copacabana (port. *praia* — plaža), koja s plažom Lemeima dužinu od oko 6 km, a širinu od 100 m. Stalno je oplakuju morski valovi. Pod udarom vala pjesak za čas potamni, ali brzo opet pobijeli, jer vlaga nestane. Val se povuče, i opet dolazi novi val, i takva igra nastavlja se bez prekida. Razlika je jedino u jačini valova.

Copacabana je samo jedna od niza plaža u Riju. Ona je najpoznatija, što više, poznata je više manje u cijelom svijetu. Pozadinu joj čini harmonična arhitektura višekatnica s jedinačnim vertikalama (Avenida atlantica).

Rio ima nekoliko plaža. Mi smo prošli autobusom mimo njih desetak: Botafogo, Urca, Fora, Vermelha, Leme, Copacabana, Arpoadar, Ipanema, Leblon, Gvaea i dr. Plaže koje su podalje od ulaza u zaljev smaragdne su boje.

Napuštamo obalu Atlantika i vijugavom cestom uspinjemo se do vodopada Cascantinhe. To je kosi vodopad s nešto kaskada, visine 36 metara. Nalazi se u šumskom predjelu. Njegova voda ima posebnu kvalitetu pa se iskoristava za proizvodnju piva.

Obala zaljeva i tog područja uz Atlantik bila je nekada puna pješčanih sprudova. Ostatak su današnje plaže i jezera uz obalu. Neki su sprudovi nanosima pjeska postali lagune.

Tako je nastalo i jezero Rodrigue de Freitas, nedaleko od Glave šećera.

Reljef je uvjetovao dvije turističke atrakcije Rija: Glavu šećera (Pao de Acusar) i brdo Corcovad. O njima govorimo u slijedećem odsjeku.

Rio je višemilijunska urbanizacija, ali rastepena reljefom. Dok iz drugih svjetskih višemilijunskih urbanizacija strže gigantski neboderi, ovdje strže brda i brežuljci pod zelenim pokrovom i baš to je ono što mu daje neusporedivu ljepotu i atraktivnost. Naglašujemo da se naseljenost uvlači i provlači među reljefnim oblicima. S uzvišenja između njih pružaju se nezaboravni vidici na sve strane. Oči se mogu napajati sate i sate u plavetniliu mora i u zelenilu reljefa, s vrhuncima različitih oblika, a sve u sunčanom sjaju. S jedne strane pogled se gubi na horizontu Atlantika, a s druge strane vidik zatvara druga obala zaljeva s gradom Niterojom.

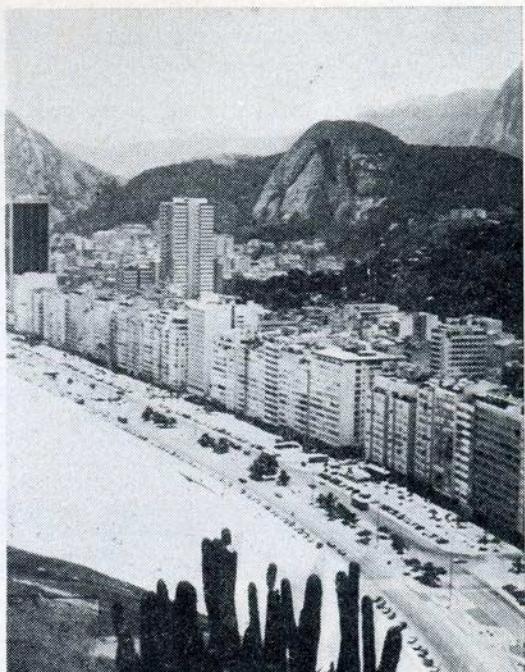
Rio je zaista jedinstven grad. Ima izuzetno lijep, što više, privilegiran položaj. Čudesno lijepe osobitosti i zanimljivosti pretvorile su ga u mnogomilijunsko ljetovalište, kupalište i odmarašte. Rio je do nedavna bio i prijestolnicom Brazila. Sada se on dalje razvija na planu trgovine i industrije, i ostao je dalje glavna luka zemlje. Iako je 1961. prijestolnica prenešena u udaljeni grad Braziliju on je i dalje sačuvao svoju dušu, i dalje je srce Brazila. Rio je bio, jest i bit će najljepši grad Brazila a možda i svijeta. Kao i prije tako i danas poput magneta privlači Brazilce i svjetske turiste.

Na Glavi šećera i na Corcovadi

Između plaže Botafogo i Copacabane, na ulazu u sâm zaljev, nalazi se mali poluotok s dva uzvišenja. Drugo je uzvišenje istureno u more i više je od prvoga. To je Glava šećera (Pao de acusar) s visinom od 385 m, stijena u obliku uspravnog stočka. Ime je dobila po gromadama šećera sličnog oblika, kako se ta namirница prodavala još poslije prvog svjetskog rata. Na vrh vozi žičara u obliku velike kabine sa staklenim stranama, slična helikopteru. Na samom vrhu su razni turistički objekti. S vrha su izuzetno lijepi vidici na sve strane — na Atlantik, koji miluje a i šiba grad Rio; na sâm Rio s njegovim reljefom, na zaljev; u daljinu se naziru dizalice i druge lučke instalacije.

Suprotna obala (Niteroj) također se izdružuje u obliku malog poluotoka prema Glavi šećera i tako prirodno suzuje ulaz u zaljev na svega 2 km. To zaštićuje zaljev od udarnih valova Atlantika i ujedno omogućava kontrolu ulaza u zaljev, što je nekada bilo od velikog značenja.

Dруги simbol Rija je golemi bijeli Kristov kip na strmom brdu Corcovadu (710 m), raširenih ruku (raspona 36 m), iz betona i čelika. Glava i ruke su izrađene u Parizu. Težina cijelog kipa je 1150 tona. Postavljen je u povodu 100-godišnjice nezavisnosti Brazila

Copacabana

(1822—1922). S tog se vidikovca pruža čudesno lijepa panorama — ljepša, bogatija, skladnija i šira nego s Glave šećera, jer je taj vidikovac viši i k tome se nalazi unutar grada. Tu smo se osvjeđili da je Rio uistinu najljepši grad svijeta.

Fizionomija Rija

Hodajući po Riju vidjeli smo da njegov središnji dio ima vrlo skladnu arhitekturu, s višekatnicama u starom stilu. Sada se neke ruše da bi se podignula nova visoka zdanja iz betona, čelika i stakla. Rua Branco, najprometnija i najposlovnija ulica, nema ulične prodaje. Ona je u sporednim ulicama. Na ulicama je mravinjački ljudi. Većinom su tamnog metalnog sjaja i crne kose, jer je oko 70% stanovništva mješanaca, Crnaca i Indijanaca. Nerijetko susrećemo tamnoputne žene u dekoljiranim modernim haljinama i otkrivenim jednim ramenom.

Grad ima velik broj spomenika i to starog oblika, ima kipova s opširnim tekstovima. Podignuti su većinom u vezi s povijesnim događajima.

Ali osim o sjaju Rija može se govoriti i o njegovoj bijedi, o njegovim socijalnim kontrastima, slično kao i u ostalim gradovima Južne Amerike. Uz raskošne četvrti nalaze se naselja sirotinje, favele, gdje su kuće sklepane od drveta, lima i razne ambalaže, bez infrastrukture. U Caracasu takva se naselja nazivaju rančosi (NP 1978 br. 9—10, str. 213—214). Ima ih na više mjesta, ali im se broj sa-

da smanjuje, jer državna vlast nastoji sanirati taj problem. Ima ih na stupovima, vjerojatno da odole poplavi.

Rio se razvio zahvaljujući svom središnjem položaju na atlantskoj obali, dobro zaštićenom zaljevu i svom položaju (imao je prije funkciju ulaza u unutrašnjost zemlje). Prije je bio centar trgovine zlatom, koje se dobivalo iz rijeka u njegovu zaleđu.

Međunarodna draguljarna »Stern«

Priroda je obdarila Brazil ne samo s mnogim prirodnim zanimljivostima nego i materijalnim dobrima, osobito rudama. Planinski masivi imaju geološki stare i rudonosne stijene. Osim golemih ležišta kvalitetne željezne rude ima i raznih drugih metala, a ima i nemetala: dijamant i dragog kamenja. Najbogatija je pokrajina Minas Gerais. Posebno spominjemo drago kamenje, jer smo bili u draguljarnici »Stern« u samom centru Rija, koja ima svoje filijale po čitavu svijetu. Tu se obraduje razno drago kamenje i ugrađuje u skupocjeni nakit, npr. ametisti, akvamarini, hijacinti, smaragdi, turmalini itd. U glavnoj poslovničkoj, u Rua Branco, razgledali smo izrađevine uz tumačenje na glavnim evropskim jezicima.

Brasilia — nova prijestolnica Brazila

Rio se nakon drugog svjetskog rata našao u velikoj prometnoj gužvi. Prije svega jer je tu bio politički centar zemlje, zatim jak trgovачki, industrijski i lučki centar, a k tome je razvoj turizma još povećao ovu gužvu. Pritisnut između mora i brda u zaledu se nije više imao kuda širiti, osim na uštrb zelenog pokrova. Stoga se od 1957. godine počela graditi nova prijestolnica u unutrašnjosti i to ne samo zato da se zaustavi nekontrolirani rast Rija, nego i da bi se aktivirala unutrašnjost zemlje. Nova prijestolnica, Brasilia, nalazi se 880 km sjeverozapadno od Rija, na ravnjaku od 1060 m nadmorske visine. Budući da je do nove projektirane prijestolnice bilo bespuće, građevni materijal se najprije dopremao avionom. Od 1961. godine Brasilia je prijestolnica Brazila. Država se zove Brazil, a njegova prijestolnica Brasilia. Danas je povezana cestama s raznim krajevima zemlje. Njegova je izgradnja bila skopčana s golemlim troškovima, a to je Brazil mogao podnijeti ne samo zbog prirodnih bo-

gatstava nego i uvođenja poreza. U Brazilu se prije nije plaćao porez nego samo takse, a plaćali su ih samo niži slojevi, dok su oni viši uvijek nalazili načina da ih ne plaćaju. Država je zapravo živjela od vanjske pomoći. Uvođenjem poreza ona je došla do znatnih novčanih sredstava. Ulagala ih je u velike investicije općeg značenja — u izgradnju željeznica, cestâ, bolnicâ, školâ itd, među ostalim i u gradnju nove prijestolnice Brasilijske.

Sao Paulo, najveći grad Brazila

Rio se nije mogao razviti u unutrašnjost zbog brda u pozadini, ali se razvio obližnji grad Sao Paulo, udaljen 380 km. On se nalazi u nizini i ima se kuda širiti. Brojem stanovnika danas je veći od Rija. Rio je 1970. imao 4,3 milijuna stanovnika, a Sao Paulo šest. Godine 1975. Sao Paulo je narastao na 7,2 milijuna stanovnika, a sa širom okolicom na 10 milijuna. Nalazi se u kontinentalnom dijelu zemlje, njegova luka je Santos (350.000 stanovnika — 1970). Svoj razvoj zahvaljuje kavi. U njegovu području nalaze se goleme plantaže kave. Brazil je najveći proizvođač kvalitetne kave na svijetu, i ona čini preko polovicu njegova izvoza. Proizvodnja ovisi o klimatskim prilikama. Kava ima monokulturni karakter. Posljednjih se godina forsira polikultura, naime, velike su investicije i u druge grane poljoprivrede da zemlja ne bi ovisila samo o kavi.

Očekivali smo da će u Riju na svakom koraku biti trgovine kavom, ali nije tako. Jedino smo mogli dobiti na aerodromu prženu kavu u paketićima od pola kilograma (1 kg 4 USA dolara).

Odlazak za La Paz (Bolivija)

Bili smo u Riju prekratko da bismo dobro upoznali ovako velik i zanimljiv grad, ali će nam ostati neizbrisivo u sjećanju uspon na Glavu šećera i na Corcovado. Možemo kazati da se u Riju ne osjeća starosjedilačka Južna Amerika, jer prevladavaju mestici (mješanci) s jakom komponentom bijelog stanovništva i k tome prevladava novija arhitektura. Starosjedilačku Ameriku ili indijansko stanovništvo (Indiose) naći ćemo u Andama, na visinama od preko 4000 m. Avionom napuštamo Rio i preko Sao Paula putujemo u La Paz. Tamo nas čeka prava autentična stara još prehispanska Amerika.

OBAVIJEST O NASLOVNIM SLIKAMA

Od ovoga broja nadalje »Naše planine« će na naslovnoj stranici objavljivati kolor snimke što su ih naši himalajci Stipe Božić iz Splita i Vladimir Mesarić iz Zagreba snimili kao sudionici Jugoslavenske ekspedicije na Mount Everest 1979. godine. Serijom od 8 slika bit će na taj način obilježen velik uspjeh našega alpinizma i himalajizma.

S puta po Norveškoj

Dr TOMISLAV SABLEK

SLAVONSKA POŽEGA

Na najdužem evropskom glečeru

Znali smo kuda idemo i što hoćemo: pobjati najduži ledenjak Evrope, osjetiti čari i opasnosti leda, vidjeti njegove duboke pukotine i donijeti kući uspomene i dojmove.

To nije izlet na koji se ide na brzinu i nepripremljen. Vidjeti ljeti Skandinaviju, fjordove i fjelj dove, glečere i polarno sunce bio je naš cilj, pa smo još u zimi počeli s pripremama. Nabavljene su karte, vodiči i prospekti. Svaka mogućnost da doznamo nešto o našem putu bila je iskorištena. Redovito smo se sastajali, obrađivali nabavljeni materijal, sastavljali itinerar puta, računali cijene i kilometre.

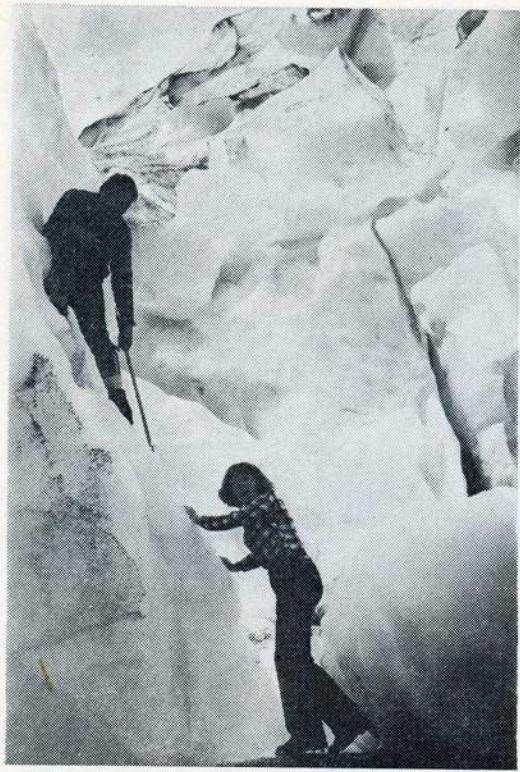
Nije nam to prvi puta. Skupina članova Gorske službe spasavanja iz Sl. Požege svake godine penje se na vrhove Evrope, ali ove godine bila je na redu najduža tura, pa su i pripreme morale biti posebno detaljne i opsežne. Skupina je redovito trenirala. Posebno je posvećena pažnja psihičkoj pripremi, jer mjesec dana zajedničkog boravka i puta, pri naporima i teškoćama može dovesti do psihičke prenapetosti i propasti čitavog plana.

Došao je i »D« dan. Točno u podne krenuli smo iz Požege za Kopenhagen. Automobili su bili pregledani, prikolice za stanovanje opremljene hranom i vrećama za spavanje, ukrcana je sva penjačka oprema za led. Vozimo na smjenu, kilometri promiču i za 48 sati smo u Kopenhagenu. Razgledavamo Dansku te uz obalu Švedske i Norveške preko

Osla stižemo na Sognefjord. Cijeli put kiša i magla. Krasno, pa zar smo zato prešli tolike kilometre da gledamo maglu pred nosom? Optimizma nam je ulio uređeni kamp Sandvik u mjestancu Gaupne na obali Sognefjorda. Malo smo živnuli.

Konačno smo okruženi brdima i ledom, a to je ono što nas je vuklo u daleku Norvešku. Vadimo cepine, dereze, užad i topelu odjeću. Već i to budi raspoloženje i potrebu da se već jednom odlijepimo od ceste i krenemo u planinu na led. Meteorološka prognoza (Westdeutsche Wetterbericht) najavljuje razvedravanje, pa puni optimizma idemo na počinak. Noć bez noći, tek nešto sumraka između 24 i 3 sata. Ustajemo rano, ali još je oblačno i magla. Vjerujemo u sreću i prognozu, pa potpuno opremljeni krećemo dolinom Jostendalel do podnožja ledenjaka Nigardsbreen. Osjećamo onu nestrljivost alpinista pred uspon i jedva čekamo da krene-mo. Pred ledenjakom je jezero po kojem plivaju komadi leda. Velik broj planinskih ledenjaka Norveške ima na svom dnu jezero nastalo zasipanjem uskih glečerskih dolina morenskim kamenjem. Jezero prelazimo čamcem i na ledenjaku smo.

Brzo montiramo dereze, navezujemo se na uže, cepine u ruke i počinje naš prvi uspon po ledu Norveške. Iskustva s glečera Austrije, Švicarske i Italije dobro nam dolaze, tehnika penjanja je ista, ali ipak — to nije isto! Ledenjak je golem, led je tvrd i bez snijega, pukotine su dublje. Respekt je tu i penjemo

U pukotinama ledenjaka Nigardsbreena

oprezno. Hladno je, puše sjeverni vjetar i tjeru magle, a povremeno se pokaže i škrto nordijsko sunce. Osiguravamo prelaze pukotina te napredujemo prema vrhu ledena briješa. Vrijeme se brzo popravlja i raspoloženje je na visini. Kamere i fotoaparati rade bez prekida, sve treba zabilježiti. Upravo smo sretni da se možemo malo razgibati. Proljetni trening dobro nam dolazi, tako da cijela ekipa napreduje bez poteškoča. Svaki prelaz pukotine je drukčiji, svaki greben leda treba prijeći drugom tehnikom što čini uspon posebno interesantnim i napetim. Nakon tri sata uspona evo nas na vrhu ledenjaka. Sjeverni vjetar je rastjerao ostatke magle i pred nama je veličanstven pogled na Jostendalsbreen — najduži glečer Evrope. Nepregledno prostranstvo leda, pukotina i morena. Oko nas bijeli ledeni šiljci i duboke opasne plave pukotine. Svet koliko veličanstven, toliko i zastrašujući. Ovdje se ne smije lutati. Uspon po ledenjaku nas je oduševio i čestitamo ženskim članovima naše ekipe, jer to su sigurno prve planinarke iz Hrvatske koje su ostvarile taj uspon.

Popustila je napetost, svi se šale i svi do sadašnji naporu nam izgledaju beznačajni, jer smo postigli ono za što smo se dugo pripremali. Odmor na suncu i ledu, uz slavonsku

kobasu i gutljaj šljivovice, vraća nas u mislima na naš Papuk i konstatiramo da nam se navike nisu promijenile, jedino što umjesto u travi, sjedimo na ledu. Što dika navikla tjerala dovika.

No puno vremena nemamo. Atlantik nam opet šalje vlagu i oblake. Povratak po magli ne bi bio ugodan. Magla na ledenjaku punom velikih pukotina stvara teškoće orijentacije, pa žurimo natrag. Sada još više pazimo na osiguranje pri prijelazu pukotina. Led pršti pod šiljcima cepina i dereza.

Na dnu glečera, gdje se masa leda lomi i ruši u jezero, još uvježbavamo penjanje među okomitim pukotinama, jer tu tehniku ipak nismo mogli vežbati u Slavoniji.

Vraćamo se dolinom prema našem kampu. Opušteni i zadovoljni današnjim usponom primjećujemo sada i ljepote glečerske doline. Sa svih strana se ruše vodopadi. Voda se razbilja o stijene u vodenu maglu koja sunčeve zrake pretvara u dugine boje. Planinska rijeka probija svoj put kroz stijene i mi slijedimo taj tok, jer nam je cilj isti — fjordovi Gaupne i Sogne.

U kampu na brzinu sredujemo opremu, pišemo dnevničke i pakujemo. Dobro raspoloženje odnosi umor. Večera, i opet na put. Uspon cestom na Sognefjeld je strm, cesta uska i neasfaltirana, pa ga valja proći u noćnim satima kada je promet manji. I onako ovdje nema mraka, a mi žurimo u susret novom događaju.

Sunce u ponoć

Već nas dvije noći ponoć susreće gdje kao sumanuti jurimo krajnjim sjeverom »Nordkap-Strasse« u lovnu na ponoćno sunce. Razgovarao sam s jednim njemačkim planinarkom, koji pet put ide na Nordkap da vidi ponoćno sunce. Do sada je uvijek imao oblake i maglu. Nama je ovaj puta vremenska prognoza dobra, vrijeme je »perspektivno«, pa ne pazimo na umor. Osjećaj dana i noći već smo izgubili — i tako je stalno dan, pa spavamo onda kada nas umor svlada.

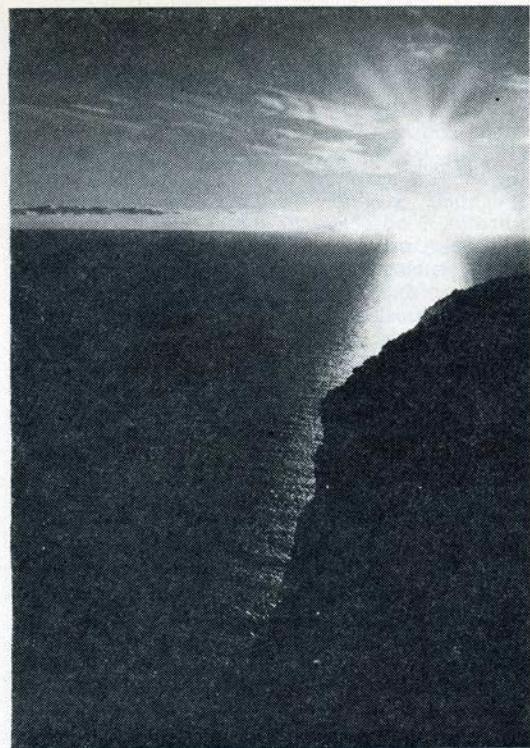
Davno smo otišli iz Požege. Iza nas je 5500 kilometara kroz maglu, kišu i planinske massive. Prošli smo najsjevernije sveučilište na svijetu, i najsjeverniji grad — Hammerfest. Imamo certifikat polarnog kruga, značke krova Skandinavije, bili smo u »Klubu polarnog medvjeda« (udruženje polarnih lovaca) i sada jurimo prema najsjevernijem rtu Evrope. Put je neASFALTIRAN, pun rupa, što nalaže oprez. Ovdje su naselja rijetka, a da se o autoserвисima i ne govori. U ponoć se opet sunce nazire kroz oblake, škrto i bez punog sjaja. Posljednja ponoć pred Nordkapom. Vozimo pustom visoravnim punom malih jezera čija se tamna površina sablasno ljeska crvenim odjajem ponoćnog sunca. U daljinici vidimo stada sobova gdje mirno pasu. Temperatura je +4 Celzijevih stupnjeva.

U 2 sata nam je vožnje dosta. Stigli smo u Skaidi. Silazimo s ceste u tundru, parkiramo, mali dogovor za nastavak ture i idemo spavati. Hladno je, pa se zavlačimo u spačave vreće i pokrivamo sobovim krznima, da sve bude u stilu i da nam bude toplo. Umorni odmah smo zaspali, ali nas jasno sunce budi već u 7 sati. Brzo se spremamo, dan je divan i bez oblačka. Opet imamo sreću. Danas moramo na Nordkap. Vozimo u koloni još uvijek prema sjeveru. No to su posljednji kilometri i za sat vožnje stižemo u Oldenfjord. Smještamo se u kamp Russenes. To je naš najsjeverniji kamp. U Oldenfjordu je turistička sezona kratka: od početka srpnja do polovice kolovoza. Nakon toga roka može se dogoditi da snijeg zatrpa puteve i poremeti povratak.

Pričljivo smo već neispavani i iscrpljeni, ali ovo još moramo izdržati. Brzo se opremamo, uzimamo toplu odjeću i hranu te krećemo oboalom zaljeva Porsagen na našu posljednju dionicu puta prema sjeveru. Uz vedro nebo i sunce i sjeverno more je plavo. Prekrasne pješčane plaže, ali s ledjenjacima koji se spuštaju u more. Usprkos hladnoći okolina plaže je puna lijepih malih vikendica građenih potpuno od drveta. To svakako odudara od našeg poimanja mora i topline, ali Norvežani su navikli na hladnoću i more, pa tu ljepotu prirode koriste u punoj mjeri. Rijetka ribarska naselja s otvorenim sušarama za bakanlar govore o načinu života i privređivanja stanovnika. Sve češće susrećemo stada sobova, koja bez straha pasu uz cestu ono malo škrte trave i lišaja. Tako se naš put pretvara u foto-safari. Premda žurimo, ne možemo odoliti da ne slikamo te lijepе životinje koje su se prilagodile divljoj i surovoj klimi.

Oko 17 sati stižemo u pristanište Käfjord, te se ukrcavamo na trajekt za otok Mageröy. Pokušavamo izdržati na palubi, da bismo što više vidjeli, ali nas polarni vjetar brzo vraća u zaklonjen prostor. Zbilja je hladno, ali to je konačno onaj pravi sjever koji smo željeli doživjeti. Trajekt napuštamo u maloj luci Honningsväg, koja je puna ribarskih brodova. Ljeti služi kao baza ribolovaca polarnih mora i za remont brodova. Već je 21 sat Sunce putuje pomalo prema sjeveru i spušta se prema horizontu, pa svi predmeti bacaju duge tamne sjene. Put se naglo uspinje preko strmih crnih stijena vulkanskog porijekla. Najviša točka otoka je Skiksfjordfjeld (312 m). Prema sjeveroistoku vidimo bijelo brdo Duken na kojem su u davnina vremena Laponci prinosili žrtve. Visoravan otoka uglavnom je iste visine i pokrivena škrtim lišajevima, koje pasu stada sobova. Smatra se da na otoku ima preko 3000 sobova, čija lijepa i debela krzna i rogove Laponci prodaju turistima.

23 sata je. Stigli smo. Vrijeme je divno, bez oblačka, sunce na horizontu gotovo potpuno na sjeveru. Doživljaj koji je teško opisati. To treba doživjeti. Ispod nas je okomita tristo-metarska stijena Nordkap-a, beskrajna pučina Sjevernog ledenog mora na zapadu i Ba-

Ponoćno sunce na Nordkapu

Foto: Dr T. Sablek

rentsovog mora na istoku. Nalazimo se na $71^{\circ} 10' 21''$ sjeverne širine i od ledenih santi Sjevernog pola dijeli nas jedino morska pučina. Sunce baca svoje crvene zrake gotovo vodoravno preko pola. Lica nemaju sjene, a sjene na zemlji su duge i tamne. Bez prekida puše jak sjevernjak. Kao da Sjeverni pol hoće dokazati svoju blizinu. Sunce je zubato i temperatura je $+1^{\circ}\text{C}$. U skloništu nad samom stijenom svaki posjetilac dobiva diplomu da je bio na najsjevernijoj točki Evrope. Skupina članova Gorske službe spasavanja iz Sl. Požege prva je iz Slavonije koja je stigla na Nordkap. Kupujemo razglednice i suvenire. Turizam i u ovoj divljini ima svoju oazu.

Točno u ponoć svi smo nad stijenom. To je uvijek svečan trenutak. Sve kamere su uprte u crveno sunce nad morem. Svi žele ovjekovječiti taj trenutak i sačuvati ga za uspomenu. Postigli smo svoj najdaljnji cilj. Uz upornost služila nam je i sreća, pa je do sada sve uspjelo. Čestitamo jedni drugima puni sreće. Ona se može osjetiti tek kada se neki cilj postigne s puno truda i odricanja. To valja proslaviti i to odmah. Norvežani jedu prijesun pošećerenu ribu i piju rakiju od krumpira s aromom anisa. Želimo im svako dobro, ali mi jedemo kulen i pijemo naše kutevačko vino. Svaki je na taj polarni rt do-

nio svoje običaje. No svečani trenutak ne traje dugo. Pomalo prozebli lutamo otokom željni da ovu jedinstvenu noć čim potpunije doživimo. Polako se vraćamo u luku Honnigsväg. Prolazimo između polusmrnutih jezera u lovu na sobove. Jasno, glavno oružje je kamera, a bijeli vodiči stada ponosno nam poziraju kao da su spremni da nas nagrade za našu upornost. Nekada je Laponcu sob bio sve: i hrana, i odjeća, i zaprega. Bez tog suborca u ledenim prostranstvima ne bi mogao opstati. Danas turizam, industrija i moderna prijevozna sredstva umanjuju važnost, ali ne i ljepotu životinje koja oživljava pusti polarni pejzaž.

U jutro se spuštamo u luku Honnigsväg, te čekamo ukrcavanje na trajekt. Spavali bismo, ali je prehladno, pa lutamo lukom i promatramo privezane ribarske brodiće koji se ovdje opremaju za lov na sjeveru. Maštamo o plovidi prema dalekim otocima sjevera. Ni umor niti hladnoća ne smiruju pustolovni duh — možda ipak jednom i krenemo. Sirena nas poziva na ukrcavanje. Trajekt ostavljamo u Käfjordu i žurimo prema našem kampu. Ledeni vjetar je sve jači, sivi oblaci dolaze sa sjevera. Nema više lijepih plaža niti plavog mora. Sada sjever pokazuje svoje pravo lice. U kampu nas čeka pravi ledeni užas. Kiša sa snijegom ne pada nego dolazi vodoravno s mora te nosi sa sobom i pjenu morskih valova koji se razbijaju o obalu. More je crno, pokriveno bijelom pjenom. Sve je sivo i sumračno.

Uvlačimo se u kućice i odmah pada dogovor — bježimo čim prije, ovdje nemamo više što tražiti. I naša kolona konačno kreće

na jug. No put za Lakselv, nazvan »cestom sobova«, vodi uz obalu razbjješnjelog Barentsovog mora. Loša je i vozimo polako. Svima u duši leži pitanje — što sada ako nešto pukne pa zapnemo ovdje. No sreća nas ipak nije ni tada ostavila. Prolazimo Lakselv i ostavljamo morskou obalu putem za Karasjok. Opet se bliži ponoć, ali siva i sumorna, bez crvenog polarnog sunca. Pejzaž — vjetrom povijene i polomljene niske i kržljave breze. I ovdje je sjever pokazao svoju pravu čud. Oko 2 sata prelazimo granicu Finske i tu je Kargasiemi. Vozimo dalje — cilj su jezera Inari.

Jutro je opet sunčano. Dolazimo do prvih borovih šuma. Opet smo dobre volje, sve je prošlo i iskapamo male boriće da ih posadimo u našoj Požeži kao živi suvenir našeg puta na sjever. Jezera Inari, divan dan, plavetnilo i gradić Ivale. Dobro se osjećamo. Laponci nam prodaju sobovlje rogove, krvna i polarne lisice. Sve nas veseli. Možda je to osjećaj proživjele nepogode i opasnosti.

A sada je jedini pravac — kući. Ne smeta nas niti onih 5000 kilometara što nas čeka. Postigli smo sve što smo htjeli. Stekli smo iskustvo o ponašanju u uvjetima napora, puta i nedostatka komfora. Poprimili smo navike nomada i shvatili koliko treba autodiscipline da bi se momentano raspoloženje i prohtjevi podredili interesu skupnog djelovanja. Premda smo se pred polazak pripremili za sve, sada smo jednako kao i s uspjehom, zadovoljni spoznajom, da smo se zbljžili i da će nam ta tura u sjećanju uvijek buditi osjećaj prijateljstva.

Požežani na Jostendalbreenu

Foto: Dr T. Sablik

Na Lipnici i na Bobovcu

BEĆIR ISAKOVIĆ

ZENICA

Osmi juli osvanuo je tmuran i hladan. Gusti oblaci su plovili kao kakve sablasti sa sjevera prema jugu. Ni traga od lijepoga dana. A mi krenuli na Lipnicu

Rijeka Trstionica uz koju smo išli izvire oko 25 kilometara daleko od Kraljeve Sutjeske, protiče kroz nju i kod Čatića se ulijeva u Bosnu. Odmah od Sutjeske uzvodno do sela Lipnice, Trstionica je stisnuta između brda Hrida i Teševa, te čini lijep kanjon ukrašen ponegdje i kraškim stijenama.

Još u Srednjem vijeku ovuda je prolazio glavni put iz Srednje Bosne preko Kraljeve Sutjeske i Mehurića u dolinu Gostovičke rijeke, da bi izbio na ušće Krivaje u današnjim Zavidovićima. U geografskom pogledu to je bio najkraći put i veza srednjevjekovne Bosne s Posavinom i Podunavljem.

Kad smo došli u Mehurić, 18 kilometara od Sutjeske, sunce je na mahove probijalo kroz oblake i maglu, pa smo odlučili da odavde krenemo na Lipnicu. Idući dalje uz Trstionicu, za pola sata dodosmo na jednu raskrsnicu gdje se put odvaja od rijeke na desno uz jedan dō i uz jedan potok. To je mjesto na karti označeno sa 841 metar nadmorske visine. Uz taj potok išli smo kratko vrijeme i došli na mjesto gdje se put odvaja od potoka opet na desnu stranu. Taj put nas je vodio kroz veoma mladu i bujnu jelovu šumu koja odiše svježinom, a svježi zrak je prijao glijćima umornim od gradskog zraka. Staze su ovdje zamršene i ispletene — i samo iskusni planinari ovdje neće zatalutati. Zatim izbismo na jedan bolji put koji dolazi kosom s jednog istaknutog vrha, Glavice (1223 m). Kada smo se dokopali ovoga puta, koji je zarastao u ljutu planinsku travu i na kome smo toliko znoja prolili, išli smo njime prema Lipnici čiji vrhovi poput vječne straže stoje nad glamovom planinaru ili putnika koji želi savladati strme puteve do njenih visova. Od Mehurića do vrha Lipnice išli smo dobra dva i po sata hoda.

Planina Lipnica ili Lipničko brdo, kako je ovdje u okolnim selima zovu, od rudarskog mjesta Kaknja udaljena je zračnom linijom 15,5 a od Vareša 9,5 kilometara. Sa svojom nadmorskom visinom od 1458 metara, osim Crepoljskog (1500 m) i Karasovine (1471 m), najviša je planina na prostoru od Sarajeva do Save i od rijeke Bosne do Drine.

Kad smo se uspeli na jedan od njenih vrhova, ali ne najviši, osjetili smo hladan vjetar i skrenuli u prisojnu stranu, za jednu veliku bukovu šumu, na jednu sunčevu topotu, užinali smo, odmorili se i prikupili snagu za nove napore. Za to vrijeme vjetar je vitlao

pramenove magle, nosio ih preko udolina i vrhova i rastjerao bi ih, a zatim dovukao nove da se ima sa čime igrati.

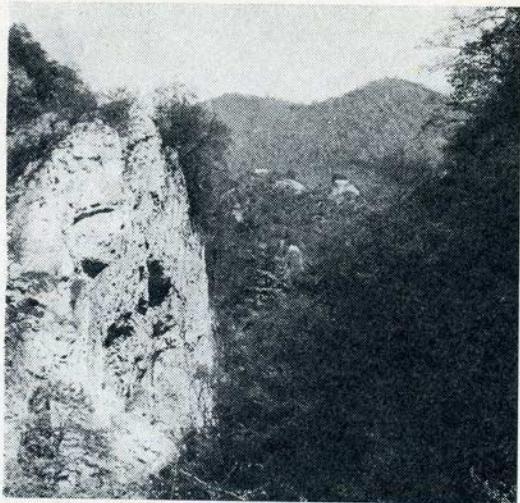
Nismo dugo čekali a vjetar se stišao i mi krenusmo na najveći vrh ove planine. Na karti je označen kao Lipnica, međutim, mještani ovaj vršak nazivaju Bandijera. Odavde je širok i prostran vidik. Vidik je na sve strane, ali tmuran dan i maglovito vrijeme uskratili su nam užitak da to i osjetimo. Između najvišeg vrha Bandijere i onog prvog, bezimenog, na kojem smo prije bili, smjestila se jedna bara koja po svom obliku više liči na jezerce, na »gorsko oko«. Duboka je oko pola metra. Obale su joj odsječene i nisu zarasle u barsku travu. Živi zajedno sa svojim malim izvorom do augusta svake godine, a onda presuši do slijedećeg proljeća.

Lipnica je zabačena planina. Na njoj nema planinarskog doma, nema nikakvih oznaka ni markacija. Ali zato ima mnogo izvora čiste planinske vode i puno čistog i neistrošenog zraka. Po širokim i prostranim livadama pasu mnogobrojna stada ovaca, a ima i krupne stoke. Zvona i bronze, rika i blejanje to je ovdje jedina muzika koja je bila i ostala iz najstarijih zemana, turskih, austrijskih i starojugoslavenskih. Iz najranijeg doba zna se da su se u staroj općini Trstivnici općinske ispase nalazile po planini Lipnici i njezinim zapadnim i južnim padinama. Te su ispase još u toku srednjega vijeka izdijeljene, pa su tu ostale i neka rodovska sela (Bastašići, Lipnica, Slagoščići).

Upravo zbog toga, zbog te svoje osamljenoosti, Lipnica je pojam prirodne ljepote, odmora i vraćanja prirodi, svetištu mira i tišine. Novo betonsko doba u kome gradovi gube dušu, a ljudi komšije i kada na tone industrijske prašine padaju svakoga dana na Zenicu, a tako isto Cementara zasipa cementnom prašinom Kaknaj, onda sigurno možemo reći da Lipnica predstavlja neprocjenjivu vrijednost kao prirodna ljepota i otok mira za sve one kojima je potreban odmor, i fizički i duhovni. Ko god ovdje dođe osjetiti će koliko se udaljio od svoje prastare majke Velike prirode, koliko mu je sada kod nje, rekao bih, i teško, a istodobno veličanstveno i uzbudljivo. Onaj ko se jednom popne na vrhove Lipnice, a njih ima puno, neće žaliti trud da to ponovo učini.

Nije uzalud neko napisao kod Vodnikovog doma na Velom polju, 1805 metara iznad morske površine, kraj puta za vrh Triglava na jednoj stijeni: »Kaži mi kakvu sliku planina nosiš u srcu, i reći ću ti tko si.«

Iza mas na jugu kroz izmaglicu se naziru modra brda, Dragovičko brdo i Karasovina, a

Bobovac iz doline rijeke Bukovice

iza prvog proplanka ovdje na Lipnici počinje šuma. Debela prastara stabla još stoje uspravno. Možda pamte pjesmu davno pokopanih čobana ili nećujni hod smjernih djevojaka koje su na put kretale jedino kad bi ih udali u drugo selo.

Na istočnoj strani od Lipnice, 500—600 metara niže od njezina vrha, nalazi se selo Borovica. Kada se Borovica posmatra s Lipnicom, upravo kao iz aviona, izgleda vrlo lijepo, uređeno i romantično selo. Svuda oko duboka modro-zelena, bujna i nepregledna crnogorična šuma. Baš kao negdje u Sloveniji. Osebujnost ovoga sela i kraja privukla je našu pažnju pa smo se, krenuvši s Lipnice na Bobovac, usput navratili u selo da ga i izbližimo.

Neočekivano brzo stigsmo u Gornju Borovicu koja se svojim smještajem »uprla« o Lipnicu, S kose Tabor i s prevoja Požljebje posmatrali smo Borovicu i njezinu okolinu. Malo smo se razočarali, selo nije uređeno i čisto onako kako je izgledalo s Lipnice, ali je ipak lijepo. Porijeklo njegovog stanovništva je neobično. To je ljudska skupina koja se sklonula u planinske krajeve, daleko od drugih naselja, i stoljećima živjela bez promjena. Ovaj predjel raskošno je obdaren mnoštvom živih voda, šumskim prostranstvima i odvajkada je bio na glasu zbog bogatih nalazišta vrijednih ruda koje su stoljećima pružale stanovništvu mogućnost rada i života. U tursko doba željeznu rudu sami su Borovčani vadili iz okna i sami je prerađivali. Peći za topljenje rude bile su na potocima, a izrađivali su se lemeši, raonici i sva druga težačka oruđa. Izrađena roba ili proizvodi prodavalici su se u poljska sela i mjesta kao Travnik, Krivaju a najviše u Žepče. Kad je u Varešu 1891. puštena u pogon prva mala visoka peć, a 1896.

druga, veća od ove, rad u Borovičkim rudnicima je napušten.

Najstarije vijesti o borovačkom rудarstvu nalaze se u jednom ugovoru koji je unešen u sidžile sarajevskog suda 1551. godine, a zapis na jednoj slici u manastiru Sutjeska od 1621. godine, čini prvi pisani spomen o selu Borovici.

Iz Borovice smo krenuli za Bobovac. Prošli smo Radakovu stijenu, spustili se u dolinu rijeke Bukovice, išli njome i nakon dva sata hoda prešli smo na njezinu lijevu stranu, popeli se u selo Dragoviće i izravno krenuli na Bobovačku kosu. Na završetku kose koja se spušta s Dragovičkog brda (1398 m), na visini oko stotinjak metara iznad rijeke Bukovice s desne i Mijakovskog potoka s lijeve strane, kosa se ravno produljila za 800 metara i naglo, skoro okomito, spušta se u dolinu. I Bukovica i Mijakovski potok teku samim podnožjem Bobovačke kose, a u njezinom podnožju se i sastaju. Na ovoj kosi nalaze se ostaci srednjevjekovnog grada Bobovca.

Nadamo se da nam nećete zamjeriti, ako spomenemo nekoliko historijskih podataka iz onoga vremena. Naime, od XII stoljeća Bosna se javlja kao samostalna južnoslavenska država kojom upravljaju domaći vladari — banovi pa kraljevi. To su zadnja stoljeća srednjega vijeka kad Bosna doživljava svoj politički, teritorijalni, privredni i kulturni razvoj u uvjetima feudalnog društveno-ekonomskog sistema. Za bosanskog kralja Tvrtka (1338 do 1391) u sastavu Bosne našli su se čak i gradovi Split, Šibenik i Trogir, te otoci Brač i Hvar.

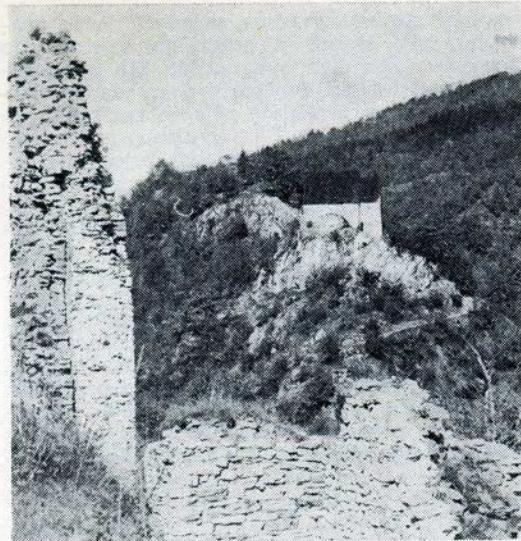
Bobovac se prvi puta spominje 1350. godine. Međutim, grad je mnogo stariji, te mu se počeci gube u dubokoj tami vremena. U periodu od 1350. do 1463. godine igrao je presudnu ulogu za bosansku državnost. Sve vojne akcije čiji je cilj bio osvajanje Bosne uperene su na Bobovac. Tako je srpski car Dušan Silni u ratu protiv bana Stjepana Kotromanića opsjedao Bobovac, ali ga nije zauzeo. Protiv »nevjernih« velikaša u Bosni ugarska vojska više puta je provajivala u Bosnu i to ravno prema Bobovcu. Prvi od njih došao je ovamo ban Ivan Morović. Poslije je stigao s vojskom jedan od najspasobnijih vojskovoda tog vremena, temišvarski knez Pipo od Ozore. U septembru 1407. godine s velikom vojskom provali u Bosnu i sam ugarski kralj Žigmund. Pipo mu je od Bobovaca otvorio vrata. Ban Pavle Bešenji također je došao i osvojio Bobovac. I konačno 19. maja 1463. godine pada turska vojska pod Bobovac, a dan kasnije i sam turski car Mehmed II. Osvajač. Za kratko vrijeme Turci osvojili su grad, a zatim i bosansku državu.

Trebalo je čekati 479 godina da se ovdje pojavi vojska, ali ne osvajačka kao što je to ranije bivalo, nego Narodno-oslobodilačka vojska ili popularno rečeno — Partizani, koji su ovdua kroz Mijakoviće, Dragoviće, Kopljare i Vukanoviće prošli u većoj formaciji 4. i 5. maja 1942. godine. Pored borbe koju su vodili za oslobođenje, u ovoj vojsci je

postepeno sazrijevala ideja o obliku federacije koja se sistematski stvarala i zidala od ozdo, od temelja.

Na ovoj strmoj kosi nekada je bilo stalno mjesto bosanskih vladara, grad Bobovac, a danas je napušten i pust, zabačen i zaboravljen od svijeta. Svojom nepomućenom tišinom, svojim izrazitim bosanskim koloretom i svojim romantičnim smještajem u krilu šumovitih planina Srednje Bosne ima neodoljiv čar za svakoga tko želi mir, odmor i tišinu. A ta ljepotica Bukovica, rijeka čudnog toka u koju hitro teku bistri potoci ispod gorskih kosa, svojim obilnim vodama kvasi dolinu i neprestano zadržava treperavu sliku oštrog srta i na njemu ostatke nekada moćnog grada Bobovca. Bukovica, dugačka 20 kilometara, u svom zagrljaju drži okolne planine, ispija vode iz svojih pritoka: Borovice i Mijakovskog potoka, kao i iz drugih mnogobrojnih izvora, te gotovo pijana od svojih moćnih voda utiče u Trstionicu. Da nije tako zar bi svi ratovi minuli kraj nje, zar žestoki srednjevjekovni bojevi nisu tutnjali na njezinim obalama i oko utvrđenog, a sada pustog Bobovca.

I dok stojimo na ovom oštem brijevu povijest nas obasipa svojim tvrdnjama, legendama i bajkama. Jedna od njih kaže kada je kraljica Katarina morala bježati s Bobovca, rekla je da neće moći nikada prežaliti sela Dragovića i Mijakovića, jer su joj tu bile udate kćeri Dragica i Milica, zatim pšenice s Lješnice, ribe iz Bukovice i vode Radakovice — jer toga troga nigdje više na svijetu nema.

Razvaline i ostaci Bobovca 1978. godine

Spuštajući se s bobovačke kose u dolinu osjećali smo, poslije pređenog puta, veliko zadovoljstvo, jer svako srce se odaziva na poziv ljepote, ali se malo umova čudi zašto je to tako. Na Lipnici koja se odavde vidi gasili su se posljednji sunčevi zraci. Pogled kojim ta planina gleda na nas zaista nije običan. Nitko ne bi mogao da opiše tu vrstu pogleda. To može samo da se osjeti.

Povijesni spomenici jajačkih planina

KLIKU SAKIB

JAJCE

Kulturalni razvoj ima poseban tok u gorovitim planinskim krajevima s mnogo nepristupačnih i zatvorenih predjela. Mnogobrojni historijski spomenici na teritoriju jajačkih planina dokazuju vjekovne originalne i snažne manifestacije ljudskog duha na kulturnom planu. Najznačajniji su spomenici jajačkih planina srednjovjekovni gradovi Komotin i Sokolac. Nastali su u srednjem vijeku kao i većina gradova u Bosni. U to doba zemlja se zvala Bosna, a stanovnici Bošnjaci. Vladar je imao sjedište čas u jednom čas u drugom gradu. Podno grada je imao drveni dvor gdje se razvijalo naselje zvano Podgrade. Po svemu sudeći takav je slučaj bio i s Komotinom i Sokolcom.

Komotin

Zidine ovog grada se nalaze u planinskom i teško pristupačnom predjelu, na visokoj stijeni. Na vrhu postoje vidni tragovi utvrde.

Cio kraj je idiličan. Stijene zapljuškuju vode Tokata i Komotinskog potoka koji se tu sливaju u jedan. Ima tu još nekoliko izvora. Možda zbog toga Komotin nije imao cisternu za razliku od većine srednjovjekovnih gradova. Nastao je s kraja XIV i s početka XV vijeka. Namjena mu ni do danas nije poznata. Po nekim je služio kao predstraža, a po drugima kao kraljičin dvorac. Postoji predanje da je bio ljetnikovac jajačkih vladara. Komotin još nije do kraja istražen. Prijeti mu raspadanje jer mnogi seljaci raznose kamene za izgradnju svojih nastambu. Postavlja se pitanje hoće li ga prije stručnjaci ispitati ili seljaci srušiti.

Sokolac

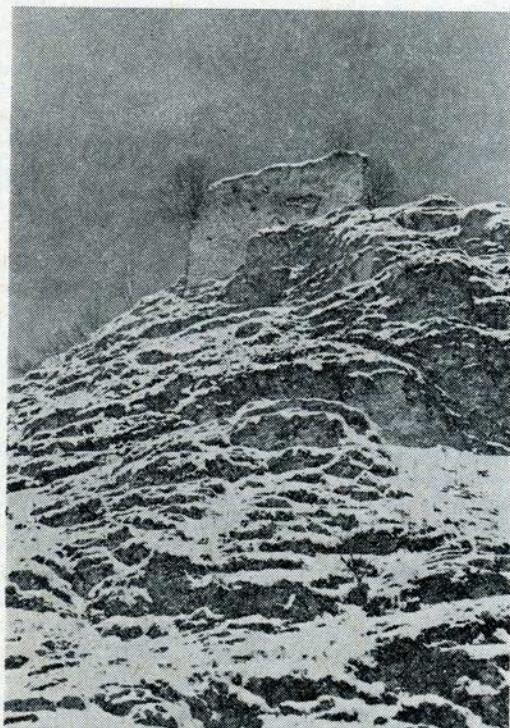
Nedaleko od sela Sokolca, na putu Jajce — Baraći, na desnoj obali Sokočnice je srednjovjekovni Hrvojev Soko-grad (Sokolac), simbol planina između Plive i Sokočnice. Dobro

očuvani zid ove gradine svjedoči da je gradevinarstvo Bosne u srednjem vijeku bilo razvijeno. Majstori ovog grada bili su dorašli i ovom terenu. Stotine metara visoka obala i rastrgano zemljište nije ih zastrašilo da podignu grdosiju od 7 kula (nisu u ispravnom stanju). Zidali su ga kamenom kojeg nije bilo pri ruci nego je dobavljen iz daljih mješta. Kamen nije otesan već samo pritesan. Za svodove je korištena sedra. Plastične dekoracije ne postoje jer to je rijetkost u srednjovjekovnom gradu. Iz kronike grada je najpoznatiji podatak koji kaže: podno grada je u ratu s Bošnjacima izgubio bitku mađarski kralj Ljudevit Veliki. Kako s Komotinom tako i sa Soko-gradom, kroničari nisu načisto. Doduše, ljudi su bili s njim nešto pažljiviji. Nedaleko od grada je i selo Gerzovo sa stogodišnjom školom i crkvom (kontrolna tačka transverzale »AVNOJ—ZAVNOBiH«).

Korlač

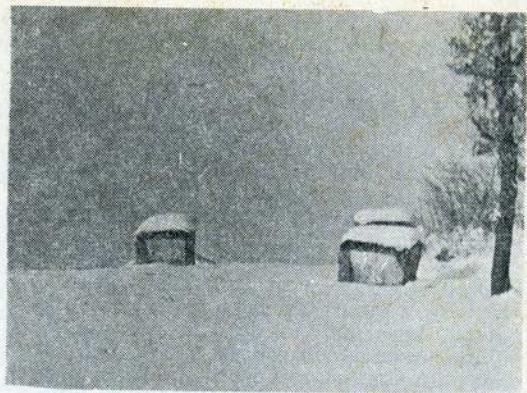
Pored Komotina, obronke Ranča-planine ukrašava još jedna gradina. Smještena je na uzvišenju (817 m) između sela Jejića i Krčića. Zove se Korlač (Kurlač). Zidine su obrasle guštom šumom, a o prošlosti grada niko ne zna ništa.

Citajući ovaj članak netko bi pomislio da se u jajačkim planinama nalaze samo utvrde.

Zidine grada Komotina

Foto: S. Kliko

Dio ilirske nekropole kod sela Kuprešana

No nije tako. U jajačkim planinama ima nekoliko ilirskih nekropola (grobnica) za koje kroničari kažu da pripadaju starijem željeznom dobu. Pretežno su to kameni tumuli. Zatim ima ravnih grobova, bez vanjskih označaka.

Najpoznatija nekropola jajačkih planina je na obronku Ranča-planine, u selu Kuprešani. Tu se nalazi dvadeset većih i dobro očuvanih stećaka. Ima ih i u Divičanim, ali su ih oštetili graditelji puta.

Spomenici memorijalne kulture u jajačkim planinama iz turske epohe vide se na sve strane, a potiču od najranijeg vremena do danas. Kod muslimana to su u prvom redu nišani, a rjeđe turbeta. Najpoznatije je »Turbe Đerzeleza« u selu Gerzovu. Kod kršćana u početku se takođe susreću uspravni spomenici nišanskog oblika s oznakom krsta ili bez njega, a kod Jevreja masivno kamenje tesano u obliku srednjovjekovnih bosanskih stećaka.

Vrlo interesantno staro groblje krije se u njedrima Ranča-planine u blizini sela Zareča. Sastoje se od stotinjak spomenika. Smješteno je sjeverno od sela, a nalazi se na strmom neravnom terenu, obrasio sitnim gustim raslinjem. O starosti groblja govore nam spomenici različitih oblika (kombinacija križa i nišana). Kad su Turci harali našom zemljom, pa i ovim krajevima, katolici nisu smjeли stavljati krijeve na grob nego su pravili spomenike kombinacijom križa i nišana. Prosjčna visina spomenika je 50 cm. Da je groblje vrlo staro svjedoči nam spomenik koji potiče iz 1790. godine.

U jajačkim planinama nalazi se i velik broj pojedinačnih grobova, npr. kod sela Čerkazovića, podno Otomalja, Vukčevaca, Mujdžića i Cvitovića. O ovim pojedinačnim grobovima postoji samo narodna predaja. Zanimljivo je predanje o grobu kod sela Cvitovića koje da je kuga morila. Stanovnici ovih krajeva, da bi tu opaku bolest sprječili, pokopali su kugu i na grob stavili golem ravan kamen.

Elektroplaninarski reli

DONALD GAŠPARAC

ZAGREB

Stiglo nam je proljeće. Lijepi sunčani dan tjeraju iz kuće i one najljepije, tjeraju ih na izlete u prirodu. A kamo? »Haklati« na našu livadu? U toplice? Do neke gostonice na partiju karata? Žašto ne u planinu?! Ta nisu brda samo za nas najzagriženije koji im posvećujemo svaki vikend, bio on sušan ili kišovit, sunčan ili maglovit. Nije svaki planinarski izlet cijelodnevno naporno pješačenje pod teškom naprtnjačom, kroz šumu, preko livada, stijena; po blatu, preko potoka pa i kroz snijeg ponekad doslovce do pojasa. Naša je zemlja bogata planinama pa uživajmo onda i u kraćim šetnjama kroz krajeve koji su nam nadohvat ruke.

I tako se rodila ideja — približiti planine što širem krugu zagrebačkih studenata elektrotehnike, upoznati ih s mnogim gorskim ljetopama, provesti ih manje poznatim stazama, naučiti ih nečem a istodobno ih zabaviti. Rezultat je elektroplaninarski reli što ga pod pokroviteljstvom »Večernjeg lista« već tri godine organizira planinarski aktiv Kluba studenata elektrotehnike.

Koje su osnovne značajke relija? Ide se u planinu, obilježenom stazom, isključivo na nožni pogon. Dionice između vremenskih kontrola moraju se preći u određenom vremenu, a potom se rješavaju razni zadaci i odgovara se na pitanja iz planinarstva, sporta, elektrotehnike, topografije, kulturno-povijesnih i zemljopisnih značajki kraja i sl. Natjecanje je ekipno a ekipe broje 5 članova. Ekipa sudjeluju i u brojnim igrama a organizator osigurava prijevoz i ručak.

Počeli smo skromno. Na »Prvom svjetskom elektroplaninarskom reliju« (ime bi trebalo značiti da smo mi prvi na svijetu s idejom o natjecanju ovog oblika) 16. 5. 1976. sudjelovalo je 10 ekipa. Staza je vodila Medvednicom od Blizneca preko Njivica, Mrzljaka, Puntjarke do Rauchove lugarnice. Najdizmičnije je bilo na Mrzljaku: koja će ekipa najbrže otrčati do izvora, napuniti bocu vodom i donijeti je nazad, a koja će ekipa najprije tu vodu popiti. Rekord ispitanja bio je 28 sekundi za litru. Na cilju se trčalo povezanim nogu, a potezanje konopom završna je igra na svim natjecanjima. I nagrade su bile raznolike: za najbolju, najlepšu, najmlađu i najlašku ekipu.

Drugi reli održan je 15. 5. 1977. u Samoborskom gorju. Start je bio u Rudama, kontrole na Velikom dolu, Šojevoj kući, Lipovcu i Oštretu, a cilj ponovno na Velikom dolu. Ovaj put sudjelovale su 22 ekipe. Od novih igara tu su alka, pikado, vezanje čvorova, bacanje kamena s ramena.

Treći reli značio je korak naprijed. Uloženo je više truda i sredstava pa je i cijelo

natjecanje bilo uspješnije. I krug natjecatelja se proširio. U početku je reli bio zamišljen kao rekreacija za studente elektrotehnike, no sad već sudjeluju i studenti drugih fakulteta. Dobar glas daleko se čuje pa će četvrti reli okupiti najveći broj natjecatelja, ne samo studenata već i srednjoškolaca, radnika i članova planinarskih društava.

21. 5. 1978. okupilo se ispred doma »Željezničar« na Medvednici preko 120 što takmičara, što organizatora. Put ih je vodio do doma »Mirko Vanić«, preko Sljemena na Činovničko sedlo, pa na Horvatove stube. Poslije odmora i okrijepe preostao je još kratak dio do cilja na Hunjki uz usputno provjeravanje znanja iz orientacije. A na cilju, prije slansnog ručka (odojak i piće u neograničenim količinama), kao i svaki put ekipe su pokazale svoje recitatorsko, glumačko i pjevačko znanje izvodeći pjesmicu koju smo im zadali na početku. Poslije ručka skakalo se u vremčama, trčalo s ping-pong lopticom u žlici, jahalo jedan drugom na leđima, gađalo loptom. Dobro raspoloženje nije uspjela omesti čak niti kratkotrajna kiša. Za organizaciju, prijevoz i hranu plaćalo se simboličkih 50 dinara.

Ove se godine reli održao 20. svibnja na transverzali »Grebengrad — Čevo« sa startom u Podevčevu i ciljem u planinarskom naselju pod Grebengradom. Dozvoljeno vrijeme 2 h 40 a između 5 vremenskih kontrola rješavalo se 90 zadataka. Sunce je nesmiljeno peklo, a kako vode putem nema, svi su na cilju došli na svoj račun najjevši se i napivši do mile volje jer je hrane i pića prvi put bilo u izobilju.

Zajedničke igre, koje svi uvijek očekuju s velikim nestručnjem, ponovo su se pokazale veoma uzbudljivim. Kuglanje, bacanje kamena s ramena i štafeta zavezanih nogu bili su uvod loptanju jajima. Po dva člana ekipe međusobno si dobacuju sirovo jaje i pri svakom bacanju povećavaju razmak za metar, sve dok se jaje ne razbijte. Kako je jaje uglavnom pučalo u rukama ili na tijelu hvalača, smijeha je bilo u izobilju. U dobrom raspoloženju spustili smo se u Topličicu gdje su nas čekali autobusi. U popularnu cijenu od 100 dinara po osobi ušli su prijevoz, hrana, piće, štampani zadaci, diploma za ekipu i svakog člana posebno te ulaznica za diskovečer u KSET-u. 170 zadovoljnih članova bili su nam najlepša nagrada i priznanje da smo i ovaj reli pripremili kako valja i uspješno priveli kraj.

Do viđenja na idućem reliju!

Raspadanje cjelovitosti planinarstva

H. ČAUŠEVIĆ
SARAJEVO

Iako nigdje ne postoje za planinarstvo kodificirana »pravila igre«, iz kojih bismo mogli razabrati kako treba planinariti i šta je sadržaj planinarstva (postoje propisi samo za pojedine akcije npr. za orientacijska natjecanja), ipak je praksa kroz relativno kratku historiju planinarskog razvoja prihvatala načelo sadržajne polivalentnosti planinarstva, kao skupa određenih ljudskih djelatnosti, izvršenih na prostoru planine u obliku pješaćenja, penjanja, skijanja ili špiljarenja.

U planinarskoj publicistici sadržajni krug planinarstva nerijetko se proširuje i na spasilačku službu, vodičku službu, markacije puteva, izgradnju objekata i sl. Međutim, ove djelatnosti u svojoj biti predstavljaju samo oblik planinarskog društvenog rada (izgradnja objekta!), odnosno oblik nužne i potrebne planinarske organizacije, koja se pri ostvarivanju svojih ciljeva koristi i odgovarajućim načinom planinarenja (npr. spasilačka služba se služi skijanjem, pješaćenjem ili penjanjem, slično kao i vodička služba).

Dakle, temeljna pretpostavka planinarstva jeste planinarenje na jedan od prihvaćenih odnosno društveno priznatih načina. U svome prapočetku planinarstvo je pokret, koji zagovara kretanje u prirodi bez većih napora i rizika. Pješaćenje različitog intenziteta je stoga prvi temeljni oblik planinarstva, koji je svoj prioritet zadržao sve do danas.

Cim se pojavila potreba za kretanjem po planini pod snježnim uvjetima, dosta rano u planinarstvo ulazi i nova forma planinarenja: planinarsko skijanje, koje se sadržano sastoji u kretanju preko planine na skijama po unaprijed nepripremljenim stazama.

Izazov stijene, a ponekad i istraživačka ili neka druga praktična potreba, uvede u planinarstvo alpinizam kao novu disciplinu, koju su inače daleko prije pojave pješačkog planinarstva znanstvenici i istraživači bogato koristili za ispitivanje visokih prvenstveno europskih planina.

Špiljarstvo — bar u našim relacijama — u planinarstvo ulazi jednostavno i usputno. Špilje i pećine, česti fenomeni krša, koji se nerijetko javljaju i na planinama, predstavljale su zagonetan izazov i za planinare, koji su im u početku prilazili bez dubljih istraživačkih ambicija. Zbog toga u predratnom periodu špiljarstvo nije smatrano nekom posebnom granom planinarstva, pa iz ovog vremena gotovo da nemamo špiljarskih sekcija, kakve su inače bile redoviti organizacioni oblici za skijanje i alpinizam.

Kao pješaćenje produženo u dubinu i podzemlje špiljarstvo je u početku prihvaćeno kao integralni dio pješačkog planinarstva. Sličan tretman je imalo i planinarsko skija-

nje. Naime, predratni skijaši su po pravilu bili istodobno i planinari-pješaci, koji su većinom skijanje smatrali samo nastavkom pješaćenja pod promijenjenim uvjetima. I pred togu što se organizacijski pojavljuje najčešće u obliku autonomnih sekcija, koje su ponekad zbog natjecateljskih elemenata pokazivale i stanovite otvoreno izražene centrifugalne težnje, predratno skijaštvo zadržava svoje planinarske karakteristike i uspješno egzistira uporedo sa zasebnim skijaškim organizacijama (ski-klubovi).

U ovo vrijeme jedino alpinizam ne uspijeva uspostaviti potpunu povezanost sa pješačkim planinarstvom. Kao disciplina puna rizika i opasnosti, alpinizam je bio teško prihvatljiv za predratnu građansku sredinu, koja ga je čak smatrala i »suvišnim i nepotrebnim« s obzirom na veliku pristupačnost naših čak i najviših planina. Pod ovakvim uvjetima alpinizam se sa svojim malobrojnim penjačima održava tek kao periferna djelatnost rijetkih planinarskih društava, koja su imala vidovitosti i osjećaja za ovu disciplinu, čije je vrijeme tek dolazilo (broj alpinističkih sekcija pri planinarskim društvima prije rata bio je neznatan).

U razvojnom periodu poslije Drugog svjetskog rata s početka je vidno uočljiva gotovo istovjetna koherentnost svih planinarskih disciplina, prihvaćenih i od nove planinarske organizacije neosporno velikog autoriteta. Zapuštene i neobradene, a ponekad i nesigurne planine, s uništenim ili demoliranim objektima, opća poslijeratna oskudica, otežan i nedovoljno prevoz i sl. — diktirali su u ovo vrijeme koncentraciju svih planinarskih snaga bez obzira na osobna stremljenja i afinitete. I pored ovih vrlo teških uvjeta, planinarstvo ipak uzima jedan nepredviđen zalet. Savladavajući sve veće i veće napore, planinari se pojavljuju na najudaljenijim i gotovo nepoznatim planinama Jugoslavije (Korab, Prokletije, Bioč, Komovi, Žijeva i sl.), alpinisti bilježe prve ozbiljne uspjehe, a turno skijanje po visokim planinama postaje redovna pojava (pogotovo za vrijeme državnih i sličnih blagdana).

Međutim, promjene gospodarskih i društvenih uvjeta, koje su svaki dan bivale sve oplijevivje, ne mimoilaze ni planinarstvo, kao ni ostale grane fizičke kulture. Poboljšanje načina življenja uopće, olakšanje prometnih veza, izmjena »fizionomije« pojedinih planina (izgrađene ceste, uspinjače i drugi objekti), razvoj turizma, masovne pojave gradskog stanovništva na pristupačnjim planinskim izletištima, olakšane veze s inozemstvom, prenošenje starih iskustava i običaja i sl. — nužno su projicirali nova shvatanja o sadržaju

planinarstva, ali i o mogućnostima drugačijih dodira s planinom, bez izrazito velikih napora i sa skromnijim ili praktičnjim ciljevima, — što je sve opet, protivno očekivanom razvoju prema dotadašnjem toku stvari, prouzrokovalo prve pukotine, a zatim i stanovita centrifugalna pomicanja unutar planinarstva kao do sada prihvaćene cjelevitosti različitih disciplina.

U okviru ovih promjena pješačko planinarstvo, do tada teško zamislivo bez napora kao svoga bitnog djelovanja u širinu, tj. na izvođenje što većeg broja osoba u prirodi, pravi odlučne koncesije i svaki kontakt s planinarskom prirodom — bilo u obliku lagane šetnje, uobičajenog izleta, »motoriziranog« izlaska na planinu, ili u obliku napornog penjanja i pješačenja, — sve otvoreni verificira kao određeni oblik pješačkog planinarstva. Brojne planinske organizacije čak i svoje akcije prvenstveno upravljaju prema ovoj »masovnoj komponenti«, pa i svoje objekte grade ili prilagođavaju ukusu novih posjetilaca, šetača, izletnika i drugih ljudi, željnih odmora i razonode (npr. izgradnja »planinarskih« kuća pored prometnih puteva, nesvrishodne adaptacije postojećih objekata i sl.).

Ovaj široki kurs suvremenog pješačkog planinarstva, koji bez sumnje ima svoju težinu i argumentaciju, na drugoj strani dovodi do većeg ili manjeg izdvajanja i pomicanja zagovornika napora, kao jednog od temeljnih elemenata planinarstva, prema visokim odnosno neobrađenim planinama, koje omogućavaju planinarenje u svome potpunom obliku, — što opet nužno približava pa i poistovjećuje ciljeve i težnje visokogorskog planinarstva i alpinizma.

Pokušaji, koji su u novije doba usmjereni na revitalizaciju pješačkog napora i na unošenje dinamičnosti u pješačko planinarenje (transverzalne, orijentacijske natjecanja i sl.), izgleda da prije potvrđuju tezu o aktuelnosti diferenciranja pješačkog planinarstva od izletništva, nego što ostvaruju postavljene slike.

Slične promjene i transformacije možemo uočiti i u planinarskom skijanju, koje uzmiče pred novim masovnim fenomenom: skijanjem na pisti. Uz obaveznu ispmoć odgovarajućih uređaja (uspinjače, vućnice i sl.) i poznavanja tehnike vožnje, skijanje na uređenim stazama zahtijeva nesrazmjerno manje napora, a pruža mnogo više uzbudjenja i dinamičnosti.

Vidno izraženi natjecateljski element u skijanju izdvojio je još u periodu između dva rata znatan broj skijaša-planinara u zasebne organizacije (ski-klubovi), ali su tada planinarska društva ipak uspijevala da spriječe potpuno osipanje i separiranje svojih članova-skijaša, kojima je kroz planinarske skijeske sekcije bilo omogućeno i natjecanje. Tada je to još bilo moguće, kao i u prvim godinama poslije rata, jer nije postojala bitna razlika između planinara i skijaša.

Uređena skijaška središta na pojedinim planinama dovela su do masovnog izlaska na piste neplaninara-skijaša, a dobrim dijelom i planinare-skijaše skrenula s dotadašnjih staza, tako da danas i planinarsko skijanje traži svoju glavnu šansu u visokim planinama, gdje pokušava naći i nove sadržaje, npr. u ekstremnom skijanju i sl. Pokušaji planinarskih organizacija da organiziraju skijaška natjecanja na isti način i u istim disciplinama koje postoje i u redovnim natjecanjima na pistama, ukazuju se kao neinventivno optuživanje i kao obezvređivanje planinarskog skijanja. (U posljednje doba uočeno je da pojedini skijaši sve češće koriste »lauferice«, lagane skije namijenjene daljinskom trčanju. Radi li se ovdje o pomodarstvu ili o vratljaju planinarskom skijanju i u nižim regionima, za sada je još preuranjeno davati bilo kakav sud).

Smješten doskora u različite sekcije i odjeke, alpinizam je posljednjih godina i kod nas uzeo zamah koji se više ne može zaustaviti. Dok pješačko planinarstvo sve naglašenije slijedi smjernice kvantitativnog rasprostiranja u širinu, alpinizam se kvalitativno diže do gotovo nesluženih visina. Dakle, figurativno rečeno, dva tijela, iako prilično srodnih, kreću se s različitim ciljevima u potpuno suprotnim pravcima. Tako njihovo održavanje u jednom sadržajnom i organizacijskom krugu postaje prilično teško. Zbog toga se može očekivati da će alpinizam, svakako potpomognut visokogorskom komponentom pješačkog planinarstva i skijanja, postaviti jednog dana zahtjev za emancipaciju. Ovakvi razvojni putevi alpinizma ne bi trebali biti ni novi, niti izmenjujući. Njihov pravac već možemo uočljivo slijediti i u drugim europskim i izvaneuropskim zemljama, gdje alpinizam i planinarstvo imaju znatno uži pojmovni i sadržajni krug nego u našoj sredini.

Naglo povećanje privrednog i znanstvenog zanimanja za špilje i ostale fenomene krša poslije Drugog svjetskog rata unosi u špiljarstvo — do tada gotovo usputnu planinarsku djelatnost — znanstveno-istraživačke elemente, tako da sporadične, ali vrlo aktivne špiljarske sekcije danas predstavljaju organizacije, koje daju najpogodnije stručno i pomoćno osoblje za istraživanje špilja. Ovakvom špiljarstvu postaje sve teže dati zaočruženi planinarski sadržaj i ono sve više prerasta od planinarske aktivnosti u speleologiju, čija tanana povezanost s planinarskom organizacijom u većini slučajeva ima prvenstveno formalan karakter.

*

Postavljene premise omogućavaju nam (pod uvjetom ispravnosti njihove konstrukcije) da projiciramo — bar u obliku nespretnog futurološkog pokušaja — kroki-skicu planinarstva budućnosti, kao nove vrijednosti, izrasle iz već sada aktualnog i kontinuiranog procesa dezintegracija, abrazija i raspadanja

jedne cjelevitosti, koja je inače tokom prošlosti statuirana sjedinjavanjem prihvaćenih planinarskih djelatnosti odnosno disciplina. procesa dezintegracija, abrazija i raspadanja Naravno, pri tome ni nehotično ne smijemo pomisliti da će ova skica sigurno prerasti u realnu sliku buduće planinarske stvarnosti. Predviđanja u društvenom životu uvjetovana su neslućenim rizicima i nepredvidivim poteškoćama i zaokretima, tako da bi bilo neskromno i znanstveno nedopušteno obično današnje naslućivanje, bazirano na činjenicama izvučenim iz prošlosti i sadašnjosti, proglašavati neumitnom realnošću budućnosti.

Teško je pretpostaviti da će se planinarstvo lako i jednostavno odreći svojih temeljnih konstitutivnih elemenata: napora i izazova borbe s nemilosrdnim zasjedama planine, odnosno izazova stravične ili čeznutljive ljepote dalekih planina, koje ne mogu biti svima dostupne. Zbog toga je možda prihvatljiva pretpostavka, bazirana na promatraniju dosadašnjih razvojnih puteva planinarstva, da će alpinizam s visokogorskim planinarstvom (i skijanjem) biti okosnica planinarstva budućih generacija, koje će umije-

ti s više hrabrosti da se suprotstave svojoj visoko civiliziranoj sredini, duboko alergično na napore i kretanje.

Hoće li špiljarstvo ostati u sastavu buduće planinarske organizacije, ili će se pridružiti nekom znanstveno-istraživačkom institutu, možda i nije bitno. U svakom slučaju istražene, obrađene i uredene špilje sa do krajinosti olakšanim mogućnostima kretanja i komunikacija, kakve ćemo sigurno imati u godinama što dolaze, teško da će biti privlačne kao objekat budućeg planinarenja. Ovo ipak ne znači da nove, nepoznate špilje i pećine, iz kojih zrači zagonetna tama i rizik, neće predstavljati izazov za alpiniste podzemlja, koji će im prilaziti i s planinarskim ambijicijama.

U kontekstu ovakvog zbivanja masovno izletništvo sa turizmom, kao realnost, ponikla iz nužde i potrebe savremenog čovjeka, konačno i neopozivo će zauzeti svoje pozicije na dostupnim dijelovima planina, možda već pretvorenima u nacionalne parkove, i to bez pretenzija da se ugodni i nenaporni boravci u planini priznaju i smatraju nekom vrstom planinarstva.

Pisma uredništvu

PISANI KAMEN NA VELEBITU

U ovogodišnjem broju 3-4 izašao je putopis Damjela Vukušića o posjetu Pisanim kamenom na Velebitu, a uz putopis je i slika tog starog rimskog spomenika na kojoj se jasno razabire tekst:

EX CONVENTIONE FINIS INTER ORTOPLINOS ET PARENTINOS ADITUS AD AQUAM VIVAM ORTOPLINIS PASUS D LATUS I

Na zahtjev našeg čitaoca dra Vinka Dorčića, profesora iz Zagreba, koji opravdano primjećuje da nismo donijeli tumačenje i prijevod toga napisa, ovime taj propust nadoknadujemo.

Natpis znači: Prema ugovoru ovdje je granica između Ortoplina i Parentina. Prilaz izvoru (preko granice došućen je) Ortoplinsima 500 koraka u daljinu i 1 korak u širinu.

Izgleda da su Rimljani ovdje intervenirali u sporu oko nedalekog izvora. Begovace između dva ilirska plemena, Ortoplina iz današnje Stinice kod Jablanca (arheološko nalazište!) i Parentina iz današnjeg Kosinja u Lici. Opis prilaza do Pisaniog kamena kao i taj prijevod objavili smo zajedno sa slikom u našem planinarsko-turističkom vodiču »Velebit« izdanom 1976. godine.

S UŽITKOM SAM ČITAO...

Već dugo nisam s tako velikim užitkom čitao »Naše planine« kao što je to bilo s dvobrojem 3-4 za 1979. godinu.

Treba znati da zbog bolesti više ne planinarim, nego sam vezan na boravak u kući i na kratke šetnje.

U tom svom oduševljenju upravo me smeta, kada netko veli da su članci u NP kvalitetno sve slabiji.

Da, ima tu i tamo razloga za prigovor, ali općenito uzevši, NP su vodeći planinarski časopis

u našoj zemlji i može se mirno staviti uz bok planinarskih časopisa na svjetskim jezicima.

Još uvjek ostajem pri svojoj nekašnjoj izjavi, da u prostorijama Planinarskog saveza treba na zidu da stoji natpis: Tko nije pretplaćen na NP, nije svjestan član planinarske organizacije. Time ne želim reći da nisu planinari oni, koji čitaju druge naše planinarske časopise. Posebno osudujem one »planinare«, koji se kite značkama dobivenim za zasluge na radu u svom planinarskom društvu, a nisu pretplaćeni na bilo koji planinarski časopis.

U spomenuto dvobroju NP najviše mi se svidio »Razgovor s prof. Zvonimirom Keleronom«. On u tom članku govori baš onako kako i sam mislim i osjećam. Ustvrdio bih da onaj koji čitajući taj članak nije uživao – nije planinar! (Da me ne bi tko krivo shvatio, reći ću da prof. Kelera nikada nisam imao čast upoznati). Osobito mi se svida njegov antilovački stav, jer ubijati životinje nema ništa zajedničkog s planinarstvom. I njegovo protivljenje da neke »klape« od nekih planinarskih kuća prave obične ugostiteljske objekte, podržat će svaki ozbiljan planinar.

Pa ipak moram staviti i mali prigovor. Rečeniku: »Prije nego li smo u gostinjskoj sobi sjeli oko ognjišta, žene su nam oprale noge...« – trebalo je svakako izostaviti. Zašto danas sjećati na običaje, koji su se preživjeli i koji nisu u skladu s današnjim položajem žene u našem društvu?

Planinari i ljubitelji planinskog cvijeća ne bi smjeli objaviti nalazišta biljaka koje su pod zaštitom, jer to iskorisćuju nadriplaninari i beru ga masovno, neki zato da bi ga onda prodavali na gradiškim tržnjacima.

Završit ću citatom iz knjige dra Ž. Poljaka »Planine Hrvatske«: Planinarstvo treba da služi kao sredstvo znanosti, a planinarska organizacija kao uporište u borbi za zaštitu prirode. U Rijeci, 1. lipnja 1979.

Valent Hofer

Sjećanje na prvu slavonsku štafetu 1952. godine

IVAN JAKOVINA
OSIJEK

Požeški planinari nedavno su obavili ugodno zaduženje: bili su prvi nosioci i organizatori ovogodišnje Štafete planinara Slavonije s čestitkama Titu za njegov 87. rođendan.

Međutim, manje je poznato da su članovi PD »Sokolovac« iz Slav. Požege bili organizatori prve Štafete planinara Slavonije, upućene Titu prije dvadeset i osam godina.

Uspjeli smo pronaći sudionike tih događaja i podsjetiti se na dane neimaštine, pritisaka i prijetnji sa svih strana, stvaralačkog entuzijazma, revolucionarnog zanosa mlađih, značajnih radnih inicijativa i poduhvata požeških planinara...

O tome smo razgovarali sa Stjepanom Lovrićem (56), radnikom u trgovini, a u to doba tajnikom PD »Sokolovac«, Slavkom Novosadom (47), bravarem u Industriji metalnih proizvoda, Perom Nadom (48), radnikom u »SPIN Valisu«, Ivicom Martinekom (44), predsjednikom Okružnog suda Slav. Požege i sadašnjim predsjednikom PD »Sokolovac«, Franjom Mavrovićem (59), službenikom u ljevaonici željeza i tvornici strojeva, Perom

Hiršmanom (47), radnikom u Prehrambenoj industriji »Zvečevo«, Đurom Dokmanovićem (55), umirovljenikom, nosiocima štafete 1952. godine, te Milanom Dikšićem (64), službenikom u Općinskom sudu Slav. Požege, kreatorom štafete. Njihova svježa i interesantna sjećanja na to vrijeme pretočili smo u svojevrstan raport.

Kako je PD »Sokolovac« bilo pokretač Štafete planinara Slavonije, preuzeo je i zadatak provođenja čitavog posla. Idejnu skicu za štafetu i nadzor nad njenom izradom obavio je Milan Nikšić, tada pročelnik Sekcije za propagandu u Planinarskom društvu. Štafetna palica radena je u duborezu; na njoj su bili motivi hrastova lišća i žira, a pri vrhu vijenac runolista i plamena buktinja. Štafetu je lijepo oblikovao Josip Vedriš, kojemu je rezbarenje bio hobi. Pismo Titu je sastavio Branko Hribar, tada student, danas afirmirani književnik i novinar. Prije polaska na put štafeta je bila izložena u izlogu knjižare na trgu.

Uz Požežane, nosioci štafete bili su i planinari iz Slav. Broda, Podravske Slatine i

Svibanj 1979: nosioci prve slavonske planinarske štafete 1952. godine:
F. Mavrović, S. Novosel, P. Nad, S. Lovrić, Đ. Dokmanović, I. Martinek i P. Hiršman

Foto: I. Jakovina

Osijeka. Njih dvadesetak krenulo je 18. svibnja 1952. godine kamionom iz Slav. Požege do Strmca, odakle su nastavili put pješice prema vrhu Psunja i dalje do Zvečeva, gdje su prenoćili. Okrepljeni snom, nevelika grupa planinara nastavila je put za Jankovac.

Kako Ivica Martinek zbog obaveza u školi nije krenuo s nosiocima štafete iz Slav. Požege, dočekao ih je u Jankovcu, pripremivši za umorne planinare okrepljujući paprikaš, šumsku salatu od gorskog luka (rimuše) i planinarski čaj. Tu se spavalо u polurazršenoj lugarnici. No, pjesma i dobro raspoloženje nije napuštalо planinare za sve vrijeme putovanja. Za to su se pobrinuti Požežani Slavko Novosad, Franjo Mavrović i Pero Hiršman, koji su pjesmom uz gitaru podizali moral i raspoloženje.

Hrane je bilo dovoljno (kruh, salama, maslac, slanina, »Unrina« čokolada...), sve pokloni Trgovačkog poduzeća Na-ma, Obrtničko-zanatske zadruge iz Slav. Požege i privatne mljekare Pipal iz Pleternice.

Treći dan kolona se kretala preko Češljkovačkog visa, Ružice-grada do Slavonske

Orahovice, gdje im je priređen srdačan doček.

Za spavanje je preostalo malo vremena. Rano u jutro krenulo se na posljednju etapu puta Krndjom prema Našicama. Svi se odreda sjećaju spontanog i srdačnog dočeka u selu Gornjoj Motičini, kao i veličanstvenog skupa u Našicama, gdje je u isto vrijeme pristigla i Savezna štafeta s pozdravima Titu, tada za njegov 60. rođendan.

Srdačan oproštaj s drugovima i domaćinima i povratak vlakom u Požegu kraj je priči koja do danas nije izblijedila u sjećanjima. Prostor ne dozvoljava da sve zabilježimo. Zato ovaj puta izostavljamo prave novinarske »cake«: kako je Đuka Dokmanović dobio nadimak Huso i za svagda uprljao naprtnjaču maslacem, ili kako ih je brijala planinarka iz Osijeka Dragica Cvijić, po struci muški frizer, a o peripetijama s kondukterom u vlaiku na putu za Požegu da i ne govorimo.

Susret i zajednički snimak poslije 28 godina urođio je dogовором да se svake godine u svibnju sastanu i proslave godišnjicu prve Štafete planinara Slavonije.

Izlet na Ivančicu prije pola stoljeća

MATIJA JAKLIN

VARAŽDIN

Među planinarskim slikama posjedujem i jednu s izleta ivanečkih planinara na Ivančicu 1930. godine. Ona me podsjeća na uspješan rad ivanečkih planinara prije pola stoljeća. Podružnica HPD »Ivančica« u Ivancu osnovana je 1898. godine, a reaktivirana 1923. godine, najviše zaslugom tadašnjeg mладог studenta medicine Adalberta Georgijevića. On je bio prvi tajnik podružnice, a prvi predsjednik pokojni Hinko Blumštajn. Sve do drugog svjetskog rata ivanečke planinare vodio je uspješno kao tajnik, a potom kao predsjednik dr Adalbert Georgijević, tadašnji liječnik u Maruševcu i u Ivancu, U to doba planinarstvo u Ivancu bilo je veoma popularno. Brojni građani, obrtnici, službenici i radnici bili su članovi društva, a većina se bavila i aktivnim planinarenjem. Na slici iz 1930. godine, na vrhu Ivančice iza planinarskog doma, vide se predsjednik dr Georgijević sa suprugom, sudac dr Josip Jambrec sa suprugom i kotarski šumar ing. Stjepan Kantoni sa suprugom i dvoje djece.

Povodom 50-godišnjice otvaranja planinarske kuće »Josip Pasarić« i željezne piramide na vrhu Ivančice, napisao sam ovih ne-

Ivančica 1930 godine: dr Josip Jambrec, dr Adalbert Georgijević i ing. Stjepan Kantoni sa članovima svojih obitelji

koliko riječi, da se tadašnji aktivni članovi, koji su još u životu podsjete na te lijepе mlađenачke dane planinarenja po našoj Ivančici.

Polemika o jednoj knjizi

»Uredništvo se izvinjava za nedostatke kojih će u ovoj knjizi biti. Svako ukazivanje na nedostatke je dobro došlo i mi molimo za primedbe i mišljenja.«

Iz poglavlja »Reč čitaocu« u »Almanahu 75 godina planinarstva Srbije«

U Našim planinama 3—4, 1979, str. 90, objavljen je kritički prikaz uglednog beogradskog planinara Božidara Veljkovića pod naslovom: »Almanah 75 godina planinarstva Srbije — uspeh s promašajem«. Objavili smo ga uvjereni da je napisan stručno i dobrorno, te smatrajući da je između nekoliko prikaza koje smo primili najbolje objaviti onaj koji je napisao autor iz dotične republike. Premda je u članku bilo, uz pohvale, i prigovora autorima Almanaha, vjerovali smo da je njegovo uredništvo iskreno napisalo riječi koje služe kao motto ovom uvedu. Zato smo se iznenadili kad je stigao odgovor na kritiku, iz kojeg se baš ne vidi da je »svako ukazivanje na nedostatke dobro došlo«. Autor odgovora na kritiku je Branko Kotlajić, ujedno glavni i odgovorni urednik Almanaha. Iako njegov odgovor nije pisan rječnikom uobičajenim među planinarama, jer sadrži čak možda i osobnih uvreda, nakon dužeg promišljanja odlučili smo da ga ipak objavimo, i to bez ikakva kraćenja, ne izostavljajući čak ni izraze koji bi se mogli shvatiti kao uvredljivi.

Uredništvo se uzdržava od bilo kakve ocjene i podrške jednoj ili drugoj strani, smatrajući da su planinari Srbije zreli da unutar vlastite kuće raščiste stvar. Spomenimo samo da knjiga ima 176 stranica, vrlo dopadljivu kolor-snimku na naslovnoj stranici (začudo, motiv nije iz SR Srbije nego iz Crne Gore) i 60 uspjelih ilustracija u tekstu. Preporučamo čitaocima da je nabave. Može se dobiti pouzećem za 65 dinara, a naručuje se na adresi: Planinarski savez Beograda, 11000 Beograd, Zmaja od Noćaja 9.

Radi onih čitalaca, kojima Almanah možda ne će doći u ruke, objavljujemo u ovom broju još jedan kritički prikaz koji nam je stigao istodobno s Veljkovićevim, ali s »neutralnog« terena — iz Sarajeva.

Na kraju se postavlja pitanje: treba li u NP servirati samo prikaze knjiga (tj. faktografske opise) ili riskirati polemiku objavljuvajućim kritike (ocjene vrijednosti i nedostataka). Odgovor na ovo pitanje trebali bi zapravo dati čitaoci.

Urednik

ODGOVOR NA KRITIKU NAŠEGA »ALMANAHA«

Najlakši, ali ne i najispravniji, put za prikaz nekog dela je isključivo ukazivanje na nedostatke i loše detalje. Još manje ispravan put je služenje poluistinama i neiznošenje poznatih činjenica i detalja. Toga je bilo u prikazu Božidara Veljkovića, pa je zadatak Redakcije »Almanaha« da čitaocima »Naših planina« pruži svoja objašnjenja, sa željom da oni izvuču zaključke.

Ne želimo na ovom mestu da branimo izdatu knjigu, jer smo svesni njenih nedostataka koji su bili neizbežni.

Isto tako, ne želimo da se branimo za štamarske i gramatičke greške. Njih je bilo, a pisac prikaza je njima posvetio najveću pažnju — skoro polovinu teksta.

Zelja nam je da kažemo ono što je Božidar Veljković propustio, ili nije htio da kaže, a što njegovom prikazu daje podvučen ton neobjektivnosti.

Svesni smo da istorijski deo Almanaha, izuzev alpinizma i planinarske fotografije, nije zadovoljio i da predstavlja samo početnu gradu. To smo javno rekli na prikazivanju Almanaha. Međutim, drug Veljković je morao da uoči i kaže neku reč o trudu koji je dao dragocene podatke. Primera radi, treba reći

da se kroz prelistavanje novina od 1903—1910. godine došlo do važnih podataka o osnivanju podružnica SPD u unutrašnjosti Srbije. Redakcija Almanaha je od nekih planinarskih društava dobila čestitke na ovim rezultatima, jer je datum organizovanog planinarstva u njihovim mestima pomeran i za 35 godina unazad. Isto tako, primera radi, napadnuti smo za neiznošenje činjenica o radu Zajednice planinarskih objekata. Mislimo da je na str. 35, 42 i 43. data celovita ocena. Takođe se u Almanahu govori i o sletovima, štafetama, pohodima mladosti i drugim oblicima aktivnosti, ali u granicama raspoloživih dokumenata.

Drug Veljković nas radi nedovoljnog prikazivanja ovih i drugih aktivnosti kritikuje, ne nalazeći ni reč razumevanja ni objašnjenja. Upravo radi toga moramo da kažemo, da je pisac prikaza bolje od celog Redakcionog odbora znao za stanje arhive u Planinarskom savezu Srbije. On je kao sekretar (a kasnije i potpredsednik) trebalo da zna, jer mu je to bio osnovni zadatak, da se radi personalnih promena, razdvajanja planinarstva i smučarstva u posebne saveze, i nekih drugih razloga arhiva razbacivala i uništavala. Radi ovoga,

pisac nije smeo da napiše prikaz a da ne nađe i reč odbrane — pa i samokritike.

Isto tako napadnuti smo zbog nepominjanja niza lepih i ozbiljnih akcija. Radi ilustracije pominje akciju »Tragom Rasinskog partizanskog odreda«, za koju pisac zna — jer je iz njegovog rodног kraja. Ne samo za ovu, već i čitav nиз drugih akcija (Tragom odreda Velika Dugoševica i druge), na kojima smo učestvovali, ili o njima čuli, nema podataka u arhivi PSS. A, istorija se ne piše na osnovu priča i legendi, već na osnovu pisanih dokumenata. Radi toga, ni ovu kritiku ne prihvatom.

Također se ne slažemo sa ocenom da su prikazi razvoja Speleologije i Službe spasavanja pisani sa pažnjom. Iz istih razloga (nemanje dokumentacije) i ovi članci su bez podataka o razvoju i radu, pa deluju kao priča uz logorsku vatrnu. Radi čega dve različite ocene za sličan kvalitet članaka?

Istorijski alpinizam je dobro napisana, ne samo što je pisao dobar i poznat pisac (Veljko Stanišić), već i zato što je gradu dobio od Alpinističkog otseka Beograd — a ne iz arhive PSS. Drugi Veljković je znao i ovu činjenicu.

Zato nam je da pisac prikaza nije zapazio članak prof. Raška Dimitrijevića »To je alpinizam«, ili izvanredan napis »Jermi 1967«, kao i još par odličnih sastava.

Međutim, zapaženo je nešto drugo — i o tome doneta ocena da je u Almanahu »pre aktivnost u planinama Crne Gore, nego na planinama same Srbije.«

Istine radi, mora se reći da je o planinama Srbije u Almanahu napisano 6 članaka, Crne Gore 4, Bosne i Hercegovine 2, Makedonije 1 i inostranih planina 2 članka. Zato, tvrdnja pisca prikaza za pripadnost Almanaha Crnoj Gori može se objasniti jedino površnim čitanjem Almanaha ili odsustvom dobromernosti.

Da zaključimo. Ako drug Božidar Veljković nije našao vremena i snage da Almanah pomogne svojim prilogom ili drugim trudom, ovakva pomoć nam nije bila potrebna. Toga radi, mogao je na kraju prikaza da uskrati čestitke koje su nam došle kao Judin poljubac.

Glavni i odgovorni urednik »Almanaha 75 godina planinarstva Srbije«

Branko Kotlajć

»ALMANAH 75 GODINA PLANINARSTVA SRBIJE«

U završnoj riječi čitaocu uredništvo »Almanaha 75 godina planinarstva Srbije« (izdavač Planinarski savez Srbije, Beograd 1978, strana 174) napominje da su zbog karaktera knjige u Almanahu uvršteni samo prikazi, koji »... predstavljaju doprinos istoriji našeg planinarstva«.

Ako smo dobro razumjeli ovu napomenu uredništva, temeljna je svrha publikacije bila objavljivanje historijskog prikaza, ili bar građe za historiju razvoja organiziranog planinarstva u Srbiji od 1901. do najnovijeg vremena. Bez sumnje orientacija nužna i korisna, pogotovo u današnje vrijeme kada u našoj planinarskoj literaturi imamo tako malo cjelovitih prikaza ili monografija o planinarstvu u pojedinim republikama. Teško je shvatiti da o razvoju stanovitih grana fizičke kulture ili sporta, koje su u našem društvenom životu imale relativno mali značaj i ulogu, imamo cjelovite historijske monografije (npr. o hazačima), dok o putevima planinarstva kroz našu historiju, o sociologiji ove jedinstvene društvene pojave, te o današnjem mjestu planinarstva u našem društvenom životu imamo samo uopćene ili sporadične podatke (u ovom pogledu iznimke su samo Hrvatska i Slovenija).

Zbog toga smatramo da je zaista šteta što uredništvo Almanaha nije bilo u mogućnosti da temeljnu koncepciju ove publikacije dosljedno provede u život. Da je to učinjeno, sigurni smo da bi naša planinarska literatura bila obogaćena jednim nužnim i cjelovitim prikazom historije organiziranog planinarstva u Srbiji.

Međutim, vjerovatno uslijed poznatih redakcijskih poteškoća, kao i zbog nedostatka stručnih suradnika, Almanah nam već na prvi pogled ostavlja utisak sadržajne neu jednačenosti i neuravnoveženosti. Organizirano planinarstvo u Srbiji do 1941. godine prikazano je uopćeno, šturo i sa relativno malo podataka i obavještenja, te gotovo bez ikakve historijsko-sociološke analize, — dok je s druge strane o razvoju planinarstva poslije Drugog svjetskog rata izneseno i bezbroj detalja i informacija, koje za historiju nemaju nikakav značaj (npr. sastav radnog predsjedništva nekog skupa i sl.).

Osim toga Almanah je sadržajno heterogen. Zbog raznih poteškoća i obzira uredništvo izgleda nije bilo u stanju da primjeni jedinstveni kriterij, o kojem se govori u završnoj riječi, prilikom uvrštanja pojedinih priloga. Tako su u Almanahu uvrštene i reportaže odnosno opisi pojedinih izlazaka na planine, koji jedva da mogu služiti kao blije da građa za historiju i kojima jamačno ovde nije mjesto (u ovu grupu spadaju članci: Na vrhu Kablara, Prelaz preko Materhorna, Kako smo otkrili Karanfile, Neostvarene želje, Morački Bablji Zub i sl.). Po našem mišljenju u ovom pogledu jedino se mogla napraviti iznimka s originalnim opisima Durmitora i masiva Hekurave u albanskim Prokletijama (B. Cerović), koji očito imaju određenu historijsku težinu, kao i sa člankom S. Aleksića »Sjeverna stijena Savinog Kuka«, koji je prenesen iz jedne predratne publikacije.

Inače, najopširniji članak u Almanahu »Planinarska organizacija u proteklih 75 go-

dina» — (autori ing. M. Aranđelović i B. Kotlajić) ostavlja dojam nepotpunosti i nedorečenosti. Stav autora da o razvoju planinarske organizacije i planinarstva u Srbiji do 1941. godine pruže smo globalne i nesistematisirane podatke danas više ne može zadovoljiti. Ovom važnom periodu trebalo je posvetiti više istraživačkog truda i znanstvene analize. Autori npr. ne daju gotovo nikakav bliži podatak o razvoju skijanja uopće, a posebno planinarskog skijanja u Srbiji između dva rata, kao što ispuštaju iz vida i činjenicu da je dr R. Simonović bio vjerovatno prvi srpski izrazito planinarski pisac (a ne samo znanstveni radnik, fotograf i planinar), čije je planinarske radeve trebalo bar navestiti u Almanahu, a neke možda i ponovno objaviti, posebno Simonovićev planinarski opis Prenja, koji do danas nije nadmašen.

Sve do dolaska mlade planinarske generacije neposredno pred Drugi svjetski rat, u planinarstvu Srbije preovladavale su turističko-komercijalne koncepcije i ideje (iz Almanaha vidimo da je 1927. Srpsko planinsko društvo postalo i društvo za promet putnika!). Ovu pojavu autori članka samo registriraju, ali ne daju objašnjenje njenih uzroka, koje izgleda treba tražiti u geografskom smještaju Beograda i njegovom historijskom i privrednom razvoju. Srpska planinarska organizacija ponikla je u Beogradu kao najvećoj urbanoj cjelini i političkom i ekonomskom centru ondašnje Srbije (istu pojavu možemo slijediti i u ostalim krajevima naše zemlje!). Mladi srpski građanski sloj, koji je formiran u Beogradu relativno daleko od velikih i većih planina, mogao je lakše prihvati turistički model »planinarstva« s izrazitim komercijalnim akcentima, nego u ono doba dovoljno nedefinirane planinarske ideje o slobodnom i napornom hodanju po planinama i uživanju u nepoznatim prizorima planinske ljepote. (R. Simonović u svojoj raspravi »Putovanje po planinama« još 1908. uočava ovu činjenicu!) Ne treba zaboraviti da je beogradска općina odmah po okončanju srpsko-turskih ratova (1876 — 1878) počela poklanjati veliku pažnju turizmu i prometu stranaca, te da je u tu

svrhu 1892. tiskala i poseban vodič »Beograd u slici i riječi«, u kojem se nalazi i opis Avale iz pera publiciste Pere Todorovića. Bilo bi interesantno temeljito ispitati imaju li ova turistička nastojanja beogradske općine neku bar posrednu vezu s osnivanjem Srpskog planinskog društva.

Clanci koji dalje slijede u Almanahu i to: Alpinizam u planinarskoj organizaciji Srbije (V. Stanišić), Razvoj speleologije u planinarskoj organizaciji Srbije (dr Petrović — ing. Božović) zajedno s prikazom Speleološka istraživanja »Jerma 1967« (dr Petrović), Istorija planinarske fotografije u Srbiji (B. Kotlajić), te Gorska služba spasavanja (dr Stojanović) — predstavljaju svakako najvrednije priloge Almanaha. Pisani s dosta truda i poznavanja materije, ovi prilozi već sami po sebi opravdavaju izlazak Almanaha kao bez sumnje korisne publikacije. Šteta je jedino da je prikaz akcije »Jerma 1967« pisan u stilu novinarske reportaže, što donekle umanjuje njegovu stručnu ozbiljnost. S druge strane završne misli V. Stanišića, koji ističe potrebu »... integrisanosti alpinistike u ukupni planinarski pokret, kao i do sada« stoje u suprotnosti, bar tako nam se čini, s realnim stanjem stvari. Nesporno je da prema suvremenom mišljenju najmjerodavnijih planinarskih protagonisti naše planinarstvo (u prvom redu pješačko) treba da se razvija u širinu prema masama, dok alpinizam teži sve većim i težim visinama, koje osvajaju izuzetni pojedinci. Raskorak je očit, te je danas teško govoriti je li moguće integrirati dva tijela, koja se kreću u oprečnim pravcima.

Prilog R. Dimitrijevića »To je alpinizam« očito je zamišljen kao teoretska rasprava o alpinizmu. Međutim, pisan u vrijeme kada se više pazilo na zvučnost riječi negoli na njihovu težinu, članak danas teško da može dati objašnjenja o biti i suštini alpinizma i pored svih lepršavih riječi koje autor upotrebljava. Samo s aspekta suvremene evolucije alpinizma, koja je i kod nas snažno prisutna, može se razmatrati današnji alpinizam i tražiti odgovor na pitanja što ih on u sebi nosi.

H. Čaušević, Sarajevo

ISPRIKA ČITAOCIMA

U prošlom broju našeg časopisa objavljen je nekrolog pokojnom Ljudevitu Jonkeu, koji je napisao planinar i planinarski pisac, raniji član uređivačkog odbora časopisa »Naše planine«, sveučilišni profesor dr. Vladimir Blašković.

Od planinarskih društava regije Dalmacije i Like, Izvršni odbor PSH primio je pismo u

kojem se skreće pažnja na spomenuti napis, zbog neprihvatljivih navoda autora članka.

Izvršni odbor PSH i uredništvo časopisa »Naše planine«, ogradaže se od spomenutog napisa i konstatira propust u njegovom objavljuvanju, zbog čega se ispričavamo čitaocima.

Izvršni odbor PSH
Uredništvo »Naših planina«

Jubileji

DESET GODIŠTA RIJEČKOG »PLANINARSKOG LISTA«

»Planinarski list«, glasilo PD Kamenjak iz Rijeke, bilježi ove godine vrijedan jubilej: desetogodišnjicu redovnog izlaženja. Toj obiljetnici posvećen je svibanjski broj PL-a. »Naše planine« pridružuju se tom jubileju sračnom čestitkom. Osim čestitke valja »Kamenjaku« i njegovim entuzijastima izraziti i divljenje jer su uspjeli s nevjerojatno malim sredstvima i bez redovne preplate (»preplatnici« daju samo dobrovoljne priloge po vlastitoj ocjeni i mogućnosti) održati u životu časopis u doba kad su i bogatiji časopisi uvenuli.

Da ponovimo što smo već jednom rekli i napisali u povodu nekih dobromanjernih primjedi, zašto rasipavati snage i sredstva na objavljivanje dva časopisa u našoj Republici i nije li PL konkurenčija »Našim planinama«. Istina je da planinari ni jedne druge naše republike (osim Slovenije) nemaju svog redovnog časopisa, a kod nas osim spomenuta dva časopisa izlaze još »Planinar« u Koprivnici te »Speleolog« i »OSA« u Zagrebu, ali je njihove funkcija drugačije vrste. NP su glasilo republičkog karaktera (po suradničkom sastavu i preplatničkoj mreži mogli bismo ga smatrati i jugoslavenskim, a doista pokriva cijelu hrvatsko i srpsko jezičko područje), no upravo zbog toga ne može na ograničenom broju stranica dati dovoljno prostora svakom društvu niti pokloniti svakoj planinarskoj akciji toliko prostora koliko bi zavrijedila. Kad bi se svakom društvu u našoj Republici, ne računajući Bosnu i Hercegovinu, dalo proporcionalno prostora, tada bi to iznosilo u svakom broju otprilike pola stranice. Taj nedostatak naše jače planinarske sredine pokrivaju vlastitim glasilima. Prema tome ova glasila, pa tako ni PL, ne konkuriraju »Našim planinama«, nego ih dopunjaju i mi ih svojski podržavamo i cijenimo.

Riječka regija i riječki planinari po svojoj su snazi, brojčanoj i akcionaloj, na drugom mjestu u Hrvatskoj. To i nije čudo uzmemeli u obzir dugu tradiciju i dobre geografske uvjete za planinarenje. Prva planinarska organizacija u Rijeci, Club alpino fiumano, osnovana je 1885. godine i bila je dakle prva u Hrvatskoj iza Hrvatskog planinarskog društva. (Nečijom greškom lani je započela akcija za proslavu 100-godišnjice planinarske organizacije u Rijeci, ali je na naše upozorenje akcija na vrijeme prekinuta.) Već tri godine kasnije osnovano je na Sušaku Primorsko planinsko društvo, a poslije toga još nekoliko drugih. U Rijeci su izlazila i dva planinarska glasila, Carsia i Liburnia (prestala su izlaziti za vrijeme fašističke vladavine u Rijeci), od kojih je Liburnia bila uzoran časopis po opremi, obujmu i redovnom izlaženju. U sredini s ovakvom tradicijom PL je našao plodno tlo, pa nam to može donekle objasniti jedinstveni

fenomen desetogodišnjeg izlaženja bez osnovnog ekonomskog uvjeta — redovne preplate.

Jubilarni broj PL-a izašao je na 48 stranica, a sadrži niz putopisa, stručnih članaka i društvenih vijesti. Ilustriran je s petnaestak slika. Spomenimo nekoliko članaka: Nezaboravni putove južnog Velebita (Božo Modrić, Senj), Za onim malim sitnim točkicama (Ante Ruškina, Gospić), Jutro na Ljubotenu (Uzeir Beširović, Sarajevo), Na Učki i okolo nje (Valent Hofer, Rijeka), Planinarstvo (Boris Matjević, Rijeka), S pješačkog puta »E 6 JU« (Ljubomir Mičetić, Rijeka), 12. januar 1885 (Viktor Stipčić, Rijeka); članak o osnivanju prvog društva u Rijeci) itd. Iz uvodnika, koji je napisao urednik Viktor Stipčić a posvećen je jubileju PL-a, prenosimo nekoliko odломaka koji će autentično prikazati nastanak PL-a i teškoće s kojima se susretao:

U prvoj godini svog postojanja naše je društvo prihvatiло inicijativu da na prikladan način obaviještava svoje članove o djelatnostima što ih provodi i o svim planinarskim priredbama. Novembra mjeseca 1962. izlazi prvi broj »Društvenih vijesti« PD »Kamenjak«. U tom broju bio je urednički odbor u sastavu: pok. Boris Ružić, Zlatko Kvajo i Aleksandar Žučko. U tom prvom broju tiskan je članak poznatog riječkog planinara Stanka Vičića pod naslovom »Dodata!«. Te davne 1962. godine naše je društvo brojilo svega stotinjak članova, a od tada do danas kroz matičnu knjigu članova prošlo je nekoliko tisuća građana.

U idućih osam godina u »Društvenim vijestima« izredalo se mnogo zanimljivih članaka. U uredničkom odboru surađivali su Boris Čabrijan, Nada Vukmanović, Viktor Stipčić, Marija Kačić, Stanko Vičić, Gabrijel Grulich, Vladimir Bakotić, Marko Pavlić. Do 1966. izlazi u Šapirografiranoj tehniци (umnožavale su ga Elizabeta Bud-Zadel i Anica Matak-Bezjak), jedino su korice bile tiskane. Godine 1966. započinje tiskanje čitavog glasnika čime dobiva na kvaliteti, a obogaćen je i slikama. U osam godina išašlo je 18 brojeva. Koncem 1969. Upravni odbor zaključuje da se prđe izdavanju regularnog informatora s nazivom »Planinarski list« i formira urednički odbor u sastavu: Viktor Stipčić, Zlatko Kvajo i Stanko Gilić. Prvi broj je izašao u ožujku 1970. U devetogodišnjem izlaženju na uređivanju lista su radili još i Marko Pavlić, Boris Jurčić, Stanko Vičić, Branko Havočić, Zdenko Fulgos i Rude Paškvan.

Od tada pa do danas PL je obišao mnoga ognjišta. Raspačavali smo ga među članove, redovno ga dostavljali sindikalnim podružnicama, školama fakultetima, đačkim domovima, društveno-političkim organizacijama a u posljednje doba i svim mjesnim zajednicama. U proteklih deset godina dopro je do čitalaca u

cijeloj zemlji. Slali smo ga mnogim društvi-
ma za čije bismo adrese saznali. Imamo mno-
go prijatelja koji nas na svaki način nastoje
pomoći. U udruženom radu stekli smo sta-
novitu reputaciju i pomoći stiže kroz oglase
koji se naručuju. S ponosom tvrdimo da je
naš list velik propagator planinarstva jer se
zadržava na mnogim stolovima, u mnogim
kućama, u velikim i malim tvornicama, u
školama i domovima. Zahvaljujući PL-u
svakog se tjedna u društvenim prostorijama
pojavljuje na desetke novih planinara, tako
da je lani upisano 800 novih članova. Sve nas
to, eto, gura naprijed.

80 GODINA PLANINARSTVA U ZADRU

U svečano ukrašenoj dvorani zadarskog
Doma JNA 12. svibnja su planinari Zadra
proslavili 80 godina organiziranog planinar-
stva u Zadru. Odajući priznanje zaslужnima,
i sami su dobili najveća planinarska prizna-
nja u zemlji. Tako je PD »Paklenica« dobio
Zlatni znak PSJ, kojim su ujedno odlikovani
i predsjednik Društva Đuro Perić te članovi
upravnog odbora Branko Škoti i Čedomir
Alfirević. Srebrnim znakom PSJ odlikovao je
Milisava Mihailovića, Velimira Suška, Slav-
ka Tomerlina te Milovana Borojevića. »Pa-
klenica« je dobila i najviše priznanje PSH:
Plaketu za zasluge na razvoju planinarstva,
a Zlatni znak dodijeljen je Hinku Briščiku,
Anti Pariću i Brunu Puhamiću, Srebrni znak
Rudiju Gombaću i Stanku Denkoviću, a
Brončani Edi Brčiću, Nikoli Rudanu, Erne-
stu Sabiću, Anti Rudanu, Ivanu Tomljenovi-
ću i Jovi Vertovšeku.

Uvodni referat na svečanosti podnio je
predsjednik Društva Đuro Perić, a skupštini
je prisustvovao i potpredsjednik PSH dr Željko
Poljak, najviši predstavnici društveno-politi-
čkog života Zadra, JNA, te brojni gosti iz
planinarskih društava iz Hrvatske i drugih

krajeva Jugoslavije koji su slavljenicima tom
prilikom uručili i prigodne poklonke.

Planinari »Paklenice« sa svoje su strane
odali priznanje za suradnju i podršku u raz-
vijanju zadarskog planinarstva, među ostalima i Planinarskom savezu Hrvatske te čla-
novima njihovog Izvršnog odbora: predsjed-
niku Božidaru Škerlu, potpredsjedniku dru-
željku Poljaku, tajniku Nikoli Aleksiću i biv-
šem predsjedniku Komisije za vodiće Vladimi-
rnu Mlinariću.

Na svečanosti zadarskih planinara učeni-
ca-planinarka Tatjana Alfirević pročitala je
pozdravno pismo drugu Titu čestitavši mu u-
jedno 87. rođendan, a za goste je nakon za-
vršetka Svečane skupštine upriličena izložba
umjetničkih slika slikara planinara, koktel i
izlet u »Borisov dom«.

D. P.

DESETA OBLJETNICA VPP-a

Oko 300 planinara iz Zagreba, Samobora,
Jastrebarskog, Križevaca, Koprivnice, Pod-
ravske Slatine, Osijeka, Senja, Sinja, Splita,
Zadra, Rijeke i Zlatara, okupilo se u subotu
30. lipnja na Zavižanu na sjevernom Velebitu
na proslavi desete objeljetnice Velebitskog
planinarskog puta. Proslava je održana u
sklopu općejugoslavenske akcije »60 crvenih
staza Partije«. Sa Zavižana svih sudionici upu-
tili su se Premužićevom stazom do mjesta
(oko jedan sat hoda od Zavižana) gdje je u
stjenu uklesan natpis »Planinarska staza
Ante Premužića građena 1930—1933«. Nakon
kraćeg govora predsjednika PSH Božidara
Škerla, natpis je otkrio dr Slavko Komar,
predsjednik Konferencije SFKH. Po vrlo li-
jepom i sunčanom vremenu sudionici su na-
stavili pohod do Alana, gdje su ih čekali auto-
busi. Proslavi su se u nedjelju priključili pla-
ninari iz Ogulina i Krapine.

Nikola Aleksić

Naši suradnici – radio amateri

BOŽIDAR VELJKOVIC

BEOGRAD

U vrijeme kada smo svi pratili pothvat
VII jugoslavenske himalajske ekspedicije na
Mount Everest imali smo priliku da se »sret-
nemo i s radio-amaterima. U sastavu eks-
pedicije bila su dva radio-amatera: Slavko
Šetina i Matjaž Culiberg. Zahvaljujući nji-
ma mi smo svakodnevno imali informacije
o tome što se dešava na Himalaji s našim
alpinistima. Bilo je predviđeno da sa šta-
bom ekspedicije održavamo direktnu vezu, ali
su nastale neke tehničke teškoće koje su to
osujetile. Veza je ipak uspostavljena, ali po-
sredna, zahvaljujući radio-amaterima na ju-
goslavenskim brodovima, koji su se u to doba
nalazili u vodama bliže Nepalu. Dešavalo se

često da netko od radio-amatera u nekom na-
šem gradu uspostavi vezu s našim Himalaj-
cima.

U želji da ukažemo na mnogo veće mo-
gućnosti suradnje planinara i radio-amatera
pripremili smo ovaj članak o Savezu radio-
amatera Jugoslavije (SRJ).

Savez radio-amatera Jugoslavije formiran
je gotovo u prvim danima poslije drugog
svjetskog rata, odnosno 1946. godine. U to
doba bila je to organizacija s nekoliko ti-
suća članova koji su bili krajnje siromašno o-
premljeni, a i s malo radio-amaterskog zna-
nja. Razumije se da su tada malo toga i mogli
da postignu. Detektori ili prijemnici s

jednom radio-lampom bili su najčešći domeni većine članova najvećeg broja radio-klubova. Međutim, radio-amaterstvo je brzo postalo prava »zaraza« i za starije i za mlađe, bilo iz hobija ili zbog onog »uradi sam«.

Danas SRJ okuplja oko 55.000 članova svih uzrasta i stepena obrazovanja. Radio-amaterske organizacije, a to su radio-klubovi, postoje u 450 općinskim centara naše zemlje ili u više od 4 petine općina u Jugoslaviji. U nekim općinama ima po više klubova pa tako u cijeloj zemlji ima oko 600 radio-klubova. Značajan je podatak da je danas oko 16.000 članova SRJ sposobljeno za korištenje amaterskih radio-stanica svih vrsta. Uz ovo dajmo i podatak da se amaterski radio-operateri koriste s oko 3000 amaterskih radio-stanica (kompleta) s više od 4000 različitih radio-uređaja. Po broju operatora na 100.000 stanovnika ne zaostajemo od najrazvijenijih zemalja u svijetu.

Tokom nekoliko posljednjih godina na teritoriji SFRJ postavljeno je oko 20 suvremenih radio-stanica za retranslaciju (releja), odnosno, kako amateri kažu — repetitora pomoću kojih je praktično moguće pokriti cijeli teritorij naše zemlje na ultrakratkim radiovalovima.

Preko svojih amaterskih radio-uređaja radio-amateri naše zemlje godišnje uspostave oko milijun radio-veza. Pored ovoga oni međusobno, a i s radio-amaterima drugih zemalja na svim krajevima svijeta, uspostavljaju i teleprinterske veze kao i veze putem amaterske radio-televizije.

Radio-amateri ne bi bili to što jesu, zaljubljenici u tajne radio tehnike (kao i pla-

ninari u planine cijelog svijeta), kad ne bi održavali veze i na načine čudne za obične ljudi — preko Mjeseca, pomoću meteoritskih rojeva, koristeći osobine zraka, i slično. Preko Mjeseca, koji služi kao reflektor, naši radio-amateri su održali prve veze 1977. i 1978. godine.

Radio-amateri nam poručuju da se može desiti na dan smetaju kada koriste svoje predajnike, da imamo lošiji radio i TV prijem. Oni kažu da im se u tim slučajevima slobodno obratimo i da će sve biti u redu. Njima se treba obratiti i kada nam zatreba neki tehnički savjet. Oni veoma mnogo znaju o elektronici iako se zovu »amateri«. Kada dođe do posebnih situacija — zemljotresa, poplave, oluja, nema potrebe da im se obraćamo, jer su radio-amateri obučeni i spremni za nastup u takvim okolnostima. Sjetimo se samo njihovog velikog doprinosa obavještavanju i prenošenju poruka za vrijeme zemljotresa u Skoplju, Banja Luci i ove godine u Crnogorskom primorju. SRJ je 1965. godine dobio zlatnu plaketu »Kristofor Kolumbo« od Instituta za telekomunikacije u Genovi povodom značajnog angažiranja za vrijeme skopske katastrofe 1963. godine.

Našoj organizaciji — Planinarskom savezu — sigurno predstoji bolje povezivanje sa SRJ na izvršavanju mnogih zadatka. Da samo ukažemo na velike mogućnosti suradnje Gorske službe spasavanja i radio-amatera!

Spomenimo ovom prilikom i to da SRJ izdaje časopis »Radio-amater«, koji izlazi neprekidno 33 godine, s trenutnom nakladom od 11.000 primjeraka.

Speleologija

• Rad Komisije za speleologiju PSJ. U okviru PS Jugoslavije djeli se i Koordinacijska komisija za speleologiju, koja koordinira rad planinara speleologa u svim republikama. Na sastanku koji je održan u Zavalama (SR BiH) 9. i 10. lipnja u prisutnosti predstavnika svih republičkih saveza, razmatran je rad Komisije u 1978. godini kao i rad republičkih komisija. Dogovorene su zajedničke akcije u 1979. godini kao i plan rada za 1980. godinu. Najznačajnija akcija u 1979. godini bit će Savjetovanje o školovanju planinarsko-speleoloških kadrova na kojem će se predložiti uskladivanje programa školovanja početničkog i nastavnog kadra te propisati nastavna literatura. Savjetovanje će se održati u planinarskom domu na Mororu u listopadu o.g. u organizaciji Komisije za speleologiju PSH.

(N. A.)

• Tečaj za mlade speleologe na Vlašiću. Sebešić, Travnik i Vlašić — sve u tri dana, na jednom mjestu, u srcu ostalo, tako da traje i kao sjećanje i plemeniti plam prirodnoj dara, doživljaj koji se ponekad naziva jedins-

tvom prirode i čovjeka. Početnički speleološki tečaj za mlade istraživače, od 22. do 24. juna 1979. godine. Organizatori i finansieri: Savez speleologa Bosne i Hercegovine, Komisija za speleologiju PS BiH, Komisija za speleologiju Gradskog planinarskog saveza Sarajeva. Tri dana u speleološkom domu »Vilinskog pećina« na Mutnici, tridesetak mladih tečajaca, profesori, iskusni speleolozi. Predavanje o pećinama, životinjskom svijetu podzemlja, hidrologiji, orijentaciji, etici; pa filmovi, slajdovi, diskusije, pitanja. Posjeta Vilinskog pećini posebna je priča. Za nas posebice koji smo prvi puta bili u tom čudesnom znamnom svijetu špilja. Strah, znatnje, istraživački instinkt zajedno. Sišao sam s nekim iskusnjima do najniže tačke. Naporno se bilo, ali stalagmiti i stalaktiti, mir i spokoj unutrašnjeg tamnog prostranstva, osjećaj nepoznatog i privlačnog, sve je pobrisalo. Klizanje, umakanje cijela u male jezerca, nezgode s baterijskim lampama, sve je to samo upotpunjavalo sliku. Deset nas je ostalo zarobljeno — obećali smo tu u Vilinskoj: mi od danas

postajemo speleolozi. Naravno, zajedničke fotografije, izmjena adresa, novi prijatelji, dodatni je poen ovog vrlo dobro organiziranog tečaja. Zahvaljujući po najprije vrijednim domaćinima na Mutnici, Mariji i Slavku Šormazu, predsjedniku travničkog speleološkog društva, koje je učinilo sve da nam boravak ovdje ostane u trajnom sjećanju. Tri dana su brzo prošla, već smo se i odmorili, za naredne napore. Planirala se već slijedeći dio kursa, praktična obuka u Savinskoj pećini kod Sarajeva i u jednoj pećini kod Maglaja. Na Sebešiću je održana i sjednica Predsjedništva Saveza speleologa BiH na kojoj je bilo govor o radu speleologa ove republike, osnivanju novih društava te unapređenju rada sekcija za speleologiju pri planinarskim društvima. Svu brigu o tečaju obavio je Savez speleologa BiH na čelu s uzornu vrijednim predsjednikom Borom Petrovićem i sekretarom Miroslavom Kurtovićem, inače iskusnim speleologom čuvenog društva »Zeleni Brda« iz Začule kod Trebinja.

(R. Kolar)

In memoriam

KRIŽEVČANKA MARIJA POMPER

Bez mnogo riječi no s toliko više iskrenog suosjećanja s njezinim najdražima i najbližima, neka je u ovom našem planinarskom časopisu trajno zabilježena smrt vrijedne planinarke i plemenita čovjeka, ugledne Križevčanke Marije—Mace Pomper. Podnoseći, stono riječ, jobovskom strpljivošću dugu i tešku bolest, navršivši sedam životnih decenija, sveopće poštovanja i draga Maca preminala je na sam svećani praznik Prvog svibnja i uz mnogobrojno sudjelovanje svojih sugradana i planinarskih drugova sahranjena je na brižno njegovanim križevačkim groblju. Tamo se smirila u krugu brojnih značajnih imena uže križevačke i šire hrvatske kulturne i društvene prošlosti.

Pokojna Maca nije bila samo dobar poznavalač i poštovalač prirode nego je kao prava Križevčenka iz kalničkog kraja bila i primjerna planinarka. Gotovo da i nema planine u Hrvatskoj, na koju se nije uspjela sa svojim suprugom, križevačkim kulturnim pregaocem i planinarskim nestorom drom Ivom Pomperom. Planinarka je Maca ne samo širom Hrvatske i Jugoslavije nego je zakoračila i na brojne visove i bregove izvan domovinskih granica. Resila ju je vedra, baš prava križevačka vesela narav i bila je ugodan društveni čovjek. Očitovalo se to je i u njenim anegdotskim suradničkim prilozima u »Našim planinama«. Bila je veoma poznata i uveleike cijenjena u širokom krugu hrvatskih planinara, koji će je sačuvati u najljepšem sjećanju i dragom spomenu.

(V. Blašković)

Naše organizacije

PDS »VELEBIT« 1977. I 1978. GODINE

U razdoblju od 7. 3. 1977. do 18. 12. 1978. godine radom Planinarskog društva Sveučilišta »Velebit« rukovodio je Upravni odbor na čelu s predsjednikom Durom Sekeljem. Upravni odbor ostvario je zadovoljavajuću suradnju s Planinarskim savezom Hrvatske, Planinarskim savezom Zagreba te USIZ—om za fizičku kulturu Zagreba. Planirana suradnja sa SIZ—om fizičke kulture općine Centar i SFK—om Sveučilišta nije ostvarena. Na kraju 1977. godine »Velebit« je imao 498, a 1978. godine 499 članova, što je najveći broj u posljednjih sedam godina. U tim godinama najznačajnije »Velebitove« akcije bile su:

— Od 10. 3. do 5. 5. 1977. Zagrebačka alpinistička škola '77. Voditelj škole bio je Danijel Burić. Polaznici su bili iz društava Zagreb—matica, Dubovac, Japetić, Lipa i Velebit.

— Od 9. 3. do 6. 5. 1977. Zagrebačka speleološka škola '77 koju je vodio Boris Vrbek, a polaznici su bili iz društava Zagreb—matica, Željezničar, Sutjeska i Velebit. U okviru škole tiskan je i »Priručnik Zagrebačke speleološke škole '77« koji sadrži osnovna znanja iz speleologije.

— Od 10. 3. do 4. 5. 1978. Zagrebačka alpinistička škola '78. Školu su vodili Jerko Kirigin i Branimir Šeparović, a polaznici su bili iz društava Zagreb—matica, Željezničar, Klek, Jankovac, Dubovac, Sokolovac, Grafičar, Medvednica, Vrbovec, Japetić, Delnice i Velebit.

— Od 22. 3. do 10. 5. 1978. Zagrebačka speleološka škola '78. Voditelj je bio Damir Prelovec, a polaznici su bili iz društava Zagreb—matica, Japetić i Velebit.

— Od 19. 10. do 7. 12. 1978. Velebitova planinarska škola '78. Školu je vodio Miron Kovačić, svi polaznici bili su članovi PDS »Velebit«.

— Početkom 1977. godine na Vršiću Zimski alpinistički logor u organizaciji PDS »Velebit«.

— Za Prvosvibanjskih praznika 1977. tradicionalni Prvosvibanjski skup alpinista u Paklenici. Tom prilikom penjači iz cijele Jugoslavije ispenjali su oko tisuću smjerova.

— Ljetni republički ledenjački tečaj na Ortleru 1977. vodio je naš član Borislav Aleraj, a šestorica članova našeg društva bili su instrktori.

— Od 8. do 19. srpnja u okviru speleološke ekspedicije Bunjevac '77 članovi našeg društva istražili

ČIKA MATE — ČOVEK SA BUKULJE

18. maja 1979. g. u tek dobivenom stanu u centru Arandelovca, umro je Ivan Matoš »Mate«, član PSD »Bukulja«, Arandelovčanima poznat kao »Čika Mate — čovek sa Bukulje«. O njegovom življenju na Bukulji u carstvu ptica, šumskih stanovnika i usred šume daleko od gradske buke, pisano je već u »Našim planinama« (br. 7 — 8 od 1971. godine). Reuma zaradena još u godinama I svjetskog rata u rovovima na Solunskom frontu, prinudila ga je da poslije više od dva decenija stanovanja u Sumarsoj kući na Bukulji potraži stan bliže domu zdravlja. Udržanje penzionera Arandelovca izašlo mu je u susret i nedavno je Matoš dobio ključeve garsonere u koju se uselio, ali je na žalost, nije dugo koristio.

Iako ga je bolest postepeno slamljao i oduzimala mu snagu života, koji je već zašao u 83. godinu, Čika Mate nije mogao bez Bukulje i šetnji po njoj.

Od prvog dana obnovljenog PSD »Bukulja« u Arandelovcu 1975. godine postao je njihov aktivan član i sudjelovao na mnogim akcijama.

Prije rata je radio kao viši konobar u mnogim mjestima Jugoslavije, da bi odmah po oslobođenju došao u Arandelovac kao poslovoda hotela »Šumadija« i »Staro zdjane« na kojoj dužnosti je i penzioniran 1959. godine. Još prije penzioniranja nastanio se na Bukulji, s koje je sišao tek prije nešto više od dva mjeseca. Na sahrani su bili i brojni članovi »Bukulje«. Na humku su stavili vijenac od poljskog cvijeća nabranog na planini na kojoj je Matoš živio više od 20 godina.

V. J.

su u ekstremno teškim uvjetima ponor Bunjevac dubine 534 metra.

— 20. studenog 1977. na zapadnim obroncima Medvednice III špiljarsko pojedinačno orijentacijsko natjecanje: stazu je postavio Damir Prelovec.

— Krajem 1977. u organizaciji »Velebita« održano je X otvoreno prvenstvo Zagreba u orijentaciji; stazu su postavili Milan Matovina i Radovan Čepeliak.

5. siječnja 1978. na Medvednici Tradicionalno skijaško natjecanje »Velebitaški spust«. U natjecanju su sudjelovali članovi društava Željezničar, Zagreb—matica, Grafičar, Vihor i Velebit.

— U travnju iste godine tradicionalna »Velebitova gitarijada« koja je izazvala veliku pažnju članova, tako da su prostorije društva bile popunjene do posljednjeg mesta.

— Od 9. 7. do 2. 8. članovi Alpinističke veleribitke ekspedicije boravili su na Aljasci i tom se prilikom uspeli na najviši vrh Sjeverne Amerike, 6200 metara visoki Mount Mc Kinley.

— 22. listopada na istočnim obroncima Medvednice XI Otvoreno prvenstvo Zagreba u orijentaciji. Stazu su postavili Marijan Čepeliak i Damir Prelovec, sudjelovali su članovi društava Zagreb, Vihor, Sjeme, Željezničar, Velebit i nekoliko članova planinarskih društava iz Beograda.

Tijekom proteklog razdoblja bila je aktivna Foto grupa »Velebit«, čiji su članovi održali nekoliko samostalnih izložbi, a u povodu pet godina postojanja zajedničku izložbu.

Alpinistički odsječ je u 1977. godini imao 24 penjača. Pročelnik je bio Danijel Burić. Ispenjano je 178 čovjek—smjera a najveći broj ispenjao ih je Branko Ognanićević. Članovi odsječa sudjelovali su u svim akcijama Komisije za alpinizam PSH. U 1978. članovi alpinističkog odsječa ispenjali su 240 smjerova. Pročelnik je bio Radovan Draganić. Članovi su sudjelovali u radu Komisije za alpinizam PSH.

Speleološki odsječ je u 1977. god. imao 47 aktivnih članova. Izvršeno je 107 izlazaka na teren, istraženo je 10 spija i 13 jama. Pročelnik je bio Damir Prelovec. U 1978. pročelnik je bio Dalibor Kasač. Odsječ je imao 29 aktivnih članova, izvršeno su 92 izlaska na teren, istraženo je 12 jama i 1 spilja dok su tri speleološka objekta rekognoscirana.

Miron Kovačić

Alpinistika

ZBOROVANJE ALPINISTA BIH

Redovno godišnje zborovanje bosansko - hercegovačkih alpinista održano je 16. i 17. decembra 1978. g. na planini Lasic u organizaciji AS »Dilber-Stjepanović« PD »Tajan« iz Zenice. Zborovanje je okupilo 36 učesnika iz Sarajeva, Zenice, Goražda, Vareša i Pazarića. Razmotrena je trenutna situacija u alpinizmu u BiH, analiziran je rad KA PSBIH i AS u 1978. godini i utvrđen je plan rada KA za 1979. godinu. Tom prilikom su registrovani novi alpinisti: Bahra Paralić i Anton Budja, članovi AO PD »Željezničar« iz Sarajeva.

Vesna Skramić

HRONIKA BIH ALPINIZMA

22. 2. Grabus i Vatrenjak su ispenjali prvenstveni zimski uspon u Vlahinjskom kotlu na Bjelašnici. Visina smjera je 130 m, a težina u detaljima stijene i snijega IV, 60 stupnjeva.

Od 2. do 7. 3. organizovan je na Vlašiću tradicionalni zimski tabor AS »Željezničar«, ovaj put u suradnji sa KA GPS Sarajevo. Učestvovalo je 18 alpinista od čega 10 pripravnika. Tabor je imao karakter zimskog tečaja. Ispenjana su 42 čovjek-smjera.

10. 3. su Maltarić, Mulaosmanović, Rakić i Vatrenjak ispenjali prvenstveni zimski uspon u Velikoj Kapi na Prenju. Smjer »Prenijskih vulkova« visoka je 400 m. Težine u stijeni su do V, a nagibi u snijegu do 30 stupnjeva. Ovaj smjer prepenjan je tek u trećem pokušaju.

16. 3. su Čarapić i Karišić napravili prvo ponavljanje smjera po SZ strani Maglića. Po veoma lošem vremenu nakon uspona bili su primorani da bivaju. Uslijed iscrpljenosti i podhladivanja Branko Karišnik je na bivaku preminuo. Oba su alpinisti pripravnici iz Goražda.

18. 3. su Kovačević, Maltarić i Mulaosmanović izvršili treće ponavljanje smjera »S« u Velikoj Kapi na Prenju.

Od 1. do 5. 5. dvadeset alpinista iz AS »Željezničar« je učestvovalo na taboru alpinista Paklenica 79. Ispenjano je 58 čovjek-smjera. Izmedu ostalih ponovljeni su smjerovi: Mosoraški, Akademski, Bra-

hmov, Centralni kamin i Kukušni. U isto vrijeme na Prenju je boravila grupa alpinista AS »Dilber-Stjepanović« iz Zenice. Oni su u zimskim uvjetima ponovili Brid Osobca i Bosansko-Banjaski smjer.

26. i 27. V su Maltarić i Muiaosmanović napravili prvo ponavljanja Stupa i Bosanskog smjera u Izgorjeloj Grudi na Prenju. U isto vrijeme mladi pjevači Grabus, Kovačević i Pandić ponavljaju Brid Osobca, Mihaljević-Safar i Lepe veze, takoder na Prenju.

7. 6. su Kovačević, Simić i Grabus napravili prvo ponavljanje Borisovog smjera u Strmništu na Bokoviku.

13. 6. su Maltarić i Vatrenjak napravili prvo ponavljanje Kamina u Izgorjeloj Grudi na Prenju.

Pripremio: Branimir Maltarić

BiH APLINIZAM 1978.

U 1978. godini bilo je u BiH kod Komisije za alpinizam PS BIH registrirano 6 alpinističkih sekcija (AS).

AS »Bjelašnica« Sarajevo: aktivnih članova 5 (pripravnika 1, reg. alpinista 4). Ukupno uspona (čovjek-smjera) 41, od toga zimskih 12, ljetnih 29, prvenstvena 3.

AS »Bukovik« Sarajevo: aktivnih članova 10 (početnika 7, pripravnika 1, reg. alpinista 2). Ukupno uspona 107, od toga zimskih 9, ljetnih 98, prvenstvena 7.

AS »Treskavica« Sarajevo: krajem 1978. g. članovi sekcije su prešli u AS PD »Željezničar«.

AS »Željezničar« Sarajevo: aktivnih članova 21 (početnika 8, pripravnika 7 i reg. alpinista 6). Ukupno uspona 132, od toga zimskih 31, ljetnih 151, prvenstvenih 5.

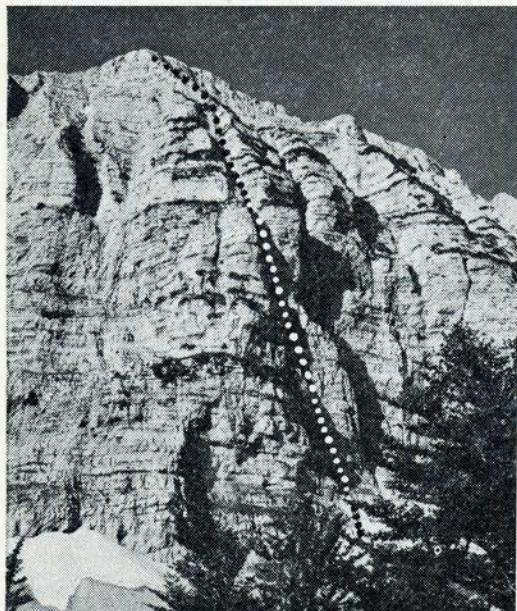
Cetvorica sarajevskih alpinista, u čijim društvenim nisu osnovane AS, imaju ukupno uspona 41, od toga zimskih 9 i ljetnih 32 od čega prvenstvena 4.

Izvještaje nisu dostavili AS »Tajan« Zenica i AS »Prenj« Mostar.

Značajniji usponi i ture bosanskohercegovačkih alpinista zabilježeni su u alpinističkoj hronici za BiH.

Vesna Skramić

Prvenstveni usponi

Kaminska direcija

Foto: M. Sišić

CENTRALNI SMJER U S. STIJENI BOTINA

Prvi penjali: Naim Logić (ASPD »Bukovik«), Branimir Maltarić (ASPD »Bukovik«) i Muhamed Sišić (SPD »Jahorina«) 4. 7. 1978. Ocjena prvih penjača: V+, -VI, A1. Visina: 450 metara. Vrijeme prve penjača: 16 sati. Pristup: Identičan kao za Davorov smjer.

Opis: Uz ulaz u smjer identičan kao kod Davorovog smjera. I dalje smjer teče kao Davorov do četvrtog osig. (široka travnata polica). Od osig. policom lijevo 1 d. do dobrog osig. Dalje 1. i gore položenim kaminom (20 m, III) do dobrog osig. Kroz strmi kamin pravo gore (15 m, IV+) u sipar ispod Zuba (25 m, II). Na siparu se tokom čitave godine nalazi led. Dalje poludesno pod Mali Zub, a onda pravo gore na dobro osig. (30 m, V+, A1). Iza Malog zuba nalazi se sipar i snježište koji nisu vidljivi iz doline. Njima desno gore do pod vertikalnu pukotinu. Tom pukotinom pravo gore (10 m, V+) na osig. Dalje teškom prečicom desno (8 m, IV+) na dobro osig. u dnu markantne pukotine. Njom pravo gore (30 m, V+) i izaći blago desno na kršljivu stijenu (osig.). Dalje pravo gore vrlo kršljivim terenom do strme, neizravne police (30 m, IV+) na osig. Policom lijevo do pukotine s lijeve strane Pečurke (80 m, IV, IV+), dobro osig. Pukotinom pravo gore pod mali kamin (50 m, V+), osig. Kroz kamin pravo gore. (20 m, IV). Od atletičnom zajedom pravo gore (10 m, IV+, A1) do široke police (osig.). S osig. pravo gore u prevjescu široku pukotinu koja na mjestima prelazi u kamin (30 m, -IV) do položene žljebine pod samim vrhom. Odavde jednu dužinu lijevo i jednu pravo gore grebenom na vrh (III, II).

Silaz: Kao za Davorov smjer.

Muhamed Sišić

KAMINSKA DIRETISIMA U S. STIJENI BOTINA, VELEŽ

Prvi penjali Faruk Zahirović, PD »Igman« Sarajevo, i Mujo Mulaosmanović, PD »Željezničar« Sarajevo, 8. 7. 1978.

Pristup: Od lovačke kuće na Malim Poljicama, lovačkom stazom, koja je zarasla, do stijene Botina. Stazom ići do markacije (u avgustu 1978. postavili je alpinisti iz Sarajeva). Markacijom 50 m a zatim ravnog prema stijeni, u kojoj se vide tri markantna kamina. Uz sipar, do lijevog kamina. Od Malih Poljica do stijene za dva sata. Postoji još jedna mogućnost pristupa od jezera do kojeg se dolazi kolima iz Nevesinja; markiranim putem sve do završetka markacije uz sipar do stijene Botina u kojoj se nalaze tri kamina. Od jezera do stijene za 1,30 h.

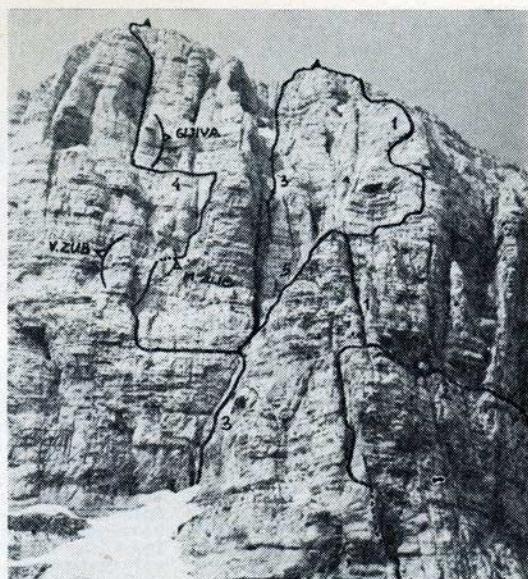
Opis: Smjer ide lijevim kaminom koji je veoma markantan. Stijena je veoma eksponirana, prva polovina stijene je u prevjesu. Stijena je veoma čvrsta, bez pukotina te je mala mogućnost zabijanja klinova.

Penje se kominom do izlaza iz kamina (220 m), smjer zatim ide (2 d) po žljebini, malo desno (1 d) veoma kršljivo na greben kojim se izlazi na vrh stijene. Penjanje je slobodno; zbog nemogućnosti zabijanja klinova zahtijeva od penjača maksimalnu koncentraciju.

Ocjena: IV+, V, izlaz III, visina stijene 420 m, dužina smjera 450 m, vrijeme prvih penjača 6 h.

Silaz: Lijevo od izlaza (gleđano u dolinu) na greben koji zatvara dolinu, grebenom do žljebine kroz koju je postavljena čelična sajla i pomoću sajle spustiti se u dolinu kroz koju se dolazi do lovačke staze.

Mujo Mulaosmanović

Severna stijena Botina: 1 Ilijin smjer, 2 Silazna varijanta (Sišić-Zahirović), 3 Davorov Smjer, 4 Centralni smjer, 5 Vezna varijanta (Logić-Sišić)

DAVOROV SMJER U S. STIJENI BOTINA

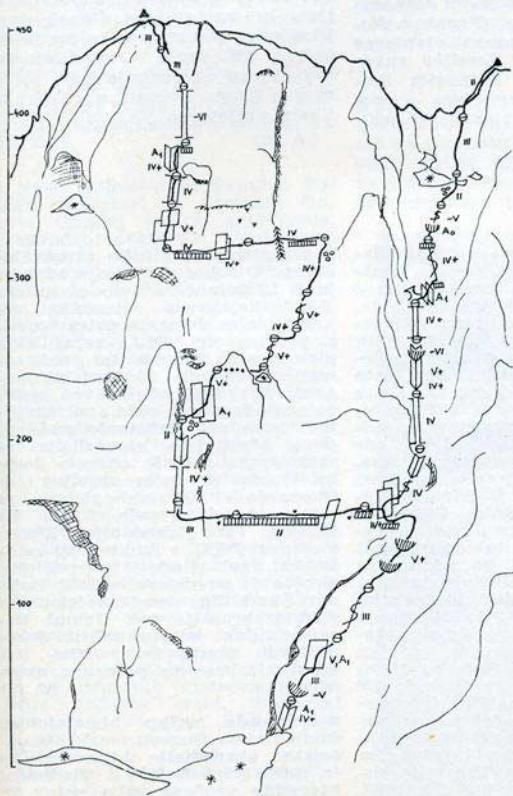
Prvi penjali: Naim Logić (ASPD »Bukovik«), Branimir Maltarić (ASPD »Bukovik«) i Muhamed Sišić (SPD »Jahorina«) 1. jula 1978. Ocjena prvih penjača: V+, A₁, detalj — VI. Visina 430 metara. Vrijeme prvih penjača: 7 sati

Pristup: vidi N. P. br. 11-12/74 str. 203. Sada je moguće doći i putem za eksploataciju šume do jezera i barika šumskih radnika. Odavde markacijom do raskrsica gdje skrenuti prema oznaci B₂ (bivak2). Ista oznaka označava kraj markirane staze na travnatoj polici pogodnoj za dizanje šatora ispod same S stijene Botina. Do jezera je moguće doći kolima odakle do B₂ treba 2 sata hoda.

Opis: Ulaz u smjer se nalazi u desnom, jedinom razvedenom dijelu S stijene Botina, gdje se ona sastaje sa I stranom gredine kojom teče Ilijin smjer. Ulaz označava i najviši točka snježnika na sjeveru. Eksponiranom stijenom do Malog kazana na kome je dobro osig. (20 m, IV+, A₁). Iz Malog kazana pravo gore preko prevjesa (6 m, —V) do položenog i razbijenog dijela stijene (10 m, III). Dalje desno malim policama pod vertikalnu kršljivu stijenu (15 m, III). Kroz stijenu pravo gore na veliku policu (10 m, V, A₁), dobro osig. Dalje lijevo desnom stranom Velikog kazana, položenom pukotinom (15 m, III) do dobrog osig. Odavde se pukotina strmo uzdiže i u blagom luku ulijevo dostiže vrh Velikog kazana (15 m, V+). Prečnicom lijevo i pravo gore razvedenom stijenom (20 m, IV+) do travnate police, osig. S police par metara desno u prečnicu i dalje razvedenom pukotinom gore desno pod kamen (40 m, IV), osig. Sirokim kaminom (40 m, IV) do dobrog osig. Dalje je kamen strmiji (15 m, IV+, V+) nakon čega se sužava. Tu se izvući desno kroz prevjesnu pukotinu (5 m, —VI) u položenju stijenu i kratkim kaminom (10 m, IV) do dobrog osig. Dalje kamenom (20 m, IV+) do ulaza u ogromnu špilju gdje je dobro osig. Dalje se kamen napušta i desno kroz glatku stijenu (3 m, A₁) na policu, njom desno do kraja, onda pravo gore kroz eksponiranu pukotinu (30 m, IV+) do iduće police. S police preko prevjesa (A₁) u strmu pukotinu i njom na položenju dio (10 m, —V). Odavde na sipar i za 3. d. na vrh stijene (III).

Silaz: markiranim stazom Z (prema reljefu) do sajle, kojom do dna stijene. Dalje markiranim putem kao u pristupu, 3,5 sati do jezera.

Muhamed Sišić

Centralni smjer u Botinu na Veležu

Crtao: Branimir Maltarić

Publicistika

• »Paklenica«. U izdanju Općinskog planinarskog saveza Riječka nedavno je izšao vodič »Paklenica«. Autor je poznati planinarski pisac i alpinist iz Rijeke, Stanko Gilic. Vodič ima 150 stranica, 3 karte, 41 sliku, 19 shematskih skica i 13 fotografija. Namijenjen je pretežno alpinistima jer sadrži detaljne opise svih penjačkih smjejava u Velikoj i Maloj Paklenici. Oko četvrtine vodiča namijenjena je ostalim planinarima, a sadrži opise putova do vrhova i drugih planinarskih objekata. Može se nabaviti u poslovnicama Planinarskog saveza Hrvatske ili kod izdavača po cijeni od 60 dinara. (N. A.)

• Naš krš. biltan Speleološkog društva »Bosansko hercegovački krš« iz Sarajeva, izlazi od 1975. godine. Posljednji broj (broj 5 za 1978. god.) izšao je aprila 1979. na 98 stranica formata našeg časopisa, u knjigotisku, bogato ilustriran, s naslovnom stranicom u bojam. Urednik je Izet Avdagić. Donosi dvadeseta priloga koji su svrstani u sljedeće rubrike: Radovi, Metode istraživanja, Akcije, Skupovi, Vijesti, Pisma i Bibliografija. Časopis je vrlo informativan, a neki su mu prilozi na visokoj stručnoj razini. Naručuje se na adresi društva: Sarajevo, Obala vojvode Stepe 21, tel. 37-950.

• Vjesnik, zagrebački dnevni list, u kojem je po pokojni dr Ivo Lipovšak četvrt stoljeća redovno uređivao rubriku »Planinarski izleti«, i poslije njegove smrti poklanja pažnju planinarstvu. Sada plani-

narska rubrika nosi naslov »Planinarske vesti«. Izlazi svake srijede na sportskoj stranici, a o njoj se brine Nikola Aleksić, tajnik Planinarskog saveza Hrvatske. Razlikuje se od nekadašnje uglavnom po tome što ne donosi više programe društvenih izleta (o njima su članovi informirani na društvenim sastancima i u oglasnim ormaricima), a taj prostor je iskoristjen za druge aktuelne vijesti. (Z. P.)

• »Udjо Like u znanosti i privredи,« zbornik radova II znanstvenog simpozija održanog u Gospiću 6. i 7. srpnja 1979. sadrži nekoliko članaka koji su zanimljivi s planinarskog gledišta, pa čemo ih ovdje nabrojati: Ekonomski posljedice devastacija ličkih šuma (Uroš Golubović). Neiskorišteno podzemno bogatstvo Perušića – Samogradска pećina s brdom Grabovačom (Srećko Božičević), Važnost Cerovackih pećina za razvoj turizma u općini Gračac (S. Božičević i Pajo Kuprešanin), Lička i Velebit u neobjavljenoj botaničkoj ostavštini Ljudevita Rosija (Ljerka Marković). Iz prošlosti kretanja stočara na području Like (Mirko Marković). Golubovićev članak ponovno na stručan način dokazuje da je »gospodarenje« ličkim i velebitskim šumama zapravo pustošenje. Članak o Rossiju treba da ponuka planinare da objave tiskom Rossijev rukopis »Velebitom i njegovim Primorjem užduž i poprijeko – zgodne i nezgodne hrvatskog prirodo-

sloveća«. Taj zanimljivi rukopis od 640 stranica napisan je 1928. godine a čuva se u Botaničkom zavodu u Zagrebu. (Z. P.)

• Himalajski kalendar. NIŠRO Varaždin priprema izdavanje zidnog kalendara za 1980. godinu s himalajskim motivima, koje su snimili sudionici jugoslavenske ekspedicije na Everest Vladimir Mesarić i Stipe Božić. Kalendar će sadržavati 12 color-fotografija uz popratni tekst, pa će tako osim kalendarske edicije predstavljati i vrijedno planinarsko izdanje. O uvjetima nabave članstvo i društva bit će obaviješteni naknadno. Osim kalendara, NIŠRO Varaždin priprema i tiskanje jednog postera s motivom Everesta. (N. A.)

• Povijest sporta broj 39 (za lipanj 1979) donosi dva planinarska napisa. Jedan je opsežna povijesna studija »Karlovacko planinarsko stv.,« koju je napisao poznati karlovacki planinarski senior Ivo Ott, a drugi je prikaz Blaškovićeve »Povijesti hrvatskog planinarskog stv.,« koja je najprije tiskana u nastavcima u NP 1974. godine, a poslije objavljena kao posebno izdanje. (Z. P.)

• Večernji list, poznati zagrebački dnevnik, objavio je početkom ljeta u nastavcima članak ing. Vladimira Mesarića u kojem je on opisao djelovanje Jugoslavenske himalajske ekspedicije koja je osvjilo Mount Everest, a u kojoj je i sam sudjelovao.

Vijesti

• Predsjedništvo PSJ. U ponedjeljak 11. lipnja u Beogradu održana je sjednica Predsjedništva PS Jugoslavije sa svečanim i radnim dijelom. Na svečanom dijelu, kojem su prisustvovali i svi članovi alpinističke ekspedicije na Mount Everest, nakon kraće informacije vode ekspedicije, uručene su Zlatne značke PSJ članovima ekspedicije. Nakon toga, u radnom dijelu, razmatrane su informacije: o organizaciji akcije »60 crvenih staza Partije«, izvršenju finansijskog plana PSJ, pripremama za Konferenciju PSJ i drugim pitanjima od zajedničkog interesa. Dogovorene su i akcije na jugoslavenskom nivou i to: Susret planinara-pionira 22. — 24. lipnja na Pohorju u organizaciji PZ Slovenije (PSH) će zastupati po 10 pionira PD »Tuhobić« (Rijeka) i PD »Bilo« (Koprivnica), pohod planinara-omladinaca u jesenskom periodu u organizaciji PS Vojvodine, Savezno orijentacijsko natjecanje polovinom rujna u organizaciji PZ Slovenije i susret delegacija planinarskih saveza Madarske i Jugoslavije u jesenskom periodu na Velebitu u organizaciji PSH. (N. A.)

• Susret Zagrepčana i Beograđana. U okviru XXVI susreta bratstva i jedinstva, tradicionalnog susreta grada Zagreba i Beograda, 12. i 13. svibnja odigrao se susret zagrebačkih i beogradskih članova planinarskog društva Želježničara. Zagrepčani su goste dočekali na kolodvoru i zatim ih odveli u prostorije PD Željezničar gdje ih je pozdravio predsjednik pokrovitelja gradskog odbora sindikata prometa i veza, Mirko Ivković. Sutradan su gosti posjetili Ponikve, Glavicu i Veleničnu na Medvednici. Domaćini su se trudili da gosti budu zadovoljni, a da su to doista bili može se zaključiti po pozivu za uzvratni posjet. (Josip Sakoman)

• Zbor planinarskog podmlatka Jugoslavije. Od 22. do 24. lipnja na Pohorju je u organizaciji Planinarske zveze Slovenije održan Zbor planinskog podmlatka Jugoslavije. Ukupno je sudjelovalo 176 članova iz svih republika i pokrajina. Osim izleta održana su natjecanja u orijentaciji i gadanju drugim sportskim i zabavnim programima. Iz SRH na Zboru je sudjelovalo, prema odluci IO PSH, po 10 članova planinarskih društava »Tuhobić« (Rijeka) i »Bilo« (Koprivnica). (N. A.)

• Skupština Planinske zveze Slovenije. U subotu 23. lipnja održana je u Ljubljani redovna skupština Planinske zveze Slovenije, kojoj su osim delegata prisustvovali i predstavnici PSJ, republičkih planinarskih saveza te predstavnici društvenih i sportskih organizacija SRS. Osim već uobičajnog dnevnog reda, na skupštini je odano priznanje sudionicima himalajske ekspedicije, te razmotreno pitanje obnove doma na Kredarici. Osim najvišeg odlikovanja PZS, sudionicima su uručena odlikovanja PSH, PS BiH i PS Makedonije. Zlatne znakove PSH, s kojima su odlikovani svi članovi ekspedicije, uručio je predsjednik PSH Božidar Škerl. Za novog predsjednika PZS izabran je inž. Tomaž Banovec, dok je dosadašnji dugogodišnji predsjednik Miha Potocnik izabran za počasnog predsjednika. (N. A.)

• Priznanje našim himalajcima. Sudionicima Jugoslavenske himalajske ekspedicije »Everest '79« iz SRH Stipe Božiću i Vladimиру Mesariću uručene su u petak 22. lipnja »Republike nagrade fizičke kulture« koje svake godine dodjeljuje najzaslužnijim sporta-

šima i sportskim radnicima Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH. Svečanosti u prostorijama Sabora SRH prisustvovali su predstavnici Republičkog sekretarijata, Saveza za fizičku kulturu Hrvatske, Republičke samoupravne interesne zajednice za fizičku kulturu i PSH. Nakon svečanosti hinačima su osobno čestitali: Jure Bićilić predsjednik Sabora SRH, Ema Derossi-Bjelajac, Milivoj Gluhak, Mirko Bošković, Ivo Vrhovec i druge istaknute ličnosti, te se s njima zadržali u kraćem razgovoru. (N. A.)

• Pohod »Bratstvo — Jedinstvo«. Svečanost u Blaču 17. lipnja otvoren je planinarsko partizanski pohod »Bratstvo — Jedinstvo« od Blača do Zabljaka. Cijeli pohod podijeljen je u 9 višednevnih pohoda koji se vremenski nastavljaju jedan iza drugoga, tako da se može obići cijelu trasu u jednom mahu (45 dana hoda) ili po etapama. Pohodi (transverzale) su slijedeći: 1. Transverzala »Krajiški partizan« od Blača do Bosanskog Petrovca, 2. »Ustančka transverzala »Mladost« od Drvara do Glača, 4. Transverzala »Ivo Lola Ribar« od Glača do Duvna, 5. Transverzala »Partizanske bolnici 1943« od Duvna do Makljena, 6. Transverzala »Bitka za ranjene« od Makljena do Jablanice, 7. Transverzala »Neretva« od Jablanice do Kalinovika, 8. Transverzala »Sutjeska« od Mratinja do Kalinovika. Svi pohodi vode kroz interesante, a ponegde i vrlo nepristupačne planinske pređele, te značajna mjesta iz NOB-e. Sve informacije mogu se dobiti u društima organizatorima pohoda i u PS BIH. (N. A.)

• Novo skijalište na Papuku. Požeški planinari, a posebice članovi Gorske službe spasavanja, predvođeni doktorm Tomislavom Sablekom, veliki su pobornici i popularizatori skijanja na Papuku. Godinama je za to služila staza na Jankovcu. Na njoj je 1975. godine postavljen metalno skloništvo (bivak) koje je služilo za čuvanje opreme za spasavanje i prvu pomoć, a improvizirana žičara — vučnica dobro je došla ljubiteljima skijanja. Pošto je jankovačka staza na području orahovacke općine i svaka gradnja i ulaganje požeških planinara nije sigurna s obzirom na imovinsko-pravne odnose, odlučeno je da se skijaška staza gradi na povoljnijem terenu koji pripada požeškoj općini. Zapravo izvršen je neznatan pomak južno od sadašnje staze na susjednu padinu, koja se spušta s kote 739, zvana Nevoljaš, u pravcu sjeveroistoka prema udolini zvanoj Jezerce. Staza je dovoljno strma, duga 660 metara i zaštićena od sjevernih vjetrova, a ima dvije prilazne ceste. Sumarski fakultet iz Zagreba, koji koristi kompleks šuma na kojima se nalazi buduća staza, već je dao odobrenje da se radovi nesmetano obavljaju. Radovi požeških planinara na uređenju staze otpočeli su 1. travnja — na Dan omladinskih radnih akcija i ne-

prekidno traju. Čisti se teren, a posebna grupa priprema potreban materijal za ski-lift, za koji je dovoljno snažan motor već nabavljen. Do nove staze premješten je i bivak, vlasništvo GSS Slav. Požega. Već se razmišlja o podizanju, na početku buduće skijaške staze, manje planinarske kuće, depandance Planinarskog doma »Lapiják« u Velikoj. Pravni i finansijski nosilac cjelokupne akcije bit će Samoupravna interesna zajednica za odmor i rekreaciju Slav. Požega, uz materijalnu pomoć organizacija udruženog rada požeške općine.

(I. Jakovina)

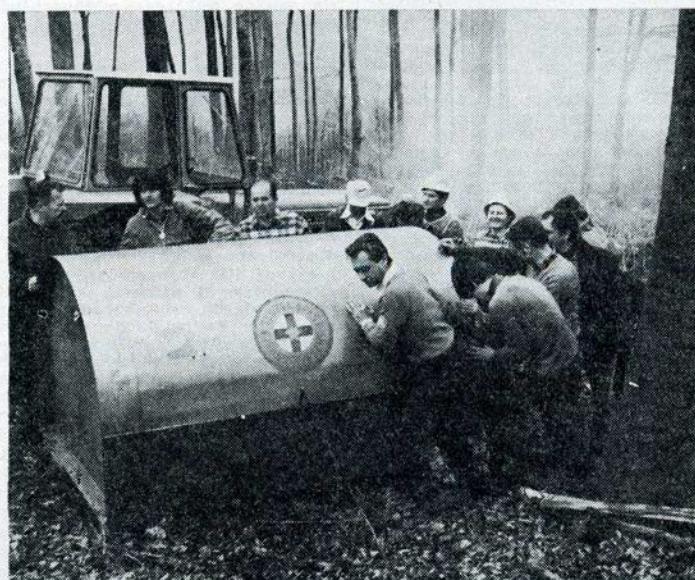
• Vugrovec 79. U nedjelju 27. svibnja u okolini planinarskog doma »Vugrovec« održano je tradicionalno orijentacijsko natjecanje »Vugrovec 79«. Organizator natjecanja je PD PTT »Sljeme« Zagreb, a sudjelovala je ukupno 81 ekipa u muškoj, ženskoj i planinarskoj kategoriji. Staza za mušku kategoriju bila je dugačka 8 km zračne linije sa 11 kontrolnih točaka, za žensku kategoriju 5.6 km sa 7 KT i planinarsku kategoriju 2.8 km sa 5 KT. Plasman nrvoplasiranih ekipa je slijedeći: Muški: 1. PD »Ravna gora« (Varaždin), voda Smerke; 2. PD »Sutjeska« (Zagreb), voda Novigradec; 3. PD »Zagreb-matica«, voda Sakar. Ženske: 1. PD »PTT« (Ljubljana); 2. PD »Zagreb-matica«; 3. PD »Sutjeska« (Zagreb). Planiri: 1. »Sljeme 7« — »Jasenica« (Smederevska Palanka); 2. »Sljeme 4«; 3. »Trebević 13.« (N. A.)

• XIX slet planinara željezničara Jugoslavije održan je od 1. do 4. srpnja na Mavrovskom jezeru (SR Makedonija). Ukupno je sudjelovalo 850 planinara iz 13 planinarskih društava iz svih republika i

pokrajina. Program sleta bio je raznovrstan, od uobičajenih natjecanja, posjeta kulturnim i povijesnim spomenicima, do izleta i pohoda na obližnje vrhove. Grupa od 56 planinara izvršila je uspon na Golemi Korab (2764 m), drugi po visini vrh u Jugoslaviji. (N. A.)

• Velebitski planinarski put. Svake godine obnavlaju se pojedine dionice »Velebitskog planinarskog puta«, dok je ove godine povodom proslave 10. obljetnice VPP-a obnovljena cijela trasa. Osim već obnovljenih dionica u toku mjeseca lipnja, ovih dana ekipa PSH obnovila je markacije na dionici Alan — Skoropovac, PD »Paklenica« (Zadar) na dionici planinarskog dom Stirovac — Vaganski vrh — Sveti brdo — Paklenica, a PD »Visočica« (Gospic) na dionici Jelova ruja — Dom na Visočici. (N. A.)

• Prvenstvo u orijentaciji PSH Na terenima Papuka u okolini planinarskog doma na Jankovcu održano je 24. lipnja republičko orijentacijsko natjecanje PSH. Organizaciju natjecanja sprovela je Komisija za orijentaciju PSH uz suradnju planinarskih društava »Orahovica« i »Jankovace« (Osijek), a natjecateljsku stazu trasirao je Cedimir Gros. Ukupno je sudjelovalo 20 ekipa. Plasman tri provoplasirane ekipе koje će zastupati PSH na Saveznom orijentacijskom natjecanju PSJ, je slijedeći: 1. PD »Sljeme« Zagreb u sastavu Marijan Zunić, Josip Puljko i Fred Židan; 2. PD »Zagreb-matica« u sastavu Darko Sakar, Željko Kelnerić i Danko Krajnović; 3. PD »Sutjeska« Zagreb u sastavu Milića Džekulić, Vilenko Milanović i Igor Torić. (N. A.)

Prenošenje bivaka s jankovačke na novu skijašku stazu

Piramida na vrhu Lapjaka nekoć

• **Nestali su vidikovci na Papuku.** Sumari, lovci i planinari poslje rata zajednički su na vrhovima Papuka podizali vidikovce. Oni su podjednako služili svima, kao protupožarne osmatračnice, lovačke čake, ili vidikovce za planinare i ostale ljubitelje prirode. S njih se za lijepa vremena moglo doseći pogledom na jug duboko u Bosnu ili na sjever preko Podravine u Madarsku. Poseban ugodaj bio je razgledavanje vrhova i udolina Papuka, Psunjja, Krndije. Prkoseći gromovima i vremenom njihove drvene konstrukcije nisu dugo izdržale i unazad desetak godina izgubio im se svaki trag. Tako su za redom nestali vidikovci na Ivačkoj glavi (905 m), Malisčaku (727 m), Češljakovačkom visu (820 m) i Lapljaku (669 m). Na slici Milana Nikšića upravo vidimo vidikovac na Lapjaku snimljen prije dvadesetak godina do kojeg su rado odlazili planinari i izletnici jer je bio najbliži Velikoj. Za neupni sat hoda, preko Veličkog grada, hrbatom čije strane se strmo sunovrađaju u dolinu potoka Dubočanice i Veličanke, stizalo se na vrh Lapjaka. Posljednjih godina bilo je pokušaja da se vidikovci obновe, ali sve je ostalo na planovima i dobrim željama. Nećemo valjda reći da je to prije četvrt stoljeća ranije bilo lakše i jednostavnije uraditi. S malo zajedništva i inicijative papučki najviši vrhovi bi opet mogli biti ukrašeni većim i ljepšim vidikovcima nego što su bili njihovi predhodnici. (Ivan Janković)

• **Sljemenske staze drugarstva.** U sklopu masovnog pohoda »Sljemenske staze drugarstva« i opće jugoslavenske planinarske akcije »60 crvenih staza Partije« oko 200 planinara izvršilo je u nedjelju 8. srpnja pohod od Gornjeg Stenjevca, preko Glavice i Ponikava do Činovničke livade na Sljemenu. Uz kraće svečanosti i evociranje uspomena na Glavici i Ponikvama, položeni su vijenci Planinarskog saveza Zagreba i Sindikata. Po do-

lasku na Činovničku livadu sudionici pohoda priključili su se ostim sudionicima akcije koji su na Sljemenu došli ostalim predviđenim, ali kraćim stazama. Velik doprinos uspjehu ovih masovne akcije Zagrepčana dao je Planinarski savez Zagreba, a posebno tridesetak članova Stanice vodiča Zagreb i Stanice Gorske službe spašavanja Zagreb koji su sprovele cijekopurnu organizaciju, od prihvata na polaznim točkama, označavanja i osiguranje staza, dežuranja na kontrolnim točkama pa do prihvata i izdavanja znaka na cilju na Činovničkoj livadi.

(N. A.)

• **Jubilej PD »Strahinjščica«.** U prisutnosti velikog broja članova, gostiju iz drugih planinarskih društava i Hrvatskog Zagorja, Zagreba i Beograda i PSH, održana je 17. lipnja u planinarskom domu na Strahinjščici proslava 80. obljetnice PD »Strahinjščica«, Krapina. U povodu obljetnice obilježen je i otvoreni planinarski »Kajbunščakov put« oko Kaprine. Put započinje kod Željezničke stanice u Krapini i vodi preko Sušelj-brega, Radoboja, vrha i doma na Strahinjščici, Podgore i Brezovice do nalazišta Krapinskog pračovjeka. Za prelazak puta potrebno je 12 sati hoda. (N. A.)

• **Majske nagrade planinarima.** Krajem maja u Klubu delegata Sarajeva uručene su »Majske nagrade 78.«, priznanja koja SOFK Sarajevo svake godine dodjeljuje kolektivima i pojedincima za izvanredne zasluge i dostignuća iz oblasti fizičke kulture i sporta. Između ostalih, ova je nagrada pripala i PD »Planinar« iz Vogošće, te i Tomislavu Batiniću, predsjedniku Gradskega planinarskog saveza Sarajeva. Ovo je jedan od dokaza da je planinarstvo na području Sarajeva vrlo razvijeno i da mu se poklanja odgovarajuća pažnja. (Stanovo Jovanović)

• **Planinarska izložba u Zadru.** U nizu akcija što ih je u čast 60-godišnjice KPJ, SKOJA i Revolucionarnih sindikata, u povodu proslave 80-godišnjice organiziranog planinarstva, PD »Paklenica« iz Zadra priredilo je i izložbu dokumentarnih, dokumentarnih i umjetničkih planinarskih fotografija u Gradskoj loži, a trajala je od 2. do 10. lipnja 1979. Kroz dokumentarni dio izložbe prikazan je nastanak i razvoj PD »Liburnija«, odnosno »Paklenica«, i njihovih aktivnosti od nastajanja organiziranog planinarstva u Zadru do danas. U umjetničkom dijelu izloženo je nekoliko uspješnih radova članova Društva, među kojima su bile zapažene fotografije u koloru obitelji dra Liudevita Lapene, te Bogdana i Barbare Brakus. Ne manje bile su zapažene i fotografije što ih je izložio Ante Brkan. Na izložbi je bila prikazana uglavnom i planinarska oprema, a osim toga prikazano je nekoliko stotina dijapoštitiva, devet kratkometražnih dokumentarnih i triigrana filma. Izložbu je posjetilo oko tri tisuće (D. P.)

• **Penjački vrtić pod Uršljom gorom** (1868 m) nad Slovengradcom, koji nazivaju Šmohorica, penjačima je malo poznat. Ima sedam smjerova do 100 m visine, težine IV do VI stupnja. Najjednostavniji je pristup iz Rave na Koroščem; cestom do Naravskih ledina, zatim još sat pješice, ili od pl. kuće na vrhu 10 minuta.

• **Siša Pangma s kineske strane.** Ono što još nikome poslije rata nije bilo dopušteno, uspon na Himalaju s kineske strane, ostvarit će iduće godine njemačka ekspedicija od osam članova pod vodstvom Güntera Sturma na najniži osamtištu, Siša Pangmu (8046 m). Hoće li se time otvoriti planinarima svijeta kineske planine, tek će pokazati vrijeme.

• **Nesreće poljskih himalajaca.** U proljeće su poljski alpinisti izgubili tri člana koji su poginuli u skupini Anapurne. Osim toga dogodilo se da je u brodu koji je dovezao njihovu opremu u luku Katrači požar uništilo većinu te opreme.

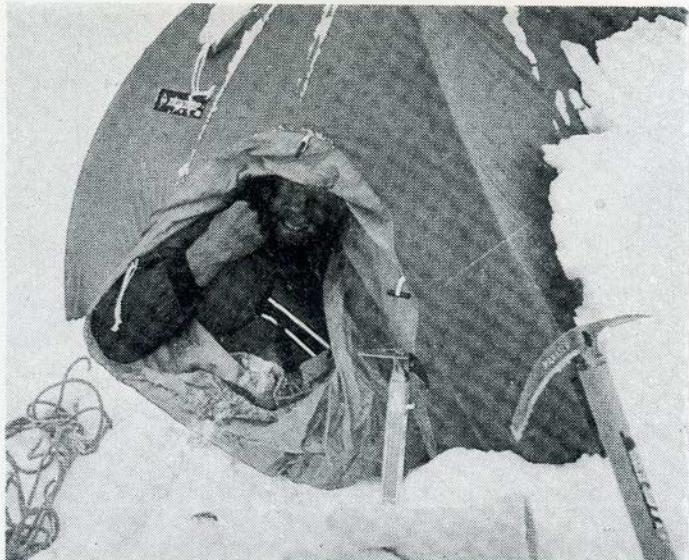
• **Ograničeno kampiranje u Tatrami.** Kampiranje u slovačkim Tatrama je strogo zabranjeno. Alpinisti mogu postaviti svoje šatore samo na tri mjesta: u Velicki, Mengušovskoj i Belovodskoj dolini te kod Jamskog i Zenenog jezera.

• **Alpinisti iz Kranja u Andama.** Alpinistička ekspedicija »Alpamax 1979« trajala je od 5. do 12. 7. Ispenjali su Kranjski smjer u jz stijeni (800 m, 15 sati), izveli prvi silaz po j stijeni (500 m), ponovili Talijanski smjer u jz stijeni i poheli se na Kitajaju (6040 m) sa sjeverne strane (800 m).

• **Naši Himalajci na Badiji.** U doba kad su se članovi naše poslijedne himalajske ekspedicije smrzavali na zapadnom grebenu Everesta, dogovorili su se da će, ako se sve sretno završi, ljeti zajedno na more kao pravi prijatelji. Po sretnom povratku uredio je Vladimir Mesarić, član iz Zagreba, da im se osigura prostor na otociću Badiji blizu Korčele, gdje zagrebačka Višoka škola za tjelesni odgoj ima svoj tabor.

• **Slet planinara PTT Jugoslavije.** Od 30. lipnja do 3. srpnja u Logarskoj dolini održan je 27. slet planinara PTT Jugoslavije u organizaciji PD PTT iz Celja. Uкупno je sudjelovalo oko 1000 planinara iz 14 planinarskih društava PTT iz svih republika i pokrajina, te predstavnici PSJ, PZS, jedinice jugoslavenskih PTT, te radnih organizacija PTT iz Ljubljane, Maribora, Celja i Kranja. Najbrojnije su bila zastupljena društva PTT iz Ljubljane i »Sljeme« iz Zagreba, s preko 100 sudionika. U sklopu sleta održano je i organizacijsko natjecanje u muškoj i ženskoj konkurenčiji. Ekipe PD PTT »Sljeme« zauzele su prvo mjesto u muškoj konkurenčiji i treće u ženskoj. (N. A.)

USPJEH NA MOUNT EVERESTU SA ŠATOROM »NANGA PARBAT«

Na najvišem penjačkom logoru, na visini od 8500 metara, pokazao se kao jedan od najsigurnijih lakih šatora na svijetu. Više o tom šatoru, kao i o vestonu od pahuljica GORE-TEX firme WÄFO JAMET, o cipelama GALIBIER i o elektrolitskom napitku CHAM doznat ćete iz kataloga **SALEWA** koji sadrži 65 stranica, a možete ga dobiti besplatno kod tvrtke Sport Import, Griesplatz 1, A 8020 Graz, Austrija.

POSJETITE
u Grazu, na Griesplatzu broj 1.

**stalnu izložbu planinarske i
penjačke opreme**

2000 planinarsko-alpinističkih artikala

SALEWA

DURMITOR, DURMITORE

Durmi-tor, Durmi-to-re, Durmi-tor, Durmi-to-re,

vi-so-ka pla-ni-no, vi-so-ka pla-ni-no!

2.) *A jezera, moja postojbino!*
Da je meni do jezera doći,
da ja vidim inoju bijelu kulu!

3.) *I u kuli moju vjernu ljubu!*
Da li mi se kula oburvala,
da li mi se ljuba preudala?

JAS PA POJDEM NA GORENSKO

Polka

Jas pa pojdem na Go-ren-sko, jas pa pojdem

na Go-ren-sko

gor na O-ber-šta-jer-sko.

2.) *Ti pa buš doma ostala,*
ti pa buš doma ostala,
ti pa buš doma ostala,
suhe žemlje ribala.

4.) *Tam te budu sprašivali,*
tam te budu sprašivali,
tam te budu sprašivali,
gđo ti je taj puštec dau.

3.) *Nišće drug ne pojde z manom,*
nišće drug ne pojde z manom,
nišće drug ne pojde z manom,
kakti drobna itičica.

5.) *Dala mi ga je Kranjica,*
dala mi ga je Kranjica,
dala mi ga je Kranjica,
moga srca ljubica.